

JAARRAPPORTAGE 2017

INHOUDSOPGAVE

1. IN ÉÉN OOGOPSLAG	4		
2. PROGRAMMAVERANTWOORDING 2017	7		
2.1 Programma waterveiligheid	8		
2.1.1 Wat hebben we bereikt?	8		
2.1.2 Wat hebben we daarvoor gedaan?	9		
2.1.3 Wat heeft dat gekost?	13		
2.2 Programma voldoende water	15		
2.2.1 Wat hebben we bereikt?	15		
2.2.2 Wat hebben we daarvoor gedaan?	16		
2.2.3 Wat heeft dat gekost?	24		
2.3 Programma schoon water	26		
2.3.1 Wat hebben we bereikt?	26		
2.3.2 Wat hebben we daarvoor gedaan?	27		
2.3.3 Wat heeft dat gekost?	32		
2.4 Programma bestuur en organisatie	34		
2.4.1 Wat hebben we bereikt?	35		
2.4.2 Wat hebben we daarvoor gedaan?	39		
2.4.3 Wat heeft dat gekost?	41		
2.5 Maatschappelijk verantwoord ondernemen	44		
2.5.1 Proces	44		
2.5.2 Behoorlijk bestuur	44		
2.5.3 Mensen	45		
2.5.4 Milieu	46		
2.5.5 Welvaart	46		
2.5.6 Statistische gegevens personeel	47		
3 FINANCIËN	49		
3.1 Ontwikkelingen in het vorig begrotingsjaar	50		
3.2 Incidentele baten en lasten	50		
3.3 Onttrekkingen aan overige bestemmingsreserves en voorzieningen	51		
		3.4 Waterschapsbelastingen	55
		3.5 Weerstandsvermogen	56
		3.6 Financiering	58
		3.7 Verbonden partijen	62
		3.8 Bedrijfsvoering	63
		3.9 EMU-saldo	64
		3.10 Wet normering bezoldiging topfunctionarissen publieke en semipublieke sector (WNT)	64
		3.11 Risicoparagraaf	65
		4 JAARREKENING 2017	68
		4.1 Exploitatierekening naar programma's	69
		4.2 Exploitatierekening naar kostendragers	70
		4.3 Exploitatierekening naar kosten en opbrengstsoorten	71
		4.4 Balans Wetterskip Fryslân	72
		4.4.1 Toelichting op de balans	72
		4.4.2 Toelichting op de onderscheiden posten van de balans	74
		5 UITVOERINGSINFORMATIE	81
		5.1 Realisatie van baten en lasten naar kosten- en opbrengstsoorten	82
		5.2 Realisatie van netto-kosten naar beleidsproducten	84
		5.3 Lijst van verbonden partijen	85
		5.4 Staat van vaste activa	86
		5.5 Staat van vaste schulden	87
		6 VERKLARING BETREFFENDE DE JAARREKENING	89
		7 ONDERTEKENING	92
		Bijlage 1: Specificatie verloopoverzicht kredietportefeuille	94
		Bijlage 2: Investerings	99

1 INLEIDING

Het klimaat verandert sneller dan verwacht. Dat maakt klimaatverandering geen probleem van de toekomst, maar van nu. Veelal worden de waterschappen, als professionele dijkbouwers en waterbergers van nature, als eigenaar van het klimaatprobleem gezien. Maar iedereen moet zijn steentje bijdragen. Zo zouden bouwers zich af kunnen vragen wat een klimaatbestendige plek is voor hun huis. En kunnen agrariërs alvast nadenken over de houdbaarheid van hun teelt. Want alleen met de techniek van het waterschap redden we het niet.

Met het veranderende klimaat wordt een gezamenlijke adaptatie-aanpak steeds urgenter. Samen met onder andere gemeenten, provincie, kennisinstellingen, agrariërs, natuurorganisaties, inwoners en ondernemers zoeken we naar slimme oplossingen. Een voorbeeld hiervan is het project De Harken bij Makkinga. De afgelopen jaren hebben we hier samengewerkt met twintig agrariërs, Staatsbosbeheer, Agrarische Belangenorganisatie Ooststellingwerf (ABO) en agrarisch gebiedscollectief ELAN om te komen tot een watergebiedsplan. Dit met als doel om het watersysteem in De Harken beter in te richten voor landbouw en natuur. In 2017 zijn de maatregelen uitgevoerd. Daarmee laat het project zien dat samenwerken loont.

Op Ameland hebben we de afgelopen jaren intensief samengewerkt met de inwoners voor het verbeteren van maar liefst 16,5 kilometer Waddenzeedijk. Hiermee is het 't grootste dijkproject in de geschiedenis van ons waterschap. Naast de dijkversterking was ook de logistiek een grote uitdaging. Dankzij een goede samenwerking met de omgeving kunnen we dit project met succes in de zomer van 2018 afronden.

In januari 2017 is gestart met het project 'Vijfhuizen'. Onder de noemer 'fan swiet nei sâlt' geven we een

impuls aan de waterveiligheid, landbouw, vismigratie, natuurontwikkeling en recreatie in Noord-Fryslân. Dit doen we samen met de provincie, gemeente en It Fryske Gea.

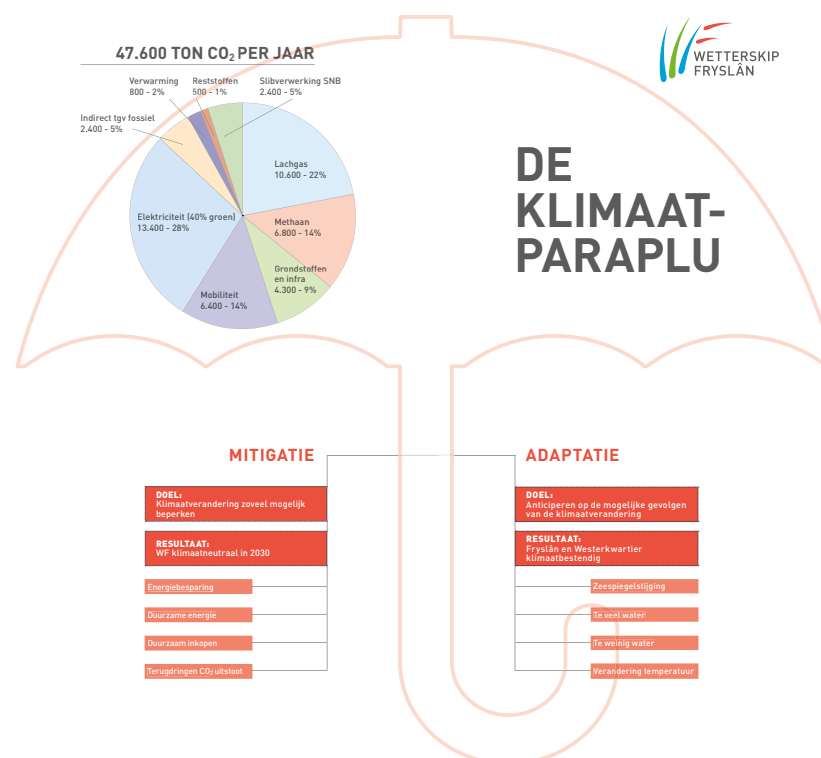
Het vinden van oplossingen voor de vraagstukken waar klimaatverandering ons voor stelt, vraagt om een vitale organisatie. Een organisatie waar de wateropgave centraal staat. Om dat expliciet zichtbaar te maken, hebben we het afgelopen jaar het Opgavegericht werken geïntroduceerd. Via de opgavetafels Primaire Keringen, Boezem, Deelsystemen en Waterketen verbinden we onze unieke kennis en deskundigheid direct aan de maatschappelijk opgaven waar de samenleving om vraagt.

Verbinding zoeken en vinden vraagt ook om 'het goede gesprek', en om een cultuur waarin we elkaar aan kunnen spreken. Ter versterking daarvan hebben we afgelopen jaar een start gemaakt met de opleiding van twaalf interne gesprekscoaches. Daarnaast zijn we gestart met een aantal pilots om de 'lean'-gedachte in de organisatie te versterken. Lean helpt ons om continu te verbeteren en processen

steeds slimmer en beter uit te voeren. Via continue verbeteren, het goede gesprek en opgavegericht werken geven we betekenis aan onze kernwaarden 'slim, deskundig en verbindend'. In 2018 komt daar het professionaliseren van opdrachtgever-opdrachtnemerschap bij.

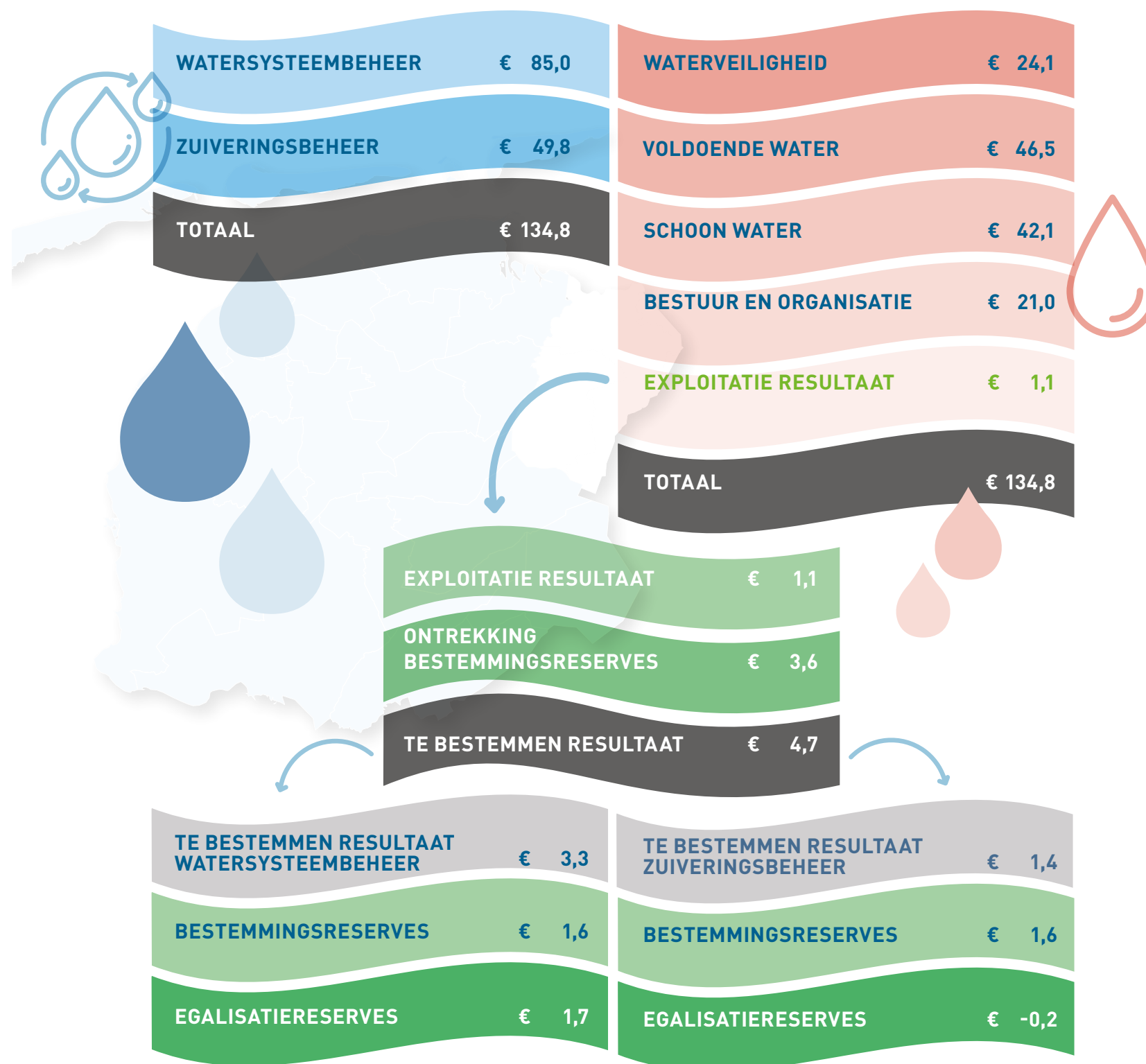
Afgelopen jaar hebben we afgesproken hoe we ons waterbeheer goed, efficiënt en betaalbaar houden. Belangrijk daarbij is om de stijging van de waterschapslasten zoveel als mogelijk te beperken. Zo staan wij met elkaar aan de lat voor een goed, maar ook betaalbaar waterbeheer. Voor nu en in de toekomst.

Paul van Erkelens, dijkgraaf
Oeds Bijlsma, secretaris-directeur

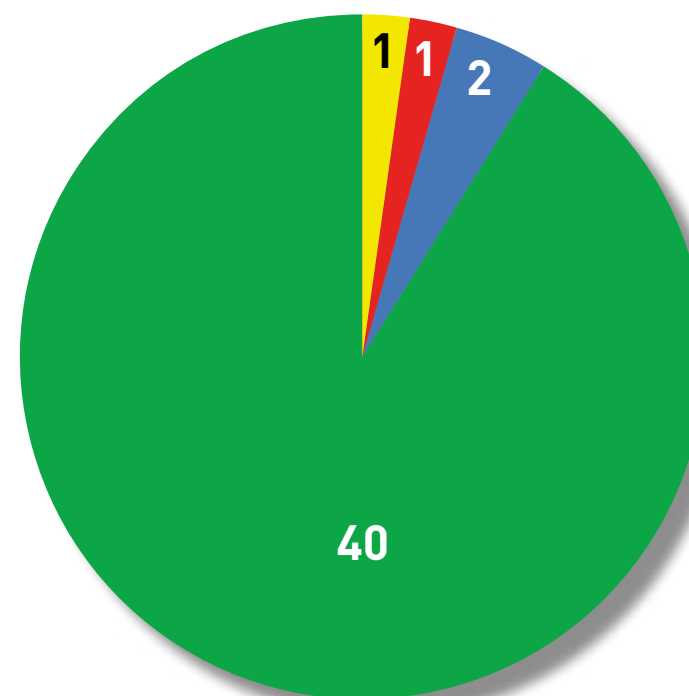

IN ÉÉN OOGOPSLAG

VOORTGANG BELEIDSDOELEN 2017

- Behalen doelstelling op schema.
- Doelstelling heeft extra aandacht.
- Doelstelling wordt niet volgens begroting gerealiseerd.
- Doelstelling is gewijzigd in samenspraak met bestuur of vanuit andere overheid.

Van de 44 beleidsmaatregelen liggen er 40 op schema (groen), is van één maatregel de doelstelling in 2017 niet behaald, maar wordt deze begin 2018 behaald (geel) zijn twee maatregelen gewijzigd in samenspraak met bestuur of vanuit een andere overheid (blauw) en wordt één maatregel niet volgens de begroting gerealiseerd (rood).

In de paragrafen 2.1.2, 2.2.2, 2.3.2 en 2.4.2 wordt de voortgang van de beleidsmaatregelen weergegeven waarbij de maatregelen verder worden toegelicht.

PROGRAMMA VERANTWOORDING 2017

PROGRAMMAVERANTWOORDING 2017

In dit hoofdstuk wordt de realisatie van het programmaplan uit de begroting toegelicht. De realisatie per programma is met behulp van de volgende paragrafen toegelicht.

- Wat hebben we bereikt?
Hierin is opgenomen in welke mate de doelstellingen zijn gerealiseerd.
- Wat hebben we daarvoor gedaan?
Op welke wijze is getracht de beoogde effecten te bereiken.
De voortgang van de afzonderlijke maatregelen is weergegeven met behulp van een kleur.
 - Behalen doelstelling op schema.
 - Doelstelling behoeft extra aandacht.
 - Doelstelling wordt niet volgens begroting gerealiseerd.
 - Doelstelling is gewijzigd in samenspraak met bestuur of vanuit andere overheid.
- Wat heeft dat gekost?
Wat zijn de gerealiseerde netto-kosten in relatie tot de daarvoor in de begroting opgenomen bedragen. Daarbij is een analyse opgenomen van de belangrijkste afwijkingen tussen de realisatie en de begroting.

2.1 PROGRAMMA WATERVEILIGHEID

Met het programma Waterveiligheid verbetert Wetterskip Fryslân de primaire en regionale waterkeringen zodat ze betrouwbaar en toekomstbestendig blijven. Zo zorgen we ervoor dat de dijken en duinen langs de Noordzee, de Waddenzee en het IJsselmeer én de regionale en lokale kaden langs het boezemwatersysteem in Fryslân en het Groninger Westerkwartier de verwachte klimaatverandering goed kunnen opvangen.

2.1.1 Wat hebben we bereikt?

Het *Hoogwaterbeschermingsprogramma* bevat verbeteringen aan de primaire keringen langs de Waddenzee en het IJsselmeer. In 2017 is de fysieke aanpassing van de dijk van Ameland afgerond, de aanpassing van de duikers loopt nog door in 2018. De verkenningsfase van het project 'Dijkverbetering Koehool- Lauwersmeer' (25 kilometer) is in 2017 gestart.

Daarnaast is in 2017 versneld gestart met de verkenningsfase van de 'Dijkverbetering Lauwersmeerdijk' (3,7 kilometer).

Tegelijk met deze verbeterwerken beoordeelt Wetterskip Fryslân tussen 2017 en 2022 de *veiligheid van de primaire waterkeringen*. De huidige waterkeringen (dijken, duinen en kunstwerken zoals sluizen) worden vergeleken met de nieuwe landelijke veiligheidsnormering. Vanwege de start van de verkenningsfase van het project Koehool-Lauwersmeer zijn in 2017 als eerste de dijken van dit traject beoordeeld. Doel hiervan is om na te gaan of in de vorige toetsronde goedgekeurde tussenstukken, bij een beoordeling aan de nieuwe norm toch niet blijken te voldoen. Deze tussenstukken kunnen dan, via het Hoogwaterbeschermingsprogramma, worden toegevoegd aan het reeds gestarte project.

De provincie Fryslân heeft vastgesteld dat de verbeterwerken *regionale waterkeringen* die volgden uit de tweede toetsing in 2027 moeten zijn afgerond. In 2017 is 16 kilometer van de geplande 20 kilometer regionale waterkeringen verbeterd. Door de natte omstandigheden in het najaar van 2017 worden de resterende kilometers in 2018 afgerond.

Samen met de provincie Fryslân hebben we de normering van de *voormalige zeedijken* opnieuw beschouwd. Dit heeft de huidige normering als regionale waterkering van de voormalige zeedijken bevestigd. Voor de voormalige categorie C-waterkering op de grens met de Noordoostpolder en Overijssel wordt een aanwijzing als regionale waterkering - voormalige zeedijk gericht op het behouden van de huidige toestand voorgesteld. Deze voorgestelde wijziging wordt door de provincie Fryslân meegenomen in het kader van de omgevingsvisie.

Tenslotte zorgt Wetterskip Fryslân dat alle waterkeringen het stormseizoen of de winterperiode met de hogere boezemwaterstanden aan kunnen. In 2017 heeft de Inspectie Leefomgeving en Transport in een audit beoordeeld hoe wij deze 'zorgplicht' voor de primaire waterkeringen invullen. Hieruit blijkt dat we met name de wijze waarop wij ons beheer registreren, kunnen verbeteren. In 2017 is een plan van aanpak met daarin de benodigde verbeteracties opgesteld.

2.1.2 Wat hebben we daarvoor gedaan?

Beheernota waterkeringen

Maatregel

We actualiseren de beheervisie waterkeringen uit 2013. Daarmee sluiten we aan bij landelijk ontwikkelingen en nieuw beleid. Denk aan de nieuwe normering voor primaire waterkeringen en risicogericht ontwerpen voor regionale waterkeringen. In de nieuwe beheervisie zullen we afzonderlijke beleidsdocumenten over dit thema zoveel mogelijk bundelen. Het resultaat is een beheernota nieuwe stijl, zoals we die ook voor voldoende boezem en deelsystemen opstellen.

Prestatie indicator

2016	2017	2018	2019	2020	2021
	Evaluatie	Actualisatie			

Dit hebben we in 2017 bereikt

Als eerste stap in de actualisatie hebben we in 2017 de beheervisie geëvalueerd. Het dagelijks bestuur heeft deze evaluatie eind november besproken. Daarnaast hebben we een inventarisatie gemaakt van elementen uit de visie die moeten worden aangepast aan nieuw beleid. In 2018 gaan we de beheervisie actualiseren. Daarin nemen we de resultaten van de evaluatie mee.

Eerste beoordeling waterveiligheid primaire waterkeringen (2017-2022)

Maatregel

We beoordelen de veiligheid van de primaire waterkeringen. Daarbij werken we van grof naar fijn. Alleen op locaties waar dat zinvol is, doen we extra - vaak gedetailleerder - onderzoek. Bij de beoordeling gebruiken we onze eigen kennis en gegevens én de nieuwe normen voor waterveiligheid die per 1 januari in de Waterwet zijn opgenomen (het Wettelijk Beoordelings Instrumentarium - WBI).

Prestatie indicator

2016	2017	2018	2019	2020	2021
	Start beoordeling				-> 2022 Rapportage aan het rijk

Dit hebben we in 2017 bereikt

In 2017 zijn we begonnen met de eerste beoordeling van de veiligheid van de primaire waterkeringen aan de hand van de nieuwe normen uit de Waterwet. De start hiervan liep enige vertraging op. Dat kwam onder andere door fouten in landelijke software. De beoordeling van het traject Koehool – Lauwersmeer is nagenoeg afgerond en in mei 2018 ingediend bij de Inspectie Leefomgeving en Transport (ILT) die hierop toezicht houdt.

In het vierde kwartaal van 2017 zijn we gestart met de beoordeling van de primaire kering op Schiermonnikoog.

Overdracht primaire keringen

Maatregel

We praten met Rijkswaterstaat Noord-Nederland over de overdracht van het beheer en onderhoud van de primaire waterkeringen op de Friese Waddeneilanden. Het moment van overdracht willen we goed afstemmen op de verlegging van de dijkkring op Vlieland en Terschelling. We vinden het bovendien belangrijk dat er een goede financiële regeling komt voor de extra kosten.

Prestatie indicator

2016	2017	2018	2019	2020	2021
	Start	Onder- handeling	Eventuele overname		

Dit hebben we in 2017 bereikt

Als voorbereiding op een mogelijke overdracht, hebben we in 2017 samen met Rijkswaterstaat Noord-Nederland de eerste inventarisaties en verkenningen uitgevoerd. Daarbij ging het om de overname van het beheer van de primaire dijk van Vlieland en de primaire duinwaterkeringen van Vlieland, Terschelling en Ameland. Ook de voorbereiding van de overdracht zelf is gestart.

Hoogwaterbeschermingsprogramma (HWBP-2) dijken en kunstwerken (100% dijkrekening)

Maatregel

In het HWBP-2 zijn elf projecten opgenomen die in de tweede landelijke veiligheidstoetsing onvoldoende scoorden. Deze projecten voeren we tussen 2015 en 2018 uit. Dat gebeurt in het kader van het meerjarig programma dijkverbeteringswerken.

Prestatie indicator

T/M 2016	2017	2018	2019	2020	2021
12,7 km	2,9 km*	16,6 km	Voltooid HWBP-2		

Dit hebben we in 2017 bereikt

We hebben de twee laatste projecten uit het meerjarig programma dijkverbeteringswerken 2015-2018 uitgevoerd. De dijkverbetering IJsselmeerkering Lemmer is volgens planning en binnen budget afgerond. Het project is inmiddels afgerekend met de directie van HWBP-2. Ook de dijkversterking Ameland is nagenoeg klaar. Wat rest zijn de werkzaamheden aan de drie duikers in de dijk. Door verzakking van één van de duikers, hebben deze werkzaamheden enige vertraging opgelopen. Medio 2018 ronden we het hele project af. De feestelijke oplevering is op 1 september 2018. Het project Waddenzeedijk Friese Kust is eind 2016 afgerond. Begin 2017 werd geconstateerd dat er bij de Elastocoast bekleding sprake was van veel losliggende stenen. Diverse onderzoeken zijn uitgevoerd om de oorzaak van het probleem te achterhalen. Bij 7 kilometer lijkt er sprake te zijn van mechanische schade, deze is

éénmalig. Er is meer dan voldoende dikte over om de veiligheid te garanderen.

Bij 2,5 kilometer (bij Wierum) lijkt er sprake te zijn van een erosieprobleem: het materiaal slijt hier door stenen die continu door de golven over het materiaal schuren. Er vindt nu, in overleg met de aannemer, Kiwa KOAC (Keuring, Onderzoek en Advies in de Civiele techniek) en RWS/HWBP, onderzoek plaats om vast te stellen of deze erosie is te stoppen. Daarnaast vindt verdere monitoring plaats op alle secties om te kijken of de erosie wel of niet doorzet en in welk tempo dit eventueel gebeurt. Voor alle secties geldt dat op dit moment de dijkveiligheid niet in het geding is.

* In 2017 is ook 2,2 km van het structurele HWBP verbeterd (zie maatregel 'Hoogwaterbeschermingsprogramma (HWBP) (10% eigen bijdrage Wetterskip Fryslân)').

Hoogwaterbeschermingsprogramma (HWBP) (10% eigen bijdrage Wetterskip Fryslân)

Maatregel

De komende jaren voeren we de projecten uit die in het landelijke Hoogwaterbeschermingsprogramma (HWBP) staan. Het geld voor deze projecten komt voor 90% uit de landelijke 'dijkenrekening'. Het uitvoerende waterschap neemt de resterende 10% voor zijn rekening. De aanpak van de projecten bestaat uit drie fasen: verkenning, planvorming en realisatie. Voor elke fase dienen we een plan van aanpak in. Het ministerie van Infrastructuur en Milieu (I&M) geeft na goedkeuring een beschikking af.

Prestatie indicator

	T/M 2016	2017	2018	2019	2020	2021
1	Start verkenningen	Uitvoeren verkenning	Uitvoeren verkenning	Start planfase	Uitvoeren planfase	Start realisatie
2	0,2 km	2,2 km	afgerond			
3		Versnelde verkenning en planvoorbereiding	Versnelde uitvoering asfaltverbetering	Verbetering afgerond		

De verkenning van de trajecten Koehool-Westerholwerderpolder (14 km) en Westholwerderpolder-Lauwersmeerdijk (11 km) zijn in 2017 gestart. Inmiddels zijn ze in het landelijke programma samengevoegd tot één project Verkenning Koehool-Lauwersmeerdijk. De resterende (niet afgetoetste) delen van het traject Koehool-Lauwersmeerdijk zijn beoordeeld volgens de nieuwe normering (WBI-2017). Mogelijk leidt een negatieve beoordeling van deze trajecten tot een nieuwe Verkenning Koehool-Lauwersmeerdijk over de volledige lengte.

De versterking Lemsterhoek (2,2 km) is volledig afgerond en afgerekend. In de zomer van 2017 zijn stukken asfalt uit de Lauwersmeerdijk getest in de Deltagoot. De analyse en interpretatie van deze proef vragen tijd. Daarom kunnen we het project Lauwersmeerdijk niet meer versneld uitvoeren, zoals we aanvankelijk wilden. Naast het vervangen van asfaltbekleding, zullen extra maatregelen nodig zijn. Op de begroting 2018 is hiervoor extra geld gereserveerd.

Projectoverstijgende verkenning Waddenzeedijken in het kader van het Hoogwaterbeschermingsprogramma

Maatregel

Als onderdeel van het HWBP voeren we samen met de waterschappen Noorderzijlvest en Hunze en Aa's twaalf onderzoeken uit naar innovatieve oplossingen bij dijkverbeteringen langs de Waddenzee. Zo onderzoeken we innovatieve bekledingen (zoals gras, steen en asfalt), risicogerichte hydraulische randvoorwaarden (waterstanden en golven) en innovatieve dijkconcepten vanuit het deltaprogramma (zoals brede groene dijk, multifunctionele dijk en dijk met voorland). Doel is te achterhalen hoe haalbaar en uitvoerbaar dit soort oplossingen zijn. Niet alleen in Noord-Nederland, maar mogelijk ook landelijk. De (tussen)resultaten nemen we zoveel mogelijk mee in lopende en net startende dijkversterkingsprojecten. Denk daarbij aan het project Koehool-Lauwersmeer.

Prestatie indicator

T/M 2016	2017	2018	2019	2020	2021
Uitwerken onderzoeks-plannen	Afronden onderzoeks-plannen	Voorlopige resultaten POV-W	Eind rapportage	Doorlopende monitoring	

Dit hebben we in 2017 bereikt

In 2017 hebben we de 12 onderzoeken doorgelicht op scope, financiën en planning. Op basis daarvan hebben we de planning en begroting aangepast. De begroting is verhoogd, maar blijft ruim binnen de beschikbare risicoreservering. Grote scopewijzingen zijn er niet; wel hebben we mogelijkheden voor aanvullend onderzoek benoemd. In december hebben we deze herijking gepresenteerd aan de stuurgroep van de POV-W en na goedkeuring voorgelegd aan de programmadirectie van het HWBP. De komende tijd zullen we extra inzetten op het delen van (voorlopige) onderzoeksresultaten. Ook betrekken we stakeholders bij de verschillende onderzoeken.

Actualiseren beleid voormalige zeedijken

Maatregel

Sinds 1 januari 2017 gelden nieuwe normen voor primaire waterkeringen. Provincie Fryslân beoordeelt in 2018 of deze aanleiding geven om de status of het beleid voor de voormalige zeedijken te herzien. Voor het eerst beoordeelt de provincie ook de staat van de voormalige primaire categorie C-waterkering (Statendijk, Grietenijdk en Noordelijke Lindedijk). Wij zijn nauw betrokken bij de provinciale beleidskeuze. In 2017 deden wij onderzoek naar deze waterkeringen. Met de resultaten zal de provincie naar verwachting in 2018 haar beleid actualiseren. Na het provinciale besluit passen wij indien nodig ook ons eigen beleid en de legger aan.

Prestatie indicator

2016	2017	2018	2019	2020	2021
		Gereed			

Dit hebben we in 2017 bereikt

We hebben de onderzoeksresultaten met de provincie Fryslân gedeeld en besproken. Voor de al aangewezen regionale waterkeringen – voormalige zeedijk leidt dit niet tot een wijziging. Voor de voormalige categorie C-waterkering wordt een aanwijzing als regionale waterkering – voormalige zeedijk gericht op het behouden van de huidige toestand voorgesteld. De eventuele wijziging van het provinciale beleid wordt meegenomen in het opstellen en vaststellen van de omgevingsvisie.

Derde veiligheidstoetsing regionale waterkeringen (2016-2021)

Maatregel

Tussen 2016 en 2021 beoordeelt Wetterskip Fryslân de veiligheid van de regionale waterkeringen. Eind 2017 hebben we met de provincies Fryslân en Groningen afspraken gemaakt over de uitgangspunten van deze derde beoordelingsronde. Daarbij besteden we expliciet aandacht aan de samenhang met het risicogericht ontwerpen van regionale waterkeringen. In 2021 delen we de resultaten van de beoordeling met de provincies Fryslân en Groningen.

Prestatie indicator

2016	2017	2018	2019	2020	2021
	Start beoordeling				Rapportage 3 ^e beoordeling

Dit hebben we in 2017 bereikt

In 2017 hebben we het plan van aanpak vastgesteld. Ook de uitgangspunten voor de beoordeling zijn met de betrokken partijen besproken. Daarnaast hebben we in 2017 de ICT-structuur en het gegevensbeheer geoptimaliseerd. Door de modellen te verbeteren, hoeven we minder locaties onterecht af te keuren. Ook zijn aangepaste normen verwerkt in de modellen. We zijn gestart met het op elektromagnetische wijze in kaart brengen van de laagopbouw van de ondergrond. Deze pilot ronden we in 2018 af. Ook zijn we gestart met een gevoeligheidsanalyse voor de stabiliteitstoets. Met de kennis uit deze analyse, kunnen we de stabiliteitsbeoordeling soepel en zoveel mogelijk met eigen personeel uitvoeren.

Programma verbeterwerken regionale waterkeringen

Maatregel

Met het programma verbeterwerken regionale waterkeringen zorgen we dat onze regionale waterkeringen langs de Friese boezem in 2027 weer voldoen aan de door de provincie gestelde norm. De tweede toetsing in 2015 wees namelijk uit dat op verschillende locaties verbeteringen nodig zijn. In totaal gaat het om circa 400 kilometer. Inmiddels is circa 100 kilometer aan kadetrajecten geanalyseerd, gedeeltelijk geprioriteerd en geprogrammeerd.

Prestatie indicator

2016	2017	2018	2019	2020	2021
	20 km	Nader te programmeren	Nader te programmeren	Nader te programmeren	Nader te programmeren

Dit hebben we in 2017 bereikt

We hebben in 2017 16 km regionale kering verbeterd. Dat is minder dan de verwachte 20 kilometer. Door de natte weersomstandigheden in het najaar van 2017 liepen de projecten namelijk vertraging op. De oplevering van kadeherstel projecten 'Sneek-Zuid' en 'Zoutepoel Terherne' zijn verschoven naar 2018.

Risicogericht ontwerpen regionale waterkeringen

Maatregel

In 2016 hebben we een nieuwe leidraad met technische rekenregels (zoals stabiliteit en hoogte) voor het ontwerpen van regionale waterkeringen vastgesteld. Vaak moeten we in het ontwerp ook keuzes maken over de wijze waarop het verbeterwerk wordt uitgevoerd, bijvoorbeeld als het gaat om levensduur of ruimtelijke aspecten. In 2017 stellen we daarom een ontwerpstrategie op die beschrijft hoe we daarmee omgaan. Hierbij worden de aspecten waar dit kan risicogericht benaderd, waarbij we rekening houden met de gevolgen voor het achterland.

Prestatie indicator

2016	2017	2018	2019	2020	2021
	Een ontwerp-strategie rijp voor bestuurlijke behandeling	Een ontwerp-strategie rijp voor bestuurlijke behandeling			

Dit hebben we in 2017 bereikt

In 2017 hebben we gewerkt aan de ontwerpstrategie. In het eerste kwartaal van 2018 ronden we de strategie af en leggen haar aan het dagelijks bestuur voor.

Verantwoordelijkheden buitendijks verduidelijken

Maatregel

Langs de Waddenzeekust en op de eilanden liggen buitendijkse gebieden. Daarin zijn soms voorzieningen voor waterbeheer aanwezig. Samen met de andere overheden gaan we de verantwoordelijkheden voor het beheer en onderhoud van deze voorzieningen verduidelijken. Dat is belangrijk, bijvoorbeeld in de communicatie met bewoners en gebruikers.

Prestatie indicator

2016	2017	2018	2019	2020	2021
	Rapportage verantwoordelijkheden buitendijks				

Dit hebben we in 2017 bereikt

In oktober 2017 hebben we een voorstel aan het dagelijks bestuur voorgelegd. Daarin gaan we in op de verantwoordelijkheden van provincie, waterschap, gemeenten, grondeigenaren en andere belanghebbenden. Naar aanleiding daarvan heeft het bestuur om nadere informatie gevraagd, onder andere over onze taken in de buitendijkse gebieden. In januari 2018 zal het bestuur een memo met deze informatie behandelen.

2.1.3 Wat heeft dat gekost?

2.1.3.1 Exploitatie

(bedragen x € 1 miljoen)

PROGRAMMA	BEGROTING 2017 A	GEWIJZIGDE BEGROTING 2017 B	REALISATIE C	VERSCHIL C-B
Waterveiligheid	-24,4	-24,5	-24,1	0,4

De netto lasten zoals opgenomen in de oorspronkelijke begroting 2017 zijn door het algemeen bestuur (d.d. 14-11-2017) gewijzigd. De netto lasten ten opzichte van de gewijzigde begroting zijn € 0,4 miljoen (1,6 %) lager. Hieronder worden de grootste verschillen toegelicht ten opzichte van de gewijzigde begroting. Daarbij is aangegeven of het verschil al eerder aan het algemeen bestuur is gemeld en of wordt voorgesteld om te doteren aan een (nieuwe of bestaande) bestemmingsreserve (BR).

bedragen x € 1 miljoen)

GROOTSTE AFWIJKINGEN (N) = nadelig t.o.v. gewijzigde begroting; (V) is voordelig t.o.v. gewijzigde begroting	VERSCHIL REALISATIE -/- GEWIJZIGDE BEGROTING	EERDER GEMELD	DOTATIE BR
<u>Veiligheidstoetsing (incidenteel)</u> De toetsing vindt plaats op basis van een landelijk vastgesteld normenkader. Het afronden van dit normenkader heeft in 2017 vertraging opgelopen. Hierdoor verschuiven de geplande werkzaamheden deels naar 2018. Omdat daarvoor in 2018 onvoldoende budget begroot is, wordt het algemeen bestuur een bestemmingsvoorstel voorgelegd.	0,2(V)		0,1
<u>Regionale keringen en oevers (incidenteel)</u> De aanbesteding van het onderhoud aan de verharde glooiing is lager uitgevallen dan geraamd. Daarnaast is door een lagere inschrijving van de aannemer de aanbesteding van enkele oeverprojecten meegevallen	0,2(V)	VRI	

Analyse personeelskosten (incidenteel)	0,1 (V)	
De personeelskosten zijn inclusief een dotatie aan de voorziening eenmalige uitkering (cf. cao) en een dotatie aan het persoonsgebonden opleidingsbudget (PBB) totaal € 0,3 miljoen lager dan begroot. Dit is met name het gevolg van hogere detacherings-opbrengsten. Deze lagere kosten worden verdeeld over de vier programma's. Het effect op het programma Veilig is € 0,1 miljoen.		
Muskusrattenbestrijding (deels structureel)	0,1(V)	
Gezien het lage aantal vangsten zijn enkele vacatures niet ingevuld. Hierdoor zijn onder andere ook de brandstofkosten en telefoonkosten verlaagd. Deze bezuiniging draagt bij aan het realiseren van de 'taakstelling efficiency'. Om de bronpopulaties in de grensgebieden met de buurwaterschappen nog verder naar beneden te krijgen is een aantal medewerkers (tegen betaling) gedetacheerd bij naastliggende waterschappen.		
Vloedmerk (incidenteel)	0,1 (N)	VRI
De verschillende stormen hebben geleid tot veel vloedmerk en daarmee tot een overschrijding van het budget.		
Beheer en onderhoud regionale keringen en oevers (incidenteel)	0,1 (N)	VRI
De oplevering van de kades en natuurvriendelijke oevers van het landinrichtingsproject Swette de Burd heeft in 2016 plaatsgevonden. In de begroting was de afrekening van dit project met de provincie in 2017 voorzien. Hierdoor zijn de afschrijvingslasten hoger dan begroot.		
Beheer en onderhoud Primaire kering (incidenteel)	0,1 (N)	Project-rapportage okt. 2017
Gezien de aard van de werkzaamheden van het project langsafrastering ter plaatse van dijkovergang Veerдам Holwerd, zijn de werkzaamheden verantwoordt in de exploitatie en niet als een investering zoals oorspronkelijk gepland		
Overig	0,1 (V)	
Diverse overige kleine afwijkingen zorgen binnen dit programma voor een afwijking van € 0,1 miljoen (V)		
Verschil totaal	0,4 (V)	

2.1.3.2 Investeringsuitgaven

(bedragen x € 1 miljoen)

	BEGROTING 2017		JAARREKENING 2017		VERSCHIL	
	A		B		C	
	Bruto A	Netto B	Bruto C	Netto D	Bruto (A-C)	Netto (A-C)
- HWBP	31,6	11,4	27,6	4,1	-4,0	-7,3
- Overig PK en O&K	12,7	12,4	10,7	10,4	-2,0	-2,0
Waterveiligheid	44,3	23,8	38,3	14,5	-6,0	-9,3

De netto projectuitgaven zijn € 9,3 miljoen lager dan begroot. Hiervan is € 6,0 miljoen het gevolg van minder investeringsuitgaven en € 3,3 miljoen het effect van versnelde subsidie ontvangsten.

De belangrijkste verklaringen voor minder investeringsuitgaven zijn:

- Als gevolg van de problematiek met de duikers is de planning van de werkzaamheden aangepast van het HWBP-project Ameland aangepast. Daardoor schuift een deel van de werkzaamheden op naar 2018. Dit heeft een effect op de uitgaven in 2017 van ca. € 4,0 miljoen. De oplevering van het werk wordt hierdoor niet vertraagd in 2018. Daarnaast is € 3 miljoen subsidie van het HWBP vooruit ontvangen
- Bij PK en O&K ligt het uitgaven niveau € 2,0 miljoen lager als gevolg van gunstige aanbestedingen en het effect van het natte najaar waardoor werkzaamheden moesten worden uitgesteld.

2.2 PROGRAMMA VOLDOENDE WATER

Wetterskip Fryslân werkt aan een robuust en klimaatbestendig watersysteem. Met het programma Voldoende water zorgt Wetterskip Fryslân er voor dat het watersysteem in goede staat is om de verschillende functies landbouw, bebouwing, natuur, scheepvaart en recreatie mogelijk te maken. Een belangrijke taak is het dagelijkse beheer van het waterpeil in de deelsystemen en de Friese boezem. Bovendien beheren en onderhouden we vele kunstwerken en kilometers watergangen.

2.2.1 Wat hebben we bereikt?

Het watersysteem is voor Wetterskip Fryslân een vanzelfsprekend onderdeel van de ruimtelijke ordening van Fryslân. Klimaatverandering is daarbij ons leidend thema. In 2017 hebben we samen met de provincie Fryslân de “bouwsteen water” opgesteld. Deze bouwsteen is input voor de provinciale ontwerp-Omgevingsvisie, die de provincie in 2018 opstelt. Parallel hieraan heeft Wetterskip Fryslân in 2017 samen met provincie en de Friese gemeenten gewerkt aan *De Friese Aanpak* Omgevingsvisies (DFA). Belangenorganisaties, experts, ondernemers en inwoners, werden door de drie intensief samenwerkende overheden actief betrokken bij analyses van de huidige toestand en toekomstige ontwikkelingen met betrekking tot de fysieke leefomgeving. In 2017 hebben we klimaatstresstesten uitgevoerd in het kader van FBWK 2.0. Ook zijn in 2017 masterclasses over de klimaatstresstest gehouden voor bestuurders van gemeenten.

Met het project *Toekomstbestendig Waterbeheer (TBW)* geven we richting aan het op langere termijn (2050) klimaatbestendig maken van het watersysteem. Dat heeft geresulteerd in het voeren van gesprekken met externe genodigden. In de zomer van 2017 heeft een herijking voor het project TBW plaatsgevonden, waarbij gekozen is om klimaat meer leidend te maken voor de visievorming. Daarbij is ook de planning aangepast en is besloten tot afronding in 2018.

In het *uitvoeringsprogramma Veiligheidsplan II* zijn maatregelen tegen wateroverlast in de deelsystemen uitgewerkt. In 2017 is de bergingscapaciteit voor de Friese Boezem met 115 hectare uitgebreid.

Binnen de deelwatersystemen (polders en vrij afstromend gebied) zijn slechts enkele hectaren waterberging gerealiseerd. Voor tien potentiële bergingsgebieden (samen ruim 800 hectare in natuurgebied) zijn gedurende 2017 samen met SBB en It Fryske Gea kosten/baten-scans opgesteld met de bedoeling om deze vanaf 2018 te kunnen gaan realiseren. In 2017 is ook gestart met een *evaluatie van het Veiligheidsplan II*; deze wordt in 2018 afgerond.

In 2017 is de uitvoeringsfase van het *project Vijfhuizen* gestart. Wetterskip Fryslân voert de bouw van het gemaal met afvoerkanaal uit. Daarnaast is het waterschap verantwoordelijk voor het verbreden en aanpassen van vaarten en verbetering en aanleg van wegen en fietspaden. It Fryske Gea verzorgt de inrichting van het buitendijkse kweldergebied. Het gehele project wordt eind 2018 afgerond.

In het kader van de *uitvoeringsprogramma Veenweide* zijn in 2017 diverse praktijkproeven, pilots en innovatieprojecten opgestart. Ook zijn door de provincie verkenningen naar de aanpak in de kansrijke gebieden uitgevoerd. In 2017 is door Wetterskip Fryslân een 8e proeflocatie voor onderwaterdrainage ingericht en het onderzoek naar de effectiviteit van hoogwatercircuits is afgerond. Het flankerend beleid voor de peilwijzigingen is in concept gereed. Hierover zal in 2018 besluitvorming plaatsvinden. In november 2017 is het Uitvoeringsprogramma 2018-2019 door het dagelijks bestuur vastgesteld.

Het meerjarige programma *watergebiedsplannen* is nagenoeg afgerond. Het watergebiedsplan de Greidhoeke en het watergebiedsplan *Koningsdiep Oost* zijn medio 2017 opgesteld en worden in 2018 bestuurlijk vastgesteld. Watergebiedsplan *Zuidelijke Veenpolders* is opgesteld. De vaststellingsprocedure van dit plan is aangehouden als gevolg van ontwikkelingen in het uitvoeringsplan voor de Veenweidevisie. Het opstellen van watergebiedsplan *Noordelijk Westergo* (voorheen Swarte Haan - Ropta e.o.) is vooruit geschoven naar 2019 en wordt afgestemd op de gebiedsontwikkeling Franeker-Harlingen.

In het *Deltaprogramma IJsselmeer* is vastgelegd dat er wijzigingen in peilbeheer van het IJsselmeer worden doorgevoerd in verband met de klimaatontwikkeling. In oktober

2017 heeft het dagelijks bestuur ingestemd met het ontwerp-peilbesluit voor het IJsselmeer (afkomstig van RWS). Het peilbesluit wordt in 2018 definitief vastgesteld.

In het *Deltaprogramma Zoetwater* en het Structuurschema Ondergrond (STRONG) zijn afspraken gemaakt om de toekomstige beschikbaarheid van *zoetwater* in het grond- en oppervlaktewater te waarborgen. In 2017 is onder regie van de provincie Fryslân gestart met de uitvoering van de *grondwaterstudie Fryslân* in coproductie met Vitens en Wetterskip Fryslân. Met deze studie worden toekomstige ontwikkelingen van het Friese grondwatersysteem in beeld gebracht, zoals verzilting, bodemdaling en invloed van wateraanvoer en peilbeheer op grondwater. De grondwaterstudie wordt medio 2018 afgerond en vormt een belangrijke bouwsteen voor het in beeld brengen van de waterbeschikbaarheid. Voor de zoetwatervoorziening werken we samen met provincie en gebruikers de waterbeschikbaarheid uit en stellen deze uiterlijk in 2021 vast. Verder zijn we eind 2017 van start gegaan met drie pilotprojecten voor waterconservering, waarvan twee gericht zijn op bodemverbetering en monitoring binnen de agrarische sector. Een derde project beoogt het vergroten van de zoetwatervoorraad op Terschelling.

2.2.2 Wat hebben we daarvoor gedaan?

Watergebiedsplannen

Maatregel

Alle wateropgaven in het landelijk gebied werken we uit in watergebiedsplannen. Dat doen we samen met de organisaties in de streek. Het resultaat is een geprioriteerde lijst met knelpunten, kansen en te nemen maatregelen. De zaken met de meeste prioriteit pakken we aan, gebundeld in integrale projecten. De eerste projecten zijn in voorbereiding.

Prestatie indicator

T/M 2016	2017	2018	2019	2020	2021
17	2	-	1	-	-

Dit hebben we in 2017 bereikt

In 2017 hebben we twee watergebiedsplannen Greidhoeke en Koningsdiep Oost opgesteld. Deze plannen zullen naar verwachting in 2018 bestuurlijk worden vastgesteld. Dit geldt ook voor het watergebiedsplan Zuidelijke Veenpolders. Daarvan is de vaststellingsprocedure al aan het begin van 2016 gestart.

Herziening peilbesluiten

Maatregel

De waterpeilen in het beheergebied zijn vastgelegd in peilbesluiten. Wetterskip Fryslân actualiseert deze elke tien jaar. Als de watergebiedsplannen klaar zijn, leggen we de actuele peilen vast in revisiepeilbesluiten. Peilafwijkingen die in de afgelopen jaren met een watervergunning zijn toegestaan, nemen we hierin mee. De revisiepeilbesluiten vormen de basis voor toekomstige partiële herzieningen. Daarmee maken we bijvoorbeeld de uitvoering van maatregelen uit de watergebiedsplannen mogelijk.

Prestatie indicator

T/M 2016	2017	2018	2019	2020	2021
9	3	4	4	-	-

Dit hebben we in 2017 bereikt

- De peilbesluiten voor de gebieden Twijzel, Alde Feanen en Appelscha zijn voor een groot deel gereed. Wij verwachten deze drie peilbesluiten in het tweede kwartaal van 2018 aan het dagelijks bestuur te kunnen aanbieden.
- Het peilbesluit Gaasterlân e.o. is in 2017 door het algemeen bestuur vastgesteld. Een pilot voor het samenvoegen van peilvakken is onderdeel van dit besluit. Evaluatie van deze pilot vindt op dit moment plaats.
- Daarnaast is in 2017 gestart met twee nieuwe peilbesluiten (Tusken Ie & Swemmer, Tjonger). Wij verwachten deze peilbesluiten eind 2018 aan het dagelijks bestuur te kunnen aanbieden.
- Ook werken we aan het revisiepeilbesluit Koningsdiep-West (deelgebied oranje).

Het peilbesluit Koningsdiep-West is opgeknipt in vijf deelgebieden. Voor elk gebied afzonderlijk doorlopen we een peilbesluitprocedure.

- Van de 20 watergebiedsplangebieden zijn inmiddels negen grootschalige peilbesluiten vastgesteld. Het gaat om: Terschelling, Ameland, Vlieland, Schiermonnikoog, Dongeradeel, Ferwerderadiel-Leeuwarderadeel Koningsdiep-West (deelgebied geel) en Groote Wielen en Gaasterlân e.o..

Project Vijfhuizen

Maatregel

Het gemaal in de zeedijk bij Marrum verbetert straks de waterafvoer bij zware regenval, het gevolg van klimaatverandering. Ook ontstaat er een bijzondere verbinding tussen (zoet) binnenwater en zout (zee) water in het unieke buitendijkse kwelderlandschap voor kwelderplanten en wadvogels. Samen met een nieuwe vaarroute en fietspad komt er een schitterend (natuur)gebied voor bewoners, natuurliefhebbers en recreanten langs de Friese Waddenkust. Het project bestaat uit een bestek voor het gemaal en een bestek voor wegen en waterlopen. In het buitendijkse gebied sluit het project aan op het verkwalderings-project 'Fan swiet nei sâlt' van It Fryske Gea. Het project is een samenwerking van Wetterskip Fryslân (penvoerder), provincie Fryslân, Gemeente Ferwerderadiel en It Fryske Gea.

Prestatie indicator

2016	2017	2018	2019	2020	2021
Afronden procedures vergunningen, starten aanbestedings-procedure	Start bouw en uitvoering	Afronding bouw	Financieel afgerond	-	-

Dit hebben we in 2017 bereikt

- Het projectplan, het bestemmingsplan en de omgevingsvergunning zijn in 2017 vastgesteld. Ook de grondaankopen zijn afgerond en er is overeenstemming bereikt met eigenaren, gebruikers en pachters.

- Het ontwerp van het gemaal is aangepast aan nieuwe golfrandvoorwaarden voor primaire keringen. Ook de eindewerkschatting en het risicodossier van het hele project zijn aangepast. Op basis hiervan heeft het algemeen bestuur op 23 mei 2017 een aanvullend krediet verleend.
- Op 29 juni 2017 is het project gestart met een formele openingshandeling. De aannemers zijn gestart met de werkzaamheden in januari (gemaal) en in maart (wegen- en waterlopenbestek). Alle werkzaamheden lagen eind 2017 goed op schema.
- Door de natte weersomstandigheden in het najaar liggen de werkzaamheden in het buitendijkse gebied enigszins achter op schema. De achterstand is begin 2018 ingehaald.
- De website over het project (www.gemaalvijfhuizen.nl) is in 2017 online gegaan.

Recreatief medegebruik

Maatregel

Jaarlijks realiseren wij minimaal één initiatief gericht op recreatief medegebruik. In de loop van het jaar bepalen we wat we gaan doen.

Prestatie indicator

2016	2017	2018	2019	2020	2021
Koningspad XL Borden Woudagemaal Elfsteden Bijenlint Beakens noordelijke Elfstedenvaarroute	Openstelling Hoogland gemaal	1	1	1	1

Dit hebben we in 2017 bereikt

In 2017 bestond het Hooglandgemaal 50 jaar. Tijdens de landelijke Week van Ons Water hebben we het gemaal extra opengesteld voor publiek.

Overdracht uitvoering onderhoud in bebouwd gebied

Maatregel

Samen met gemeenten hebben we een overeenkomst gesloten over het onderhoud van wateren en de overname van kunstwerken in bebouwde kernen. De gemeenten ontvangen een jaarlijkse tegemoetkoming voor het regulier onderhoud (maaïen en baggeren). Bovendien maken we met individuele gemeenten afspraken over het wegwerken van achterstallig onderhoud, uiterlijk in 2025. Wij zullen de komende tijd toezien op het nakomen van deze afspraken. In 2019 evalueren we de (werking van de) overeenkomst.

Prestatie indicator

2016	2017	2018	2019	2020	2021
Gemeenten akkoord	Overdracht geïmplementeerd				

Dit hebben we in 2017 bereikt

We hebben de tegemoetkoming voor het reguliere onderhoud aan alle gemeenten overgemaakt. Ook hebben we bekeken hoe gemeenten het onderhoud in 2016 hebben uitgevoerd. Daarnaast zijn we in 2017 begonnen met de overdracht zelf. Deze ronden we in 2018 af.

Uitwerking Deltaprogramma IJsselmeer

Maatregel

Het Deltaprogramma IJsselmeer voorziet in een aanpassing van het peilbeheer van het IJsselmeer. Door een betere beheersing van waterstanden houden we de waterveiligheid op orde en vergroten we de flexibiliteit. Bovendien kan door een hoger peil in voorjaar en zomer de boezem in droge periodes langer van zoetwater worden voorzien. Wij nemen deel aan allerlei projectgroepen die werken aan de uitvoering van de maatregelen uit dit programma. Door de verhoging van het zomerpeil van het IJsselmeer zijn bovendien compenserende en mitigerende maatregelen nodig voor de oevers langs de IJsselmeerkust (Natura2000-gebieden). In een zogenoemde MIRT-verkenning (Meerjaren Investeringsprogramma Ruimte en Transport) onderzoeken

we welke maatregelen daarvoor het meest geschikt zijn. De provincie Fryslân is de trekker van deze verkenning.

Prestatie indicator

2016	2017	2018	2019	2020	2021
1	Advies en zienswijze peilbesluit en operationeel peilbeheer				
2	MIRT-verkenning gereed				

Dit hebben we in 2017 bereikt

Op 31 oktober 2017 heeft het dagelijks bestuur ingestemd met het ontwerp-peilbesluit van Rijkswaterstaat. Het Rijk stelt dit peilbesluit in 2018 definitief vast. De MIRT-verkenning is afgerond en wordt verder besproken als onderdeel van de gebiedsagenda Súdwest-Fryslân.

Toekomstig waterbeheer

Maatregel

Welke kansrijke maatregelen zijn er om het watersysteem klimaatbestendig, robuust, veerkrachtig, ecologisch verantwoord en kostenefficiënt te maken? Die vraag staat in het project Toekomstbestendig waterbeheer (TBW) centraal. Mede op basis van een aantal pilots maken we een lange termijnvisie voor het watersysteembeheer in 2050. We betrekken inwoners en gebruikers bij de beoordeling van de mogelijkheden voor een andere aanpak in de toekomst. Maatregelen die nodig zijn, plannen we zoveel mogelijk binnen bestaande watergebiedsplannen, investeringsplannen en peilbesluiten.

Prestatie indicator

2016	2017	2018	2019	2020	2021
1 Verkenning en dialoog	Verkenning en dialoog				
2 Startnotitie januari	Visie watersysteem 2050 vastgesteld				
3		Implementatie-plan vastgesteld en uitvoering	Uitvoering	Uitvoering	

Dit hebben we in 2017 bereikt

We hebben de resultaten van de in 2016 uitgevoerde verkenningen naar wateraanvoer in maart 2017 met de commissie WFB gedeeld. In mei hebben we de verkenning naar de samenhang tussen normeringen en ontwerpcriteria afgerond. In plaats van gebiedsbijeenkomsten, hebben we gesprekken gevoerd met een beperkte groep van genodigden. In de zomer hebben we het project herijkt en het thema 'veranderend klimaat' meer centraal gesteld bij het vormen van onze visie. Op die manier sluiten we ook beter aan bij de Boezemvisie en Grondwatervisie van de provincie. We stellen de visie in 2018 vast.

Opstellen van beleidsregels ten behoeve van de integrale legger

Maatregel

De legger zoals we die tot nu toe kennen, is een kwantitatief overzicht van alle wateren, kunstwerken en (regionale) keringen. In de legger staat ook wie op welke plek verantwoordelijk is voor onderhoud. In lijn met het model van de Unie van Waterschappen werken we aan een integrale legger die voor de volle breedte van het waterwerk doelstellingen en verantwoordelijkheden juridisch borgt. Denk daarbij bijvoorbeeld ook aan de diepte en breedte van de E- en F-vaarwegen die onder ons vaarwegbeheer vallen. We leggen in beleidsregels vast wat we in de legger opnemen en op basis van welke criteria. In de beleidsregels staan ook de financiële consequenties en de bijbehorende inspraakprocedure beschreven.

Prestatie indicator

2016	2017	2018	2019	2020	2021
Vorbereiden beleidsregels	Vaststellen van de beleidsregels integrale legger	Opstellen integrale legger op basis van de beleidsregels	Procedure voor vaststellen van de integrale legger voor het gehele beheergebied		

Dit hebben we in 2017 bereikt

We hebben de beleidsregels integrale legger in december 2017 vastgesteld. In 2018 zullen we een deel van deze beleidsregels herzien. Dit in lijn met afgesproken besparingsmaatregelen. Zo dragen we het onderhoud van duikers in toegangsdammen over aan aanliggende eigenaren. Ook vermindert het aantal kilometers hoofdwatgangen door verhoging van de afvoernorm van 50l/sec naar 100 l/sec.

Peilbeheer van de Friese boezem

Maatregel

De boezemvisie die Wetterskip Fryslân en provincie Fryslân samen formuleren, is één van de bouwstenen voor de provinciale Omgevingsvisie. Relevante onderdelen van deze visie vormen input voor de beheernota van het waterschap en het peilbesluit

voor de boezem. Het peilbesluit voor de boezem (uit 1998) is toe aan een herijking vanwege wijzigingen in het peilbeheer die meer rekening houden met verschillende weersomstandigheden. Ook actualiseren we het draaiboek vorst, het bestrijdingsplan peilbeheer en kaden en de verdringingsreeks bij droogte en nemen deze in het draaiboek operationeel peilbeheer op. Uit het Veiligheidsplan II blijkt dat het dagelijks boezem- en watersysteembeheer verder moet worden geprofessionaliseerd. Daarom vervangen we het Beslissing Ondersteunend Systeem (BOS).

Prestatie indicator

	2016	2017	2018	2019	2020	2021
1	Beheernota vastgesteld					
2	Boezemvisie gereed		BOS gereed			
3			Vorbereiding peilbesluit	Peilbesluit gereed		
4				Draaiboek operationeel peilbeheer gereed		

Dit hebben we in 2017 bereikt

Om input te verzamelen voor de provinciale boezemvisie zijn interviews afgenomen bij medewerkers van provincie, waterschap en andere stakeholders. De interviews zijn uitgewerkt in een rapportage. De beheernota voor de boezem is als onderdeel van de beheernota boezem en deelsystemen (zie maatregel 'Beheernota deelsystemen' paragraaf 2.2.2) in het najaar vastgesteld.

Uitwerking Veenweidevisie

Maatregel

Samen met de provincie stellen we een uitvoeringsplan Veenweide op. Dit plan is een uitwerking van de Veenweidevisie. Bij de planvorming in de kansrijke gebieden voert de provincie de regie en stelt middelen en instrumenten beschikbaar. We zetten in op het behoud van de veenweide door het beperken van de maaivelddaling. Dit is in lijn met Natura2000, natuur inclusieve landbouw en weidevogelkerngebieden. De

peilwijzigingen die nodig zijn voor het realiseren van de veenweidevisie kunnen leiden tot neveneffecten. Voor de compensatie hiervan stellen we flankerend beleid op.

Prestatie indicator

	2016	2017	2018	2019	2020	2021
1		Voortzetting onderzoekpilots onderwaterdrainage en natte teelten en onderzoek effectiviteit hoogwatervoorzieningen voortgezet		Afronding onderzoekpilots		
2		Vaststelling definitieve uitvoeringsprogramma veenweidevisie				
3		Vaststellen flankerend beleid t.b.v. peilverhogingen veenweide				
4		2016-2021: planvorming in de kansrijke gebieden uit de veenweidevisie				
5		2016-2021: herziening peilbesluiten				

Dit hebben we in 2017 bereikt

Op basis van het Uitvoeringsprogramma 2016-2017 zijn we gestart met praktijkproeven, pilots en innovatieprojecten. We hebben een achtste proeflocatie voor onderwaterdrainage ingericht. Het onderzoek naar de effecten van hoogwatercircuits is afgerond. De provincie heeft verkenningen uitgevoerd naar de aanpak in de kansrijke gebieden. Ook het flankerend beleid voor de peilwijzigingen is in concept gereed. Hierover nemen we in 2018 een besluit. In november heeft het dagelijks bestuur het Uitvoeringsprogramma voor de periode 2018-2019 vastgesteld.

Het tegengaan van wateroverlast in de boezem en deelsystemen

Maatregel

In het Veiligheidsplan staan maatregelen om wateroverlast nu en in de toekomst te voorkomen. Het gaat onder andere om het realiseren van berging in de boezem en de deelsystemen. In 2018 evalueren we het bestaande Veiligheidsplan uit 2014. Daarbij bekijken we in hoeverre het plan nog aan de normen voldoet en welke aanvullende maatregelen eventueel nodig zijn. In aanvulling op dit plan, maken we een Actieplan Hoosbuien. Daarin staan maatregelen op het gebied van voorlichting

en communicatie, peilbeheer en de inrichting van watersystemen die de effecten van hoosbuien moeten beperken. Deze maatregelen nemen we mee in de herijking van het Veiligheidsplan in 2022. Samen met de terreinbeheerorganisaties Staatsbosbeheer en It Fryske Gea hebben we in 2017 geïnventariseerd welke natuurgebieden potentieel in aanmerking komen voor tijdelijke waterberging. We onderzoeken in hoeverre inzet als bergingsgebied ook echt mogelijk is. Waar mogelijk liften we mee op initiatieven voor gebiedsontwikkeling.

Prestatie indicator

- 1 1500 ha waterberging in natuurgebieden realiseren t/m 2035 (gemiddeld 80 hectare/jaar)
- 2 665 ha boezemuitbreiding t/m 2035 realiseren (gemiddeld 36 hectare/jaar)
- 3 1262 ha waterberging in deelsystemen t/m 2050 realiseren (gemiddeld 36 hectare/jaar)
- 4 Een vastgesteld actieplan hoosbuien
- 5 Een vastgesteld evaluatierapport

	2016	2017	2018	2019	2020	2021
1			226 ha	80 ha	80 ha	80 ha
2	-	36 ha	36 ha	36 ha	36 ha	36 ha
3	15 ha	36 ha	36 ha	36 ha	36 ha	36 ha
4		Actieplan hoosbuien				
5			Evaluatie-rapport			
	Uitvoerings programma gereed					

Dit hebben we in 2017 bereikt

- Samen met Staatsbosbeheer en It Fryske Gea hebben we in 2017 kosten-batenanalyses gemaakt voor tien potentiële bergingsgebieden (samen ruim 800 hectare). Eind 2017 zijn voor twee bergingsgebieden (samen 250 hectare) projecten opgestart om ze te gaan realiseren. Voor beide gebieden dienen we POP-3 subsidieverzoeken in.
- Voor boezemuitbreiding en waterberging in deelsystemen liften we mee met het verbeterprogramma regionale keringen. En met initiatieven voor gebiedsontwikkeling in het kader van watergebiedsplannen.
- Uitvoering van het actieplan hoosbuien vindt plaats door de inzet van de klimaatstresstest bij het FBKW 2.0 programma (zie maatregel 'Wateractieve stad' paragraaf 2.2.2).

Beheernota deelsystemen

Maatregel

We formuleren een beheernota deelsystemen. Daarin staan de uitgangspunten voor inrichting, peilbeheer en onderhoud van de watersystemen (polders en vrij afstromende gebieden).

Prestatie indicator

2016	2017	2018	2019	2020	2021
	Beheernota deelsystemen				

Dit hebben we in 2017 bereikt

De beheernota deelsystemen is onderdeel van de beheernota boezem en deelsystemen. De nota is in oktober vastgesteld.

Duurzaam beheer zoet water

Maatregel

De waterbeheerders in Nederland hebben in het Deltaplan Zoetwater afspraken gemaakt om in de toekomst voldoende zoetwater in het grond- en oppervlaktewater beschikbaar te houden. In het kader van dit programma zal het grondwaterbeleid van provincies en waterschappen worden geëvalueerd en geactualiseerd. In 2021 stelt de provincie het nieuwe instrument 'waterbeschikbaarheid' vast. Dit instrument maakt duidelijk waar de watergebruiker op kan rekenen in normale en droge situaties. Daarbij gaat het bijvoorbeeld om de vraag hoe lang het waterschap het streefpeil in polders kan handhaven als het een maand niet regent en de wateraanvoer uit het IJsselmeer vermindert. Samen met de provincie doen we via een aantal pilots ervaringen op met het formuleren van de waterbeschikbaarheid.

Prestatie indicator

	2016	2017	2018	2019	2020	2021
1		Rapportage pilot	Uitwerking waterbeschikbaarheid	Idem	Idem	Vaststelling waterbeschikbaarheid
2		Provinciale grondwaterstudie	Provinciale grondwaterstudie	Evaluatie en Actualisatie grondwaterbeleid WF		

Dit hebben we in 2017 bereikt

In het kader van het project TBW (zie maatregel 'Toekomstbestendig waterbeheer', paragraaf 2.2.2) hebben we in 2017 een aantal zoetwaterpilots uitgevoerd. Het ging om pilots in het akkerbouwgebied bij Harlingen (doorspoelen voor verziltingsbestrijding), het zandgebied ten zuiden van Drachten (opmalingen) en enkele veenpolders (hoogwatervoorzieningen). De resultaten nemen we mee bij het formuleren van de waterbeschikbaarheid. Samen met Vitens en Wetterskip Fryslân is de provincie Fryslân in 2017 een Grondwaterstudie gestart die ze medio 2018 afrondt. Aansluitend daarop zullen we in 2019 onze eigen grondwaterbeleidsnota evalueren en indien relevant actualiseren.

Integraal onderhoudsplan waterlopen

Maatregel

We actualiseren het bestaande onderhoudsplan voor de boezem en de deelsystemen. Het gaat daarbij om het onderhoud van alle watersysteemassets die we beheren en onderhouden. Het onderhoudsplan voor de waterlopen bestaat uit de onderdelen 'klein en groot onderhoud' (hekkelen en baggeren), 'natuurvriendelijke oevers', 'vispassages' en 'beschoeiingen'. Voor dit laatste onderdeel doen we samen met provincie en gemeenten onderzoek naar welke beschoeiingen aanwezig zijn en wie daarvan de eigenaar is. Met de voltooiing van het onderhoudsplan hebben we voor alle waterlopen, oevers en vispassages in de boezem en deelsystemen het uit te voeren onderhoud inzichtelijk gemaakt.

Prestatie indicator

2016	2017	2018	2019	2020	2021
	Planonderdeel vispassages opgesteld		Planonderdeel beschoeiingen gereed		

Dit hebben we in 2017 bereikt

Het onderhoudsplan voor vispassages is in 2017 geactualiseerd en zal als onderdeel van Beheerplan gemalen worden uitgevoerd. Ervaringen tijdens de wateroverlast in september en metingen van de baggeraanwas na een baggercyclus van negen jaar geven aanleiding om het eerder genomen besluit de baggerfrequentie te verhogen naar 1 maal per twaalf jaar te heroverwegen. De financiële gevolgen hiervan worden uitgewerkt in een nieuw baggeruitvoeringsplan.

Participeren in provinciale en gemeentelijke ruimtelijke planvorming

Maatregel

Waterbeheer en ruimtelijke ordening hangen met elkaar samen. Daarom spelen we een actieve rol in de op te stellen ruimtelijke plannen van provincie en gemeenten.

Prestatie indicator

2016	2017	2018	2019	2020	2021
Deelname aan proces omgevingsvisie	Deelname aan proces omgevingsvisie en DFA	Deelname aan proces omgevingsvisie en DFA	Deelname aan proces omgevingsvisie en DFA		

Dit hebben we in 2017 bereikt!

Als voorbereiding op de provinciale Omgevingsvisie hebben we samen met de provincie Fryslân de zogenoemde 'Bouwsteen Water' opgesteld. De provincie werkt deze bouwsteen uit in haar Koersdocument en de concept Omgevingsvisie. We hebben afgesproken dat we bij dit vervolgproces betrokken blijven. Ook hebben we de bouwsteen in het kader van De Friese Aanpak Omgevingsvisies besproken met provincie en gemeenten. Als resultaat daarvan is de bouwsteen aangevuld met een aantal gemeentelijke aandachtspunten.

Wateractieve stad

Maatregel

In het kader van het Fries Bestuursakkoord Waterketen 2016 – 2020 (FBWK 2.0) is een uitvoeringsprogramma ruimtelijke adaptatie opgesteld. Projecten uit dit programma voeren we de komende jaren samen met waterketenpartners uit. Zo onderzoeken we met het project Wateractieve Stad de effecten van klimaatverandering in stedelijk gebied. Met het project Klimaatstresstest Fryslân hopen we meer inzicht te krijgen in hoe we om kunnen gaan met wateroverlast en hittestress. Ook ontwikkelen we samen met partners eigen projecten gericht op een klimaatbestendige inrichting van de openbare ruimte. We noemen Operatie Steenbreek en de ontwikkeling van de Potmarge zone.

Prestatie indicator

2016	2017	2018	2019	2020	2021
1	Uitvoering FBWK 2 uitvoeringsprogramma ruimtelijke adaptatie	Uitvoering FBWK 2 uitvoeringsprogramma ruimtelijke adaptatie	Uitvoering FBWK 2 uitvoeringsprogramma ruimtelijke adaptatie	Uitvoering FBWK 2 uitvoeringsprogramma ruimtelijke adaptatie	Uitvoering FBWK 2 uitvoeringsprogramma ruimtelijke adaptatie
2	Operatie Steenbreek Ontwikkeling Potmargezone				

Dit hebben we in 2017 bereikt

We zijn in 2017 begonnen met het project Klimaatstresstest Fryslân. Dit project ronden we in juni 2018 af. Daarnaast doen we met de pilotregio OWO (Ooststellingwerf, Weststellingwerf, Opsterland) mee aan het project 'Klimaatadviesteam' van het Ministerie van I&M. Dit project start in het voorjaar van 2018 en richt zich op het formuleren van een (gezamenlijke) visie en strategie voor klimaatadaptatie.

2.2.3 Wat heeft dat gekost?

2.2.3.1 Exploitatie

(bedragen x € 1 miljoen)

PROGRAMMA	BEGROTING 2017 A	GEWIJZIGDE BEGROTING 2017 B	REALISATIE C	VERSCHIL C-B
Voldoende water	-46,8	-47,8	-46,5	1,3

De netto lasten zoals opgenomen in de oorspronkelijke begroting 2017 zijn door het algemeen bestuur (d.d. 14-11-2017) gewijzigd. De netto lasten ten opzichte van de gewijzigde begroting zijn € 1,3 miljoen (2,7 %) lager. Hieronder worden de grootste verschillen toegelicht ten opzichte van de gewijzigde begroting. Daarbij is aangegeven of het verschil al eerder aan het algemeen bestuur is gemeld en of wordt voorgesteld om te doteren aan een (nieuwe of bestaande) bestemmingsreserve (BR).

(bedragen x € 1 miljoen)

GROOTSTE AFWIJKINGEN (N) = nadelig t.o.v. gewijzigde begroting; (V) is voordelig t.o.v. gewijzigde begroting	VERSCHIL REALISATIE -/- GEWIJZIGDE BEGROTING	EERDER GEMELD	DOTATIE BR
<u>Onderhoud waterlopen en passieve kunstwerken (incidenteel)</u> In 2017 is een verbetering in de organisatie doorgevoerd waarbij de interactie tussen het beheer- en onderhoudsproces verder geoptimaliseerd wordt. Om deze verandering in gang te kunnen zetten zijn nieuwe werkwijzen en rollen geïntroduceerd. Het werken via de nieuwe werkwijze heeft een korte aanlooptijd gevraagd waardoor een deel van de geplande werkzaamheden niet is uitgevoerd. Dit heeft in 2017 niet tot problemen in het waterbeheer geleid.	0,5 (V)		
<u>Analyse personeelskosten (incidenteel)</u> Zie tekst paragraaf 2.1.3.1 programma waterveiligheid.	0,4 (V)		

Baggeren (incidenteel) 0,3 (V)

De verstrekte baggervergoedingen zijn lager uitgevallen dan verwacht.

Omdat er door de gemeenten in 2017 geen achterstallig baggeronderhoud is uitgevoerd, is door Wetterskip Fryslân ook geen compensatie verstrekt. In begroting was hier wel rekening mee gehouden. Conform de afspraken komt 50% van deze kosten voor rekening van Wetterskip Fryslân.

Onderhoud/afkoop gemalen (incidenteel) 0,3 (V)

Bij de activering van aantal gemalen is ook het onderhoud voor de komende 10 jaar opgenomen. Volgens de huidige inzichten kan dit onderhoud vanuit de reguliere exploitatie betaald worden. Daarom is deze reservering vrijgevallen en als eenmalige bate opgevoerd (zie ook paragraaf 3.2 incidentele baten).

Daarnaast zijn twee (niet geraamde) afkoopbedragen voor onderhoud van gemalen ontvangen.

Bruggen (structureel) 0,2 (V)

Het project overdracht bruggen is bijna afgerond. Bruggen worden niet eerder opgeknapt dan dat de overdracht met de nieuwe eigenaar geregeld is. Hierdoor zijn er minder bruggen opgeknapt. Dit leidt tot een onderschrijding. In het MP 2018-2022 is dit budget al naar beneden bijgesteld.

Storingen actieve kunstwerken (structureel) 0,2 (V)

Er zijn dit jaar geen grote storingen geweest. Daar was in het budget nog wel rekening mee gehouden. Mede omdat het onderhoud van de gemalen goed op orde is, stellen we voor in het MP 2019-2023 het budget voor grote storingen te laten vervallen. Wel met de kanttekening dat grote storingen nooit helemaal uit te sluiten zijn. Als deze zich voor doen zal dit dan leiden tot een overschrijding.

Afschrijving gemalen (incidenteel) 0,1 (V) VRI

Vanwege enkele openstaande opleveringspunten en het ontbreken van een opleveringsdossier van de provincie Fryslân is het project Centrale As nog niet afgerond. De oplevering en afrekening van de gemalen die deel uitmaken van het provinciale project Centrale As heeft dan ook nog niet plaatsgevonden. In de begroting was wel rekening gehouden met een activering per 1 januari 2017.

Daartegenover zijn per 1 juli gemalen geactiveerd waarvan gepland was dat deze in 2018 geactiveerd zouden worden.

VRII

<u>Gebiedsplannen (incidenteel)</u>	0,3 (N)	
In het kader van het actualiseren van de watergebiedsplannen zijn in 2017 de laatste watergebiedsplannen opgeleverd. De dekking hiervan komt deels uit de daarvoor gevormde bestemmingsreserve. Daarnaast is er externe deskundigheid ingezet t.b.v. de uitwerking Veenweide visie en voorbereiding diverse peilbesluiten		
<u>Energielasten actieve kunstwerken (incidenteel)</u>	0,2 (N)	
Omdat 2017 de boeken in gaat als een nat jaar, hebben de gemalen veel extra moeten malen. De kosten van energie zijn dan ook hoger dan geraamd omdat bij het bepalen van het budget wordt uitgegaan van een gemiddeld jaar.		
<u>Calamiteitenbestrijding (incidenteel)</u>	0,1 (N)	AB februari 2018
Om schade te voorkomen zijn tijdens de hoogwaterperiode extra pompen ingehuurd en zijn er extra werkzaamheden door loonbedrijven uitgevoerd. Calamiteiten worden niet geraamd en leiden daarom altijd tot een overschrijding.		
<u>Bijdragen (incidenteel)</u>	0,1 (N)	VRI
Conform de bestuurlijke afspraken betalen wij jaarlijks een bijdrage aan Waterschap Noorderzijlvest voor de exploitatielasten van de Cleveringsluizen in Lauwersoog. De nota voor de bijdrage over 2016 is laat binnengekomen waardoor deze niet ten laste van 2016 is gebracht. Hierdoor komt zowel de bijdrage van 2016 als van 2017 ten laste van het budget van 2017, wat tot een overschrijding leidt.		
<u>Innovatieprojecten (incidenteel)</u>	0,1 (N)	
Een deel van de werkelijke kosten van de innovatie projecten die ten laste van het programma Voldoende water komen worden gefinancierd door een onttrekking aan de daarvoor gevormde bestemmingsreserve. Zie ook programma Schoon water.		
Verschil totaal	1,3 (V)	

2.2.3.2 Investeringsuitgaven

(bedragen x € 1 miljoen)

	BEGROTING 2017		JAARREKENING 2017		VERSCHIL	
	A		B		C	
	Bruto A	Netto B	Bruto C	Netto D	Bruto (A-C)	Netto (A-C)
Voldoende water	33,6	28,3	32,4	24,1	-1,2	-4,2

De netto projectuitgaven zijn € 4,2 miljoen lager dan begroot. Hiervan is € 1,2 miljoen het gevolg van minder investeringsuitgaven en € 3,0 miljoen het effect van versnelde subsidie ontvangsten. Door het natte najaar moesten werkzaamheden worden uitgesteld. Dit had een effect van € 1,2 miljoen op de uitgaven.

2.3 PROGRAMMA SCHOON WATER

Met het programma Schoon water pakt Wetterskip Fryslân verontreiniging van het oppervlaktewater aan en zorgen we voor het natuurvriendelijk inrichten en onderhouden van het watersysteem. Schoon water is van groot belang voor bescherming van de volksgezondheid, kwaliteit van de leefomgeving, voor recreatie, natuur en economie.

2.3.1 Wat hebben we bereikt?

2.3.1.1 Watersysteem

De *Kaderrichtlijn water* is gericht op het bereiken van een goede waterkwaliteit, uiterlijk in 2027. In 2017 is gewerkt aan de KRW-maatregelen die voor de periode 2016-2021 zijn vastgesteld. De uitvoering ligt vrijwel op schema. Met deze maatregelen wordt zoveel mogelijk een bijdrage geleverd aan het klimaatrobuust maken van het watersysteem.

Tegelijkertijd is gewerkt aan de *KRW-plannen voor de periode 2022-2027*. Hierin worden de maatregelen opgenomen die nog nodig zijn voor het behalen van de waterkwaliteitsdoelen in 2027. In 2017 hebben we hiervoor een plan van aanpak opgesteld en is gewerkt aan de analyse van de ontwikkeling van de waterkwaliteit.

Voor een goede waterkwaliteit is het terugdringen van emissies van groot belang. Het waterschap reguleert daarom lozingen en emissies van bedrijven, huishoudens en de eigen zuiveringsinstallaties. In 2017 is het Uitvoeringsplan emissies vastgesteld. Hierin zijn concrete maatregelen opgenomen voor het beperken van emissies vanuit de recreatievaart en de landbouw. De doelstellingen voor de emissie vanuit de rioolwaterzuiveringsinstallaties zijn opgenomen in het Integrale Zuiveringsplan. Dit plan is in 2017 geëvalueerd.

Wetterskip Fryslân ondersteunt maatregelen die vanuit het *Deltaplan Agrarisch Waterbeheer* worden uitgevoerd. Aansprekende resultaten zijn bereikt met het project Schoon Erf, Schoon water waar meer dan 1.600 melkveebedrijven aan deelnemen. Dit project heeft als doelstelling dat emissies van agrarische erven in de melkveehouderij

met 80% worden verminderd. In 2017 zijn daarnaast de projecten Vruchtbare Kringloop Fryslân (sluiten nutriëntenkringlopen) en participatieve monitoring met boeren gestart. Ook nieuwe ontwikkelingen worden gevolgd. In 2017 is een rapportage opgesteld over de emissie en het voorkomen van medicijnresten in het oppervlaktewater in het beheergebied.

In 2017 is de waterkwaliteit van de 33 *zwemwateren* in het beheergebied gemonitord. Drie locaties voldeden niet aan de gestelde waterkwaliteitseisen. In 2017 is op twee locaties DNA-onderzoek uitgevoerd om de herkomst van bacteriële verontreinigingen te achterhalen. Voor tien locaties zijn de zwemwaterprofielen geactualiseerd en zijn afspraken gemaakt over de uitvoering van maatregelen.

In het *Saneringsprogramma 2016-2020* zijn zeven vervuilde waterbodems opgenomen die onder de Wet bodembescherming zijn aangemerkt als locatie met ecologische risico's en verspreidingsrisico's. De sanering van de waterbodem in de Dokkumer Ie in Leeuwarden is in 2017 afgerond. De geplande sanering van de waterbodem in de Schipsloot in Wolvega is vertraagd, doordat de omvang van de sanering groter was dan geraamd. De sanering wordt nu in 2018 uitgevoerd.

2.3.1.2 Waterketen

Met het zuiveren van afvalwater in de 27 eigen rioolwaterzuiveringsinstallaties levert Wetterskip Fryslân een grote bijdrage aan de bescherming van de waterkwaliteit. De zuiveringsinstallaties spelen ook een belangrijke rol bij het realiseren van onze doelstellingen op het gebied van energie en grondstoffen. In 2017 is het Energiebeleid door het waterschap vastgesteld. Hierbij is de keuze gemaakt voor het zo veel mogelijk vergisten van zuiveringsslib op rwzi's om hiermee biogas en energie op te wekken. De definitieve keuze over de uitvoering hiervan wordt in 2018 gemaakt.

Na het vergisten en ontwateren wordt het resterende zuiveringsslib verbrand. Sinds 2017 gaat het ontwaterde zuiveringsslib naar de nieuwe eindverwerker. Naast een kostenreductie voor de eindverwerking wordt hierdoor fors op aardgas bespaard.

Met het optimaliseren van de *bedrijfsvoering van het zuiveringsbeheer* werkt Wetterskip Fryslân aan het verhogen van de kwaliteit en het verlagen van de kosten en kwetsbaarheid. In 2017 is een deel van de rioolwaterzuiveringen van meetapparatuur voorzien om personele krimp op te kunnen vangen. De pilot met geavanceerde procesregelingen op onze rwzi's voor het besparen van energie is afgerond. De effectiviteit blijkt te laag te zijn om deze techniek verder toe te gaan passen. De centrale proceskamer is in 2017 opgeleverd met de nieuwbouw van de werkplaats. In 2018 is de centrale proceskamer operationeel.

2.3.2 Wat hebben we daarvoor gedaan?

Stroomgebiedsbeheerplan (SGBP)

Maatregel

In de KRW-stroomgebiedsbeheerplannen staan doelen en maatregelen voor de KRW-waterlichamen (plassen en meren). Landelijk is afgesproken dat voorafgaand aan de derde generatie plannen een evaluatie plaatsvindt. Hiervoor is in 2016 is een plan van aanpak opgesteld. De provincie Fryslân stelt waar nodig op advies van het waterschap de ecologische KRW-doelen voor de periode 2022-2027 bij. Daarom doen we onderzoek naar de haalbare toestand van waterkwaliteit in de KRW-waterlichamen

Prestatie indicator

2016	2017	2018	2019	2020	2021
Vorbereiding en plan van aanpak	Vorbereiding conform plan van aanpak 2016	Vorbereiding conform plan van aanpak 2016	Concept doelen en factsheets en KRW-gebiedsproces	Ontwerp doelen en factsheets en inspraak-procedure	Definitieve doelen en factsheets

Dit hebben we in 2017 bereikt

De uitvoering van het plan van aanpak ligt op schema. In de afgelopen periode hebben we ons geconcentreerd op de (vorbereiding van de) regionale analyses. Per waterlichaam zijn watersysteemanalyses gemaakt. Ook is de nutriëntensituatie

van de bodem in het beheergebied in beeld gebracht. De ontwikkeling van de waterkwaliteit wordt in 2018 aan het algemeen bestuur gepresenteerd.

Aanpak diffuse bronnen

Maatregel

- Het Deltaprogramma Agrarisch Waterbeheer (DAW) is een initiatief van LTO Nederland. Een coördinator stimuleert landbouwpartijen om projecten in te dienen gericht op reductie van nutriënten in het oppervlaktewater. Deze projecten worden ingediend in het regionaal ontwikkelingsprogramma POP3. We dragen aan dit programma bij met onder andere advies en monitoring van effecten.
- Daarnaast voeren we samen met stakeholders het Uitvoeringsplan Emissies uit. Dit plan richt zich op het verminderen van erfafspoeling in de melkveehouderij en akkerbouw, het sluiten van de nutriëntenkringlopen, het verbeteren van de bodemkwaliteit, het verminderen van oppervlakkige afspoeling van percelen en het verminderen van vuilwaterlozingen uit de recreatievaart.
- Ook stimuleren we het beperken van de emissies en het inzamelen van vuilwater door de recreatievaart. Dat doen we in het kader van het convenant Schoon Zwemwater in Fryslân samen met Marrekrite, provincie Fryslân, gemeenten, watersportverbond en de Friese Milieu Federatie.

Prestatie indicator

2016	2017	2018	2019	2020	2021
1	Implementatie Uitvoeringsplan Emissies				
2	Maatregelenproject sluiten nutriënten-kringlopen				
3	Maatregelen tegengaan vuilwaterlozingen recreatievaart				
4	Participatie DAW				

Dit hebben we in 2017 bereikt

Eind 2017 hebben we het Uitvoeringsplan Emissies vastgesteld, dat we samen met de provincie Fryslân en de Marrekrite uitvoeren. Een belangrijk onderdeel daarvan zijn de activiteiten om erfafspoeling tegen te gaan. Met het uitvoeringsplan willen we ook het legen van vuilwatertanks uit de pleziervaart in het water tegengaan. In het kader van het DAW zijn in 2017 de projecten Vruchtbare Kringloop Fryslân en participatieve monitoring gestart. In het najaar zijn we gestart met nieuwe maatregelen gericht op het tegengaan van vuilwaterlozingen uit de recreatievaart.

Waterbodemsanering

Maatregel

In ons beheergebied is nog een beperkt aantal vervuilde waterbodems. Zeven van deze locaties zijn onder de Wet Bodembescherming (Wbb) beoordeeld als locaties met ecologische risico's en verspreidingsrisico's. Deze zullen we in de planperiode 2016-2020 saneren. We hebben hiervoor samen met de provincie (als bevoegd gezag Wbb) een programma opgesteld. Voorwaarde voor sanering is dat het Rijk voldoende financiering beschikbaar stelt.

Prestatie indicator

	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Afronden sanering Dokkumer Ee en voorbereiden sanering Schipsloot Wollega						

Dit hebben we in 2017 bereikt

De sanering van de waterbodem in de Dokkumer Ee is in april afgerond. Ook het waterbodemonderzoek en het saneringsplan voor de Schipsloot in Wollega zijn gereed. De omvang van de sanering is groter dan geraamd. Hierdoor vraagt de aanbesteding van de sanering ook meer tijd. We zullen het werk nu na de zomer van 2018 aanbesteden. De uitvoering zelf start vervolgens in het najaar.

Waterkwaliteit KRW lichamen

Maatregel

We werken aan de uitvoering van de KRW-maatregelen die zijn vastgesteld voor de planperiode 2016-2021. Zo verbeteren we de natuurvriendelijke inrichting en heffen we knelpunten voor vismigratie op. De maatregelen zijn beschreven in de KRW-Beslisnota uit 2015 en de KRW-factsheets per waterlichaam.

Prestatie indicator

	2016	2017	2018	2019	2020	2021
1a	20 ha	10 ha	10 ha	10 ha	10 ha	10 ha
1b	20 ha		50 ha			
2	15 km	10 km	10 km	10 km	10 km	10 km
3	10 km	10 km	5 km	5 km	5 km	5 km
4	10 km	10 km	10 km	10 km	10 km	10 km
5	10 km	10 km	10 km	10 km	10 km	10 km
6	10 km	10 km	5 km	5 km	5 km	5 km
7	1	1	1	1	1	1
8	10	10	10	8	8	8

Toelichting op de nummering:

- a) aanleg ondiepe zones meren
b) aanleg ondiepe zones Alde Feanen
- aanleg natuurvriendelijke oevers boezemkanalen
- herprofilen beken
- verbreden KRW hoofdwatgangen
- verbreden overige hoofdwatgangen
- aanleg natuurvriendelijke oevers KRW-hoofdwatgangen
- maalkommen
- KRW vispassages

Dit hebben we bereikt

- Inmiddels zijn vrijwel alle KRW-maatregelen geprogrammeerd.
- In 2016 en 2017 is circa 42 ha ondiepwaterzones aangelegd (1a).
- De aanleg van ondiepwaterzones in de Alde Feanen (70 ha) is een jaar eerder afgerond dan verwacht (1b).
- Er is tot eind 2017 circa 18 km natuurvriendelijke oevers in boezemkanalen aangelegd (2). De aanleg van natuurvriendelijke oevers, een nevengeul en meanders langs de Tsjonger middenloop is afgerond.
- Tot eind 2017 is circa 21 km herprofilering gerealiseerd (3).
- Tot eind 2017 zijn langs meer dan 33 km KRW-hoofdwatertangen natuurvriendelijke oevers aangelegd of verbreed (4 en 6).
- Tot eind 2017 is circa 20 km aan overige hoofdwatertangen verbreed (5).
- Tot eind 2017 is er 1 maalkom aangelegd (7).
- In 2017 zijn 5 vispassages gerealiseerd. Daarmee komt het totaal in de periode 2016-2017 uit op 18 (8).

Maatregelen zwemwater

Maatregel

We zorgen dat alle zwemwaterlocaties binnen ons beheergebied voldoen aan de Europese zwemwaterrichtlijn. In het zwemwaterprofiel wordt voor elke zwemlocatie een verbeterplan opgesteld. Wetterskip Fryslân neemt het initiatief om concrete afspraken te maken over de te nemen maatregelen. Het gaat hierbij om fysieke maatregelen, maar ook om afspraken over communicatie, regelgeving, handhaving, taakverdeling en samenwerking. De verantwoordelijkheid voor de uitvoering van de maatregelen ligt bij alle betrokken partijen, dus ook bij gemeenten, exploitanten en de provincie Fryslân.

Prestatie indicator

2016	2017	2018	2019	2020	2021
10 maatregelen	10 maatregelen				

Rapportage bestuur

In 2017 hebben we voor tien zwemwaterlocaties de zwemwaterprofielen geactualiseerd en verbetermaatregelen opgesteld. Over de uitvoering van de maatregelen zijn met de betreffende gemeenten en beheerders afspraken gemaakt. Voor vier van deze locaties verzamelen we nog aanvullende meetgegevens. De geactualiseerde zwemwaterprofielen van deze vier locaties ronden we in het voorjaar van 2018 af.

Erfafspoeling

Maatregel

Met het terugdringen van emissies door erfafspoeling levert de agrarische sector een bijdrage aan de realisatie van KRW-doelen. Wij faciliteren het project 'Schoon erf, schoon water' door mee te denken en een adviseur beschikbaar te stellen voor de bedrijfsbezoeken.

Prestatie indicator

2016	2017	2018	2019	2020	2021
	1.603 deelnemers				1.800 deelnemers

Dit hebben we in 2017 bereikt

In 2017 hebben ruim 1.600 deelnemers zich aangemeld voor het project en zijn 423 adviesbezoeken uitgevoerd.

Waterkwaliteitsdoelen overige wateren

Maatregel

Het IPO en de Unie van Waterschappen hebben een methode ontwikkeld voor het afleiden van doelen voor de waterkwaliteit van overige wateren. Dit zijn wateren buiten de grote KRW-waterlichamen. De provincie stelt deze doelen vast. Wij adviseren de provincie over deze doelen.

Prestatie indicator

2016	2017	2018	2019	2020	2021
Voorbereiding en plan van aanpak	Voorbereiding conform plan van aanpak 2016	Voorbereiding conform plan van aanpak 2016	Afstemming met belanghebbenden gereed	Ontwerp doelen en inspraak-procedure	Definitieve doelen en overige wateren

Dit hebben we in 2017 bereikt

In mei heeft het dagelijks bestuur het plan van aanpak vastgesteld. Ook hebben we in 2017 voorbereidende werkzaamheden uitgevoerd, zoals het inventariseren en classificeren van overige wateren. De afstemming met de provincie over de verdere uitwerking loopt nog.

Nieuwe probleemstoffen

Maatregel

Met het Integraal ZuiveringsPlan (IZP) richten we ons ook op het verwijderen van nieuwe probleemstoffen uit afvalwater. Het gaat hierbij om verontreinigingen als medicijnresten, microplastics en antibiotica resistente bacteriën. Ook is meer inzicht in de effecten van deze stoffen in het oppervlaktewater nodig. Daarom begeleiden we een aantal (externe) onderzoeken, bijvoorbeeld naar ziekenhuisafvalwater, antibiotica, resistente pathogene micro-organismen en prioritaire stoffen.

Prestatie indicator

2016	2017	2018	2019	2020	2021
Rapportage bronnen en mogelijke maatregelen	Uitvoering (onderzoeks) maatregelen ketenaanpak medicijnen				

Dit hebben we in 2017 bereikt

In 2017 hebben we onder andere een bijdrage geleverd aan de landelijke hotspotanalyse van de rwzi's. Daarbij is in beeld gebracht op welke locaties geneesmiddelen in gezuiverd afvalwater de waterkwaliteit beïnvloeden.

De resultaten hiervan zijn verwerkt in een rapportage over medicijnresten in ons beheergebied. Tijdens een themabijeenkomst is de inhoud van de rapportage met het algemeen en dagelijks bestuur gedeeld. Het aantonen van effecten en daarmee de effectiviteit van (mogelijke) maatregelen blijkt lastig te zijn. Daarom hebben we een onderzoek voorbereid naar de manier waarop we deze effecten binnen de berekende hotspots kunnen aantonen. Met de waterketenpartners in Rijn-Noord organiseerden we een 'Regiosessie Medicijnresten' met de hele medicijnketen. Hiermee geven we invulling aan de afspraken in de Delta-aanpak Waterkwaliteit en Zoetwater. Ten slotte hebben we het project Medischoon verbreed over het gehele beheergebied. Dit project richt zich op het optimaliseren van de inzameling van medicijnafval.

Optimalisatie zuiveringsbeheer

Maatregel

We optimaliseren het zuiveringsbeheer. We nemen de centrale proceskamer in gebruik en maken door het automatiseren van rwzi's sturing op afstand mogelijk. Met een pilot op de rwzi Heerenveen gaan we na of geavanceerde procesregelingen een wezenlijke bijdrage kan leveren aan de kostenbesparingen binnen het zuiveringsbeheer.

Prestatie indicator

2016	2017	2018	2019	2020	2021
1	Realisatie analyzers/sondes 7 rwzi's				
2	Pilot geavanceerde procesregelingen	Implementatie geavanceer- de procesregelingen bij rendabele rwzi's			
3	Realisatie centrale proceskamer. Implementatie centrale proceskamer				

Dit hebben we in 2017 bereikt

- 1) Op zeven rwzi's zijn analyzers geïnstalleerd voor het regelen en meten op afstand.
- 2) De pilot geavanceerde procesregelingen is afgerond. De conclusie is dat er voor geen enkele locatie een positieve businesscase is. De implementatie van geavanceerde procesregelingen zal daarom niet plaatsvinden. Het onderdeel is daarmee afgerond.
- 3) De centrale proceskamer is in 2017 gerealiseerd. Deze zal in juli 2018 in gebruik worden genomen.

Monitoring zwemlocaties

Maatregel

Na afloop van elk badseizoen beoordelen we elk zwemwater (zoals bepaald in de zwemwaterrichtlijn). Jaarlijks stellen wij een rapportage op met de bevindingen. Dat doen we aan de hand van een meerjarige meetreeks. De monitoringsgegevens worden door de provincie gebruikt voor toezicht en handhaving en voor de aanwijzing van zwembaden.

Prestatie indicator

2016	2017	2018	2019	2020	2021
	Rapportage badseizoen 2017				

Dit hebben we in 2017 bereikt

De rapportage over badseizoen 2017 is eind 2017 besproken in het dagelijks bestuur.

Actualisatie Integraal Zuiveringsplan

Maatregel

Het huidige Integraal Zuiveringsplan (IZP) is in 2013 vastgesteld. Door ontwikkelingen op het gebied van grote industriële lozers op onze rwzi's en wijzigingen als gevolg van de Omgevingswet, zullen we het IZP in 2018 actualiseren.

Prestatie indicator

2016	2017	2018	2019	2020	2021
	Start evaluatie IZP	Evalueren en actualiseren IZP			

Dit hebben we in 2017 bereikt

De evaluatie van het IZP is in 2017 afgerond en wordt op 6 februari 2018 bestuurlijk vastgesteld.

Energie-efficiency maatregelen

Maatregel

We willen invulling geven aan onze ambities op het gebied van duurzaamheid en energie. Daarom voeren we de komende jaren maatregelen uit die opgenomen zijn in het Energie-efficiencyplan 2017-2020 (EEP). Het EEP is een verplicht element bij de afspraken die met het Rijk gemaakt zijn over energie (MJA3).

Prestatie indicator

2016	2017	2018	2019	2020	2021
Opstellen EEP 2017-2020	Uitvoeren maatregelen EEP 2017-2020	Uitvoeren maatregelen EEP 2017-2020	Uitvoeren maatregelen EEP 2017-2020	Uitvoeren maatregelen EEP 2017-2020	

Dit hebben we in 2017 bereikt

In 2017 hebben we de warmtekrachtinstallaties in Franeker en Drachten vervangen. Ook hebben we een energiezuinige werkplaats gerealiseerd. Verder zijn we gestart met de voorbereidingen van maatregelen die we in 2018 gaan uitvoeren, zoals het aanbrengen van zonnepanelen en het energiezuinig maken van gebouwen. We liggen hiermee op koers voor de doelstellingen voor de planperiode 2017-2020.

Slibverwerking

Maatregel

De huidige verwerking van ons zuiveringsslib bestaat uit twee fasen: de voorverwerking (deels vergisten, ontwateren) en de eindverwerking (drogen, verbranden). Met ingang van 2017 gaat ons slib naar de nieuwe eindverwerker. Afhankelijk van het contract met de nieuwe eindverwerker en de resultaten van de businesscase, kiezen we voor een doelmatige en duurzame voorverwerking van het slib van de Friese rwzi's. Het besluit hierover maakt onderdeel uit van het vast te stellen energiebeleid.

Prestatie indicator

	2016	2017	2018	2019	2020	2021
1		Levering slib aan nieuwe eindverwerker				
2		Vorbereiding investeringen voorverwerking slib				

Dit hebben we in 2017 bereikt

Vanaf 1 januari 2017 leveren we slib aan de nieuwe eindverwerker. We hebben de voorbereidingen om te komen tot een duurzame verwerking van ons slib hervat. In maart is het Energiebeleid door het algemeen bestuur vastgesteld. Ook is het algemeen bestuur akkoord gegaan met het uitwerken van het plan om uit zuiveringsslib energie op te wekken. De projectscope is bepaald en vastgelegd in een uitgangspuntennotitie. Het in 2014 opgestelde referentieontwerp is geactualiseerd en de kosten definitief geraamd. In december zijn tijdens een informatieve bijeenkomst drie scenario's voor duurzame slibverwerking met het algemeen bestuur besproken. Ook heeft het algemeen bestuur een energiefabriek in Apeldoorn bezocht. De definitieve besluitvorming vindt in het voorjaar van 2018 plaats.

2.3.3 Wat heeft dat gekost?

2.3.3.1 Exploitatie

(bedragen x € 1 miljoen)

PROGRAMMA	BEGROTING 2017 A	GEWIJZIGDE BEGROTING 2017 B	REALISATIE C	VERSCHIL C-B
Schoon water	-42,9	-43,3	-42,1	1,2

De netto lasten zoals opgenomen in de oorspronkelijke begroting 2017 zijn door het algemeen bestuur (d.d. 14-11-2017) gewijzigd. De netto lasten ten opzichte van de gewijzigde begroting zijn € 1,2 miljoen (2,8%) lager. Hieronder worden de grootste verschillen toegelicht ten opzichte van de gewijzigde begroting. Daarbij is aangegeven of het verschil al eerder aan het algemeen bestuur is gemeld en of wordt voorgesteld om te doteren aan een (nieuwe of bestaande) bestemmingsreserve (BR).

(bedragen x € 1 miljoen)

GROOTSTE AFWIJKINGEN (N) = nadelig t.o.v. gewijzigde begroting; (V) is voordelig t.o.v. gewijzigde begroting	VERSCHIL REALISATIE -/- GEWIJZIGDE BEGROTING	EERDER GEMELD	DOTATIE BR
<u>Chemicaliën (structureel)</u> De kosten in het verbruik van chemicaliën, defosfatering, flocculanten voor het zuiveringsproces, zijn als gevolg van procesoptimalisatie en een gunstige aanbesteding dit jaar afgenomen. In het MP 2018-2022 zijn de structurele elementen als besparing meegenomen.	0,6 (V)	VRI	
<u>Sloopkosten (incidenteel)</u> Wetterskip Fryslân is in gesprek met een externe partij die rwzi Wijnjewoude in de huidige staat wil overnemen. Hierdoor is het budget voor de sloop niet aangewend. De koper doorloopt op dit moment de vergunningsprocedures. Dit zou mogelijk een reden zijn om gezamenlijk niet tot een overeenkomst te komen en wij alsnog over moeten gaan tot sloop en sanering van rwzi Wijnjewoude. Voor de kosten die dan alsnog moeten worden gemaakt wordt daarom een bestemmingsvoorstel aan het algemeen bestuur voorgelegd.	0,6 (V)		0,6

<u>Elektriciteit (structureel)</u>	0,3 (V)	VRI
De kosten van elektriciteitsverbruik voor het zuiveringsproces nemen de laatste jaren verder af. Er wordt gestuurd op minimale inzet van beluchtingsenergie, waarbij een optimum wordt gezocht tussen de kwaliteit van het zuiveringsproces (lozingseisen) en de energiekosten. Het tarief voor levering van elektriciteit is ook verlaagd. Daar staat tegenover dat de kosten voor netbeheer (precarioheffing en opslag ODE) zijn gestegen. Ook heeft het natte najaar geleid tot meer elektriciteitsverbruik voor het transportstelsel. De structurele elementen in deze besparing dienen ter dekking van de taakstelling van € 5,0 miljoen (stelpost WIB en OO). Zie ook taakstelling € 5,0 miljoen bij programma bestuur & organisatie.		
<u>Sanering waterbodembodem Schipsloot (incidenteel)</u>	0,3 (V)	0,3
Het actualiserend waterbodemonderzoek en het saneringsplan voor de Schipsloot zijn gereed. Omdat de omvang van de sanering groter is dan was geraamd is de scope, in overeenstemming met de provincie Fryslân, aangepast. Hierdoor is de start van de uitvoering vertraagd. Voorgesteld wordt een bestemmingsreserve te vormen om de werkzaamheden in 2018 uit te kunnen voeren.		
<u>Analyse personeelskosten (incidenteel)</u>	0,1 (V)	
Zie tekst paragraaf 2.1.3.1 programma waterveiligheid.		
<u>Innovatie</u>	0,1 (V)	0,1
De werkelijke gedeclareerde kosten van innovatie projecten zijn voor het programma Schoon water lager dan begroot. Omdat de projecten doorlopen, zijn de declaraties in 2018 te verwachten. Voorgesteld wordt om dit toe te voegen aan de bestemmingsreserve. Zie ook programma Voldoende water.		
<u>Afschrijvingslasten (incidenteel)</u>	0,4 (V)	VRI
Mede op aandringen van de inspectie SZW van het ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid (voormalige arbeidsinspectie) zijn de veiligheidsmaatregelen op de biogasinstallaties zo snel mogelijk gerealiseerd. Hierdoor zijn de biogasinstallaties in Leeuwarden en Franeker eind 2016 opgeleverd terwijl de oplevering en daarmee samenhangende afschrijvingslasten in 2017 was begroot. De grootste onderdelen van persleiding Ureterp-Drachten en rwzi Wollega zijn in 2017 al in gebruik genomen. In de begroting waren deze afschrijvingslasten pas in 2018 voorzien.		

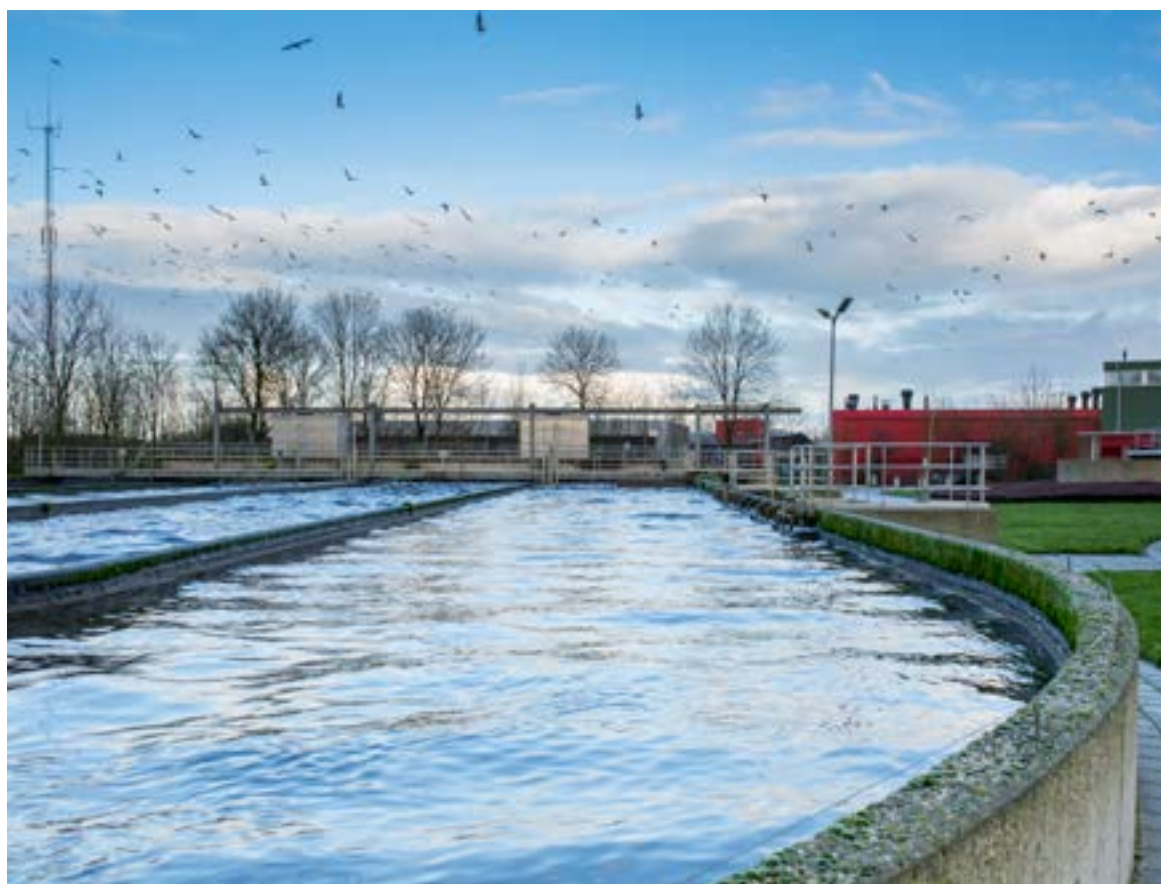
<u>Slib (incidenteel)</u>	0,1 (N)	VRI/VRI
De ontwateringsresultaten voldeden het eerste halfjaar niet aan de verwachtingen. Er is hard gewerkt om deze te verbeteren. Van april tot augustus is hiervoor tijdelijk een centrifuge ingezet. Voor de uitvoering van de proeven ter verbetering van de ontwateringskwaliteit zijn minder toeslagmiddelen ingezet dan verwacht. Daardoor was er minder afzet van slibkoek naar de eindverwerker en vielen de verwerkingskosten lager uit dan verwacht. De verouderde installatie kon met extra inspanning en inzet van reserve materiaal in bedrijf gehouden worden.		
<u>Persleidingbreuken (incidenteel)</u>	0,1 (N)	
In de begroting is in beperkte mate rekening gehouden met persleidingbreuken. Er zijn in 2017 circa 20 persleidingbreuken opgetreden, onder meer bij Woudsend, Hindeloopen, Wijnjewoude, Hantum, Drogeham, Doezum en Grootegast. Hierdoor is het budget overschreden.		
<u>Erfafspoeling (incidenteel)</u>	0,1 (N)	
Voor de uitvoering van het convenant was er sprake van extra inzet vanuit het waterschap om de doelstellingen in de komende jaren te kunnen realiseren. Dit betreft met name aansturing, begeleiding et cetera met bijbehorend inzet en meerkosten in 2017. De extra inzet vanuit het project schoon erf- schoon water heeft er mede toe geleid dat het project inmiddels meer dan 1.600 deelnemers heeft, terwijl 1.000 bij de aanvang was begroot.		
<u>Overig</u>	0,1 (N)	
Diverse overige kleine afwijkingen zorgen binnen dit programma voor een afwijking van € 0,1 miljoen (N).		
Verschil totaal	1,2 (V)	

2.3.3.2 Investeringsuitgaven

(bedragen x € 1 miljoen)

	BEGROTING 2017		JAARREKENING 2017		VERSCHIL	
	A		B		C	
	Bruto A	Netto B	Bruto C	Netto D	Bruto (A-C)	Netto (A-C)
Schoon water	11,0	11,0	9,0	9,0	-2,0	-2,0

De netto projectuitgaven zijn € 2,0 miljoen lager dan begroot. Het uitgaven niveau is € 2,0 miljoen lager als gevolg van de extra tijd die nodig was voor de aanbestedingsprocedure voor het project vervangen chloride tank en lavatoren op de Waddeneilanden en de langere voorbereiding voor de RWZI Harlingen.

2.4 PROGRAMMA BESTUUR & ORGANISATIE

De organisatie van Wetterskip Fryslân is continu in ontwikkeling. Belangrijke doelstellingen daarbij zijn het verder verbeteren van de efficiency, resultaatgerichtheid, bestuurlijke sensitiviteit, klantgerichtheid en omgevingsbewustzijn.

In het coalitieakkoord “Water verbindt!” zijn daarvoor de volgende bestuurlijke prioriteiten gelegd:

- We richten ons op het uitvoeren van onze kerntaken en nemen constructief deel aan maatschappelijke processen die invloed hebben op die kerntaken. Daarbij werken we **sober, doelmatig en kostenbewust**.
- We zijn een open en transparant waterschap dat waterbeheer in **interactie met de samenleving** vormgeeft. We hebben een **belangrijke maatschappelijke taak** en we zetten in op een integrale aanpak en op **samenwerking** met stakeholders, zoals bedrijven, andere overheden en kennisinstituten.
- We stimuleren **innovatie en duurzaamheid**, voor zover ze resultaten opleveren voor het uitvoeren van onze kerntaken.
- **Deskundigheid van medewerkers** is van groot belang. Zij staan voor hun taak en zijn op de hoogte van nieuwe ontwikkelingen.
- We investeren in **educatie** om een jonge generatie kenniswerkers te interesseren in het waterwerk.

Om hier invulling aan te geven zijn we in 2017 gestart met de introductie van opgavegericht werken. Daarbij is de maatschappelijke opgave leidend voor ons werken, over processen en clusters heen. Doel is samenhang aan te brengen in de realisatie van maatschappelijke opgaven via beleid en planvorming naar beheer. Ondersteunend hieraan werken we aan het versterken van het opdrachtgever en –nemerschap. Ook wordt het gedachtengoed van ‘lean management’ gebruikt om het voortdurend verbeteren te verankeren in de organisatie. Zaken soepel, vlot en vaardig laten verlopen moet een tweede natuur worden. Verbeteren en kostenbesparing gaan daarbij hand in hand. Naast bovengenoemde meer systeemgerichte interventies is ook het ontwikkelen van de cultuur nodig om volgende stappen te zetten. Elkaar aanspreken op wat wel en niet goed gaat moet gewoon zijn. Hier wordt aan gewerkt in een programma onder de naam H₂O.

2.4.1 Wat hebben we bereikt?

2.4.1.1 Dienstverlening en participatie

Dienstverlening aan de burger

We werken op diverse gebieden aan het verbeteren van de toegankelijkheid van onze organisatie en onze dienstverlening. Daarbij sluiten we aan bij landelijke ontwikkelingen zoals het Digikompas, het programma E-overheid, Overheid.nl en invoering landelijke service normen. In 2017 hebben we geïnvesteerd in deskundigheidsbevordering als het gaat om de principes van participatief werken. Dat stelt ons in staat om vaker participatie toe te passen om goede ideeën op te halen, en draagvlak voor oplossingen en maatregelen te bevorderen. We breiden onze ervaringen met participatie gestaag uit door pilots uit te voeren en te leren van de ervaringen die we daarbij opdoen.

Daarnaast zetten we in op het digitaliseren van de dienstverlening, zoals vergunningverlening, via de website en het verder verbeteren van de omgang met klantcontacten onder andere door de ontwikkeling van servicenormen.

Het project digitalisering schept belangrijke randvoorwaarden om te voldoen aan de eisen die uit de Omgevingswet voortvloeien. Belangrijk onderdeel daarvan is een efficiëntere inrichting van de documentaire informatievoorziening, onder andere door verdergaande digitalisering.

Omgevingswet

Het doel van de Omgevingswet is om voor de fysieke leefomgeving één samenhangende benadering van beleid, besluitvorming en regelgeving te bewerkstelligen. De Omgevingswet zal waarschijnlijk begin 2021 gefaseerd in werking treden. De Waterwet als wettelijk kader komt daarmee te vervallen. De invoering van de Omgevingswet is een majeure wetgevingsoperatie met een sterke digitale ondersteuningscomponent (het Digitaal Stelsel Omgevingswet ofwel DSO). Voor burgers en bedrijven wordt het eenvoudiger doordat het indienen van aanvragen en verdere afhandeling daarvan via één loket verloopt. Gemeenten, Provincies, Waterschappen en Rijksinstanties regelen als ketenpartners al het noodzakelijke onderling.

In 2017 is de projectorganisatie voor de voorbereiding van de Omgevingswet neergezet en zijn de contacten binnen en buiten Friesland gelegd. Bovendien is er (intern) een start gemaakt met het cultuurveranderingstraject en zijn (in company) trainingen voorbereid, zodat deze begin 2018 gegeven kunnen worden.

2.4.1.2 Crisisbeheersing

Informatiebeveiliging

Binnen de kaders van Bewustwordingsplan Informatiebeveiliging (2016) hebben in 2017 diverse activiteiten plaatsgevonden, waaronder bewustwordingssessies, een kennistoets, phishing-mail acties en een digitale inbraaktest. Hierdoor is het veiligheidsbewustzijn verhoogd. Verder is een informatienetwerk opgebouwd waarin kennis binnen de waterschappen wordt gedeeld. Dit netwerk is versterkt ten aanzien van het delen van technische kennis en het onderling delen van meldingen.

In het Beleidskader Informatiebeveiliging zijn de doelstellingen en uitgangspunten met betrekking tot informatiebeveiliging binnen Wetterskip Fryslân beschreven. Dit beleid is in 2017 aangepast en opnieuw vastgesteld.

Op basis van een landelijke audit voldoet Wetterskip Fryslân grotendeels aan de BIWA (Baseline Informatiebeveiliging Waterschappen). Door het hebben van een strakke focus, verankerd in de P&C-cyclus en zogenaamde groeipaden, zijn de belangrijkste normen voor veiligheid gerealiseerd en zijn de nog uit te voeren activiteiten bekend. Hieraan wordt in 2018 vervolg gegeven.

Wetterskip Fryslân participeert in het informatienetwerk CERT, waarin kennis over informatiebeveiliging binnen de waterschappen wordt gedeeld en vertaald naar acties.

Calamiteiten en crisisbeheersing

Verstoringen, calamiteiten en crises in het watersysteem en in de organisatie komen voor. Wetterskip Fryslân heeft als taak het bestrijden van calamiteiten en crises en daarmee het voorkomen en / of beperken van de impact. Hiervoor is een vakbekwame crisisorganisatie ingericht en een crisisplan vastgesteld. In het crisisplan zijn de risico's, inrichting, wettelijke kaders, werkwijze en samenwerkingsafspraken van de crisisorganisatie beschreven. Specifieke calamiteitenscenario's zijn uitgewerkt in de bestrijdingsplannen.

Actuele thema's binnen crisisbeheersing zijn; bedrijfscontinuïteit, impactanalyses ten behoeve van water en evacuatie (overstroming en grootschalige wateroverlast), inzicht krijgen in restrisico's in relatie tot risicobeheersing en risicocommunicatie. In 2018 richt de aandacht voor crisisbeheersing zich op de kwalitatieve en kwantitatieve bezetting van de crisisorganisatie met als doel een toekomstbestendige duurzame inrichting van de crisisorganisatie. Daarnaast zal de crisisplanvorming worden herzien op inhoud, vorm en gegevensdrager.

2.4.1.3 Imago

Zichtbaar maken wat je doet en waarom je iets doet is van belang om draagvlak te behouden voor het betalen van belastingen en voor ingrepen in de openbare ruimte. Als profilering is gekozen voor de merkwaarden deskundig, verbindend en slim. Hiermee profileert Wetterskip Fryslân zich als een deskundige dienstverlener en partner die in verbinding met samenleving, partners en stakeholders zorgt voor waterveiligheid en die slim omgaat met beschikbare middelen en bronnen. Een goed imago schept vertrouwen. Een goed imago is dan ook een randvoorwaarde om andere doelen effectief en efficiënt te kunnen realiseren.

In 2017 hebben we onze communicatieboodschappen gericht op de maatschappelijke effecten van ons werk. We hebben nadrukkelijk verteld waarom we dingen doen. Daarnaast leggen we in de communicatie steeds meer de nadruk op verbinding met de samenleving in de uitvoering van onze projecten. We kiezen ook voor een toegankelijker, persoonlijker toon in onze communicatie.

Culturele hoofdstad (LF2018)

De cultuur en historie van Fryslân worden voor een groot deel bepaald door de omgang met water. Water en waterbeheer spelen dan ook een belangrijke rol in het programma van Culturele hoofdstad 2018. Wetterskip Fryslân wil LF2018 gebruiken als podium om het waterbewustzijn te vergroten en aandacht te vragen voor het waterbeheer in relatie tot klimaatverandering. Hoe we hier vorm aan gaan geven bepalen we in samenwerking met onze partners in de watersector. In 2017 is gestart met de voorbereidende werkzaamheden, die allemaal in 2018 hun beslag

zullen krijgen. Zo is er gestart met het uitwerken van Kruidenrijke dijken in de Hempensermeer-polder en heeft Wetterskip Fryslân bijgedragen aan de ontwikkeling van Waterbeleefroutes. Een van de hoogtepunten in 2018 zal de inrichting van het voorportaal van de voorstelling Stormruiter zijn.

2.4.1.4 Innovatie en kennisdelen

Innovatie

Innovatie biedt kansen voor verdere optimalisatie en verduurzaming van het waterbeheer, maar ook voor verbinding en kennisdeling tussen overheden, bedrijven en kennisinstellingen. Wetterskip Fryslân werkt daarbij in samenwerkingsverband aan oplossingen voor maatschappelijke vraagstukken als klimaatverandering en de transitie naar een circulaire economie.

In 2017 heeft het accent gelegen op het thema innovaties in het watersysteem gericht op waterkwaliteit, vismigratie en waterbewustwording, met onder andere deelname aan de NPO serie 'Wildernis onder water'. Ook is het mogelijk gemaakt om met innovatieve moleculaire DNA technieken onderzoek te kunnen doen naar waterkwaliteit. Wetterskip Fryslân is het enige waterschap in Nederland waar deze techniek beschikbaar is.

Ook is er steeds meer aandacht voor het thema Duurzaamheid & Kringlopen. Zo is nader onderzoek gedaan naar het terugwinnen en hergebruiken van grondstoffen. Hierbij valt te noemen: de toepassing van uit rioolwater teruggewonnen cellulose als toeslagstof in asfalt voor het project dijkverzwaring Ameland. Ook is onderzoek gedaan naar de effectiviteit van (teruggewonnen) cellulose als toeslagstof voor de ontwatering en productie van baggerbouwblokken. Daarnaast is een project uitgevoerd gericht op bioraffinage van woekerplanten. Hierbij is Waternavel verwerkt tot vezel, eiwit en een sapstroom rijk aan mineralen en nutriënten.

Samenwerking

Bij het realiseren van haar taken zoekt Wetterskip Fryslân de samenwerking waar dat bijdraagt aan effectieve taakuitvoering, maatschappelijke meerwaarde of efficiency. Zo is samenwerking gezocht met provincie, Rijkswaterstaat, waterschappen, gemeenten, het bedrijfsleven en andere partijen. Voorbeelden zijn samenwerking

op gebied van inkoop, belastingen, ICT, uitwisseling personeel en het Hoogwaterbeschermingsprogramma.

Ondersteuning waterschap ARA-Sul en gemeenten in Mozambique

In 2017 hebben we het sanitatieproject in Mozambique geleid, dat vanaf 2010 in samenwerking met andere Friese overheden wordt uitgevoerd. Met de aanbidding van de eindrapportage aan het Ministerie van Buitenlandse Zaken is dit gezamenlijke project in 2017 afgerond. In opdracht van DGIS is een eindevaluatie uitgevoerd, waarvan de resultaten begin 2018 beschikbaar komen. De Stuurgroep heeft besloten om de eind 2017 de nog resterende middelen (circa € 150.000) aan Wetterskip Fryslân beschikbaar te stellen om enkele afrondende activiteiten uit te voeren.

In het project met de Mozambikaanse Waterschappen en het directoraat voor waterbeheer levert Wetterskip Fryslân de landencoördinator. Bij dit programma zijn ook enkele andere waterschappen betrokken. In 2017 zijn onder andere belangrijke hoofdstukken van een eerste leidraad voor dijkbeheer opgeleverd en is een project voor duurzaam grondwaterbeheer opgestart. In 2017 is cofinanciering ontvangen van het NWB fonds en het Fonds Duurzaam Waterbeheer. De samenwerking met de waterschappen in Mozambique wordt, in het kader van de blue deal, de komende jaren voortgezet.

2.4.1.5 Duurzaamheid en energie

Maatschappelijk verantwoord ondernemen (MVO), zie ook paragraaf 2.5, is een integrale visie op een duurzame bedrijfsvoering. Bij ieder besluit worden de verschillende maatschappelijke en economische effecten afgewogen en wordt rekening gehouden met de belanghebbenden. In 2017 is de Klimaatparaplu doorontwikkeld in de vorm van de klimaatagenda, een integrale klimaataanpak met een 40-tal concrete actiepunten voor mitigatie en adaptatie. Naar verwachting wordt dit het leidende klimaatkader vanaf het voorjaar van 2018.

Wetterskip Fryslân monitort sinds 2010 de CO₂-uitstoot als gevolg van de werkzaamheden. De totale CO₂-uitstoot van Wetterskip Fryslân is in 2017 meer

dan 30% afgenomen ten opzichte van 2010. Hiermee is een doelstelling uit het klimaatakkoord van de Unie van Waterschappen gehaald.

In het voorjaar van 2017 is het Energiebeleid vastgesteld. Wanneer de duurzame slibverwerking en de 20 hectare zonnepanelen op onze rwzi's gerealiseerd zijn, wekt het waterschap daarmee 68% van haar eigen energieverbruik op. Dit wordt medio 2021 voorzien.

Wetterskip Fryslân heeft één geïntegreerd actiejaarplan opgesteld waarin alle doelstellingen en acties vanuit de convenanten Manifest Maatschappelijk verantwoord Inkopen (MVI), de Green Deal Duurzaam GWW 2.0 en het Grondstoffenakkoord zijn gebundeld.

2.4.1.6 Personeel en arbeidsmarkt

Personeelsbeleid

Om de kwaliteit van ons werk te borgen, zorgen wij voor balans tussen hoogwaardige eigen kennis en kennis die gebruikt wordt van derden. De eigen kennis wordt middels het opleidingsplan ontwikkeld, terwijl de deskundigheid van buiten via netwerken toegankelijk wordt gemaakt.

Bij het modernisering van het personeelsbeleid krijgt het vergroten van de duurzame inzetbaarheid van de medewerkers veel aandacht. Om dit te realiseren is naast de reguliere arbozorg in 2017 gestart met het ontwikkeltraject 'Eigen Regie Model'. Managers zijn getraind en medewerkers geïnformeerd in de uitvoering van dit model. Centraal hierin staat het 'goede gesprek' tussen medewerker en leidinggevende over duurzaam inzetbaarheid. Daarnaast wordt geïnvesteerd in het 'goede gesprek' door 14 'H2O-coaches' op te leiden om het goede gesprek te faciliteren.

Met de Strategische PersoneelsPlanning (SPP) wordt vanuit de doelstellingen van de organisatie (nu én in de toekomst) gekeken naar de eisen die aan de medewerkers (competenties en aantal) gesteld worden. Anders gezegd, zijn er voldoende medewerkers met de juiste kennis, niveau en competenties? Wat ontbreekt er en wat wordt wanneer nodig of wellicht ook overbodig? Om antwoord te krijgen op deze vragen is in 2017 per cluster een analyse gemaakt.

Educatiebeleid

Het jaarplan 2017 is volgens plan uitgevoerd. In de eerste helft van 2017 is het educatiebeleid onder de loep genomen en doorontwikkeld tot een geïntegreerd Watereducatie programma. Er is in kaart gebracht welke doelgroepen we aandacht aanbesteden en concrete acties uitgezet. Het Jeugdwatercongres 2017 is een succes geworden met 100 kinderen uit Fryslân. We hebben aangesloten bij landelijke initiatieven en werken actief samen met het Van Hall instituut aan kennisuitwisseling in innovatie projecten.

2.4.1.7 Bezuinigingen

Bestuurlijke maatregelen NFP

In de discussie over de inhoud van het Meerjarenperspectief zijn maatregelen aan de orde geweest om invulling te geven aan de bezuinigingsdoelstellingen van het bestuur. Hieruit zijn vijf maatregelen naar voren gekomen met een totale opbrengst van € 2,9 miljoen. De maatregelen zijn verwerkt in het Meerjarenperspectief 2018-2022, waarmee over de gehele MP-periode sprake is van een gelijkmatige tariefstijging.

€ 5 miljoen bezuiniging op organisatie

In het Meerjarenperspectief is een bezuinigingstaakstelling opgenomen van € 1,1 miljoen in 2017 oplopend naar € 5 miljoen in 2021. In 2017 is de taakstelling ingevuld met besparingen door opdrachten met eigen personeel uit te voeren in plaats van deze uit te besteden. Daarnaast is het zuiveringsproces geoptimaliseerd hetgeen besparing op energie en chemicaliën oplevert. Daarnaast zijn in 2017 concrete maatregelen uitgewerkt om de structurele besparing oplopend naar € 5 miljoen in 2021 te behalen.

2.4.2 Wat hebben we daarvoor gedaan?

Ondersteuning waterschap ARA-Sul Mozambique

Maatregel

In het kader van het programma Dutch Water Authorities Mozambique werken vijf Nederlandse waterschappen samen bij de ontwikkeling van de vijf Mozambikaanse waterschappen, waaronder ARA-Sul. Op drie onderwerpen leveren wij een bijdrage: het verder ontwikkelen van duurzaam dijkbeheer, het opzetten van duurzaam grondwaterbeheer en een traject om waterkwaliteitsbeheer te ontwikkelen

Prestatie indicator

	2016	2017	2018	2019	2020	2021
1		Twee plannings en voortgangsrapportages DWA Mozambique opgesteld.				
2		Twee missierapporten voor het ondersteunen ministerie en ARA's bij opzetten duurzaam dijkbeheer opgesteld.	Input in DWA Mozambique			
3		Twee missie- en voortgangsrapporten van pilot grondwaterbeheer opgesteld.				
4		Twee missierapporten voor inzet in Waterkwaliteitsbeheer opgesteld.				

Dit hebben we in 2017 bereikt

De ondersteuning door de Nederlandse waterschappen is gebundeld in een werkprogramma. Dit werkprogramma is in 2017 voorbereid. Vanaf 2018 gaat het programma van start. In september hebben we de eerste versie van de leidraad overstromingsbeheer opgeleverd. Deze leidraad richt zich op het invoeren van duurzaam dijkbeheer. Voor het onderdeel grondwaterbeheer hebben we in februari samen met andere partners een voorstel voor cofinanciering ingediend bij het Fonds Duurzaam Waterbeheer. Na goedkeuring van het voorstel, is het project in september 2017 gestart. Ook zijn twee subsidies toegekend voor het realiseren van trainingen. Deze zijn in september gegeven.

Millenniumdoelstelling schoon water en sanitatie in Mozambique

Maatregel

Samen met de provincie Fryslân, Vitens en vrijwel alle Friese gemeenten werkt Wetterskip Fryslân sinds 2010 aan een sanitatieproject in Mozambique. Het Ministerie van Handel en Ontwikkelingssamenwerking ondersteunt dit project financieel en ook de Nederlandse ambassade is bij het project betrokken. Met acht gemeenten in Mozambique werken we aan het opbouwen van een sanitatieafdeling en het duurzaam verbeteren van de volksgezondheid. In dit project werken we samen met lokale partijen en kleine ondernemers. Ook kijken we waar kansen liggen voor het Nederlandse bedrijfsleven. Eind 2017 is dit project beëindigd. In dit afsluitende jaar verzorgden wij namens de stuurgroep het projectmanagement.

Prestatie indicator

	2016	2017	2018	2019	2020	2021
1		In 2017 hebben de vier huidige partnergemeenten een goed functionerende sanitatieafdeling en beleid en verordeningen vastgesteld. Ook heeft een aanzienlijk groter gedeelte van de inwoners geïnvesteerd in verbeterde sanitatie dan in 2010 bij de start van het project.				
2		De kennis en ervaring van de medewerkers van het sanitatieproject is goed overgedragen aan medewerkers van de lokale en nationale overheden en instanties die verantwoordelijk zijn voor sanitatie.				
3		Het beheer en onderhoud van de sanitatievoorzieningen op scholen en van de openbare toiletten in de partnergemeenten is geborgd.				
4		Eind 2017 is het project beëindigd en vindt de afsluitende rapportage incl. financiële verantwoording plaats.				

Dit hebben we in 2017 bereikt

Het project is in 2017 afgerond. En met resultaat! Zo hebben circa 200.000 leerlingen inmiddels de beschikking over verbeterde sanitatie op scholen. Op 10 en 11 april vond de afsluitende conferentie plaats in de stad Beira. Daar zijn de resultaten van de uitgevoerde activiteiten besproken met de acht partnergemeenten in Mozambique en andere organisaties waarmee we daar samenwerken. Als Friese overheden willen we de opbrengsten van het project ook graag delen met de inwoners van Fryslân. De Stuurgroep heeft besloten dat in 2017 en 2018 te gaan doen. In november en december is het project geëvalueerd. De resultaten daarvan komen begin 2018 beschikbaar. In 2018 en 2019 zullen we nog contacten onderhouden met de partnergemeenten in Mozambique. Daarvoor kunnen we de resterende middelen uit het project inzetten.

Innovatie

Maatregel

Als waterschap willen we een bijdrage leveren aan een duurzame en circulaire samenleving. Met de kadernota innovatie 2016-2020 geven we richting aan deze ambitie. Belangrijke thema's daarbij zijn: klimaatneutraal (fossielvrij), grondstoffenneutraal (maximaal terugwinnen en verwaarden van reststromen als bijdrage aan de circulaire en biobased economie) en operational excellence (optimale verhouding tussen prijs en kwaliteit van onze dienstverlening).

Prestatie indicator

2016	2017	2018	2019	2020	2021
Uitvoeren innovatieplan 2017					

Dit hebben we in 2017 bereikt

We hebben het innovatieplan 2017 uitgevoerd. Concreet ging het daarbij om 16 innovatieprojecten.

Educatiebeleid

Maatregel

Jongeren interesseren voor waterwerk. Dat is het doel van ons educatiebeleid. Door zichtbaar te maken wat we doen, maken we jongeren enthousiast. En dat niet alleen, misschien motiveren we ze om later te kiezen voor een opleiding op het gebied van watermanagement. Op die manier zorgen we er bovendien voor dat we in de toekomst over voldoende goede vakmensen kunnen beschikken. Onze inspanningen op het gebied van educatie hebben we beschreven in het Educatiebeleidsplan 2012 – 2017.

Prestatie indicator

2016	2017	2018	2019	2020	2021
Educatiebeleid 2012-2017 geëvalueerd	Educatiebeleid 2018-2023 opgesteld				

Dit hebben we in 2017 bereikt

We hebben het jaarplan educatiebeleid 2017 volgens planning uitgevoerd. Met verschillende acties hebben we jongeren kunnen bereiken. Zo organiseerden we in juni het Jeugdwatercongres. Zo'n 100 Friese kinderen waren daarbij aanwezig. Om jonge talenten te bereiken, zijn we actiever gaan samenwerken met het Van Hall Instituut. Met het Koninklijk Nederlands Aardrijkskundig Genootschap (KNAG) werken we samen aan het ontwikkelen van lesmateriaal voor middelbare scholieren.

2.4.3 Wat heeft dat gekost?

2.4.3.1 Explotatie

(bedragen x € 1 miljoen)

PROGRAMMA	BEGROTING 2017 A	GEWIJZIGDE BEGROTING 2017 B	REALISATIE C	VERSCHIL C-B
Organisatie	-21,6	-21,6	-21,0	0,6

Zoals aangegeven bij de behandeling van het MP 2017-2021 is het jaarresultaat in afgelopen jaren hoger geweest dan begroot. De oorzaken zijn incidenteel en vooraf niet voorzien. Het algemeen bestuur heeft besloten een structurele onderuitputting in te zetten waardoor de begroting met structureel € 1,0 miljoen is verlaagd (€ 0,4 miljoen taak watersysteembeheer en € 0,6 miljoen taak zuiveringsbeheer). Zowel een verschil in de te verwachten netto lasten als belastingopbrengsten dragen bij aan de concretisering van deze ingeboekte onderuitputting. Administratief is deze verlaging verwerkt in de netto lasten bij programma organisatie.

De netto lasten zoals opgenomen in de oorspronkelijke begroting zijn niet gewijzigd. De netto lasten ten opzichte van de (gewijzigde) begroting zijn € 0,6 miljoen (2,8 %) lager. Hieronder worden de grootste verschillen toegelicht ten opzichte van de gewijzigde begroting. Daarbij is aangegeven of het verschil al eerder aan het algemeen bestuur is gemeld en of wordt voorgesteld om te doteren aan een nieuwe of bestaande) bestemmingsreserve (BR).

(bedragen x € 1 miljoen)

GROOTSTE AFWIJKINGEN (N) = nadelig t.o.v. gewijzigde begroting; (V) is voordelig t.o.v. gewijzigde begroting	VERSCHIL REALISATIE -/- GEWIJZIGDE BEGROTING	EERDER GEMELD	DOTATIE BR
<u>Rente (incidenteel en structureel)</u> Zie paragraaf 3.6 financiering.	1,1 (V)	VRI/VR II	
<u>Bodemdaling (incidenteel)</u> De claim bodemdaling als gevolg van delfstofwinning is afgerond.	1,1 (V)	VRI/VR II	
<u>Opgelegde boete (incidenteel)</u> Naast opgelegde naheffingen (zie paragraaf 3.4 waterschapsbelastingen) heeft Hefpunt ook een boete aan dit bedrijf opgelegd. Deze opgelegde boete resulteert in een niet begrote opbrengst. Het gaat hierbij om de heffingsjaren 2012 tot en met 2016.	0,6 (V)		
<u>Noordelijk Belastingkantoor (incidenteel)</u> In de begroting 2017 is een bedrag van € 1,1 miljoen opgenomen in verband met de voorbereiding van het Noordelijk Belastingkantoor. Tot eind 2017 is een bedrag van € 0,4 miljoen in rekening gebracht bij Wetterskip Fryslân. Op 1-1-2018 is het Noordelijk Belastingkantoor van start gegaan.	0,7 (V)		0,7
<u>Taakstelling (incidenteel)</u> De implementatie van de doorontwikkeling van de organisatie brengt kosten met zich mee. Deze kosten worden gefinancierd door hogere bezuinigingen dan de netto begrote bezuiniging. In 2017 zijn de totale bezuinigingen € 0,4 miljoen hoger dan de netto ingeboekte bezuiniging. De verwachting is dat de implementatiekosten zich vooral in de latere jaren voordoen. Voorgesteld wordt hiervoor een bestemmingsreserve te vormen.	0,4 (V)	VR II	0,4
<u>Verkoop grond (incidenteel)</u> In 2017 zijn verschillende percelen verkocht zoals: de Koedijk, percelen bij Sneek, Gorredijk en Heeg.	0,4 (V)	VRI/VR II	

› IN ÉÉN OOGOPSLAG › PROGRAMMAVERANTWOORDING 2017 › FINANCIËN › JAARREKENING 2017
› UITVOERINGSINFORMATIE › VERKLARING BETREFFENDE DE JAARREKENING › ONDERTEKENING

<u>Voorzieningen personeel (incidenteel)</u>	0,3 (V)	
De begrote dotatie aan de pensioenvoorziening oud-bestuursleden vervalt geheel in 2017. Door een hoger percentage rekenrente en de natuurlijke afname van het aantal rechthebbenden valt er in 2017 een bedrag vrij vanuit de pensioenvoorziening oud-bestuursleden.		
<u>Sloopkosten werkplaats (incidenteel)</u>	0,3 (V)	0,3
De nieuwe werkplaats is later opgeleverd omdat later gestart kon worden met de bouw. De reden hiervan is dat er eerst een grondsanering plaats moest vinden. De overgang naar de nieuwe werkplaats heeft dan ook later plaatsgevonden waardoor ook een mogelijke sloop pas later kan plaatsvinden. Daarnaast is het nog niet duidelijk of het terrein van de oude werkplaats gebruikt gaat worden voor de nog te bouwen energiefabriek. Zolang hierover geen duidelijkheid is wordt de sloop van de werkplaats niet uitgevoerd. Omdat de geplande sloop niet meer gaat plaatsvinden in 2017 wordt voorgesteld hiervoor een bestemmingsreserve te vormen.		
<u>Bijdrage omgevingswet (incidenteel)</u>	0,2 (V)	0,2
Het ministerie van Infrastructuur en Milieu heeft een bijdrage toegekend ter stimulering van een tijdige implementatie van de Omgevingswet. Het voorschot is bedoeld ter dekking van een deel van de implementatiekosten van het Digitaal Stelsel Omgevingswet en het digitaal zaakgericht werken waarmee in 2018 wordt gestart. Hiervoor zal een bestemmingsvoorstel aan het algemeen bestuur worden voorgelegd.		
<u>Culturele hoofdstad (incidenteel)</u>	0,1 (V)	0,1
Wetterskip Fryslân heeft in de begroting 2017 € 0,1 miljoen opgenomen als bijdrage aan projecten in het kader van LF 2018. Omdat een deel van de projecten in 2018 plaats vindt, schuift een deel van de bijdrage naar 2018 en wordt daarom voorgesteld om voor de resterende € 70.000 een bestemmingsreserve te vormen.		
<u>Structurele onderuitputting (structureel)</u>	1,0 (N)	
In de begroting is € 1 miljoen aan incidentele meevallers ingerekend bij het programma Bestuur & Organisatie. De werkelijke netto lasten zijn € 5,2 miljoen lager. Deze incidentele meevallers doen zich op alle vier programma's voor.		

<u>Duurzame slibverwerking (incidenteel)</u>	0,8 (N)	
In het najaar van 2017 waren er nieuwe ontwikkelingen met betrekking tot duurzame slibverwerking. De scope van het project is veranderd van een energiefabriek naar investeren in duurzame slibverwerking. Omdat dit een andere insteek is, moeten de gemaakte plankosten van de energiefabriek in het kader van het voorzichtigheidsprincipe, zoals opgenomen in de waarderingsgrondslagen, in de exploitatie worden opgenomen.		
<u>Bodemdaling (incidenteel)</u>	0,7 (N)	
Er is een inventarisatie gemaakt van de apparaatskosten van Wetterskip Fryslân ten behoeve van bodemdaling die niet geheel vergoed zijn/worden op basis van de vigerende overeenkomst. Het gaat dan met name over de vergoeding voor de inzet van technisch specialisten van Wetterskip Fryslân over de periode 2013 tot en met heden.		
<u>HWBP (incidenteel)</u>	0,6 (N)	AB 2014
Het HWBP project Dijkversterking Lemmer is in 2017 opgeleverd en de eindafrekening is opgesteld. De eigen bijdrage van Wetterskip Fryslân is 10%, wat neer komt op € 0,6 miljoen. Bij de kredietverstrekking door het algemeen bestuur op 30 september 2014 over het HWBP project Dijkversterking Lemmer heeft het algemeen bestuur besloten om de 10% eigen bijdrage te dekken uit de daarvoor gevormde bestemmingsreserve HWBP.		
<u>Bouwrente (incidenteel en structureel)</u>	0,5 (N)	VRI/VRII
De omvang van het onderhanden werk per 1 januari 2017 is lager dan begroot. Ook is de gehanteerde percentage voor de toerekening van bouwrente (door lagere percentages van nieuwe leningen) lager dan begroot. Deze meevaller is structureel en is verwerkt in het MP 2018-2022. Tot slot zijn de totale netto-uitgaven voor investerings-projecten lager dan begroot.		
Bovenstaande oorzaken leiden tot een lagere bouwrente ten opzichte van de begroting 2017.		

Analyse personeel (incidenteel) Zie tekst paragraaf 2.1.3.1 programma waterveiligheid. De personeelslasten voor programma organisatie zijn € 0,4 miljoen lager dan begroot (€ 0,4 miljoen V). Daartegenover is, gezien de ontwikkelingen met betrekking tot de cao onderhandelingen gedoteerd aan de voorziening 'eenmalige uitkering' en is de voorziening persoonsgebonden basisbudget verhoogd (€ 0,7 miljoen N).	0,3 (N)	0,3
Bijdrage aan Hefpunt (incidenteel) Op basis van de voortgangsrapportage van Hefpunt blijkt dat de exploitatiekosten, door verschillende oorzaken (waaronder de kosten voor het opschonen van de administraties ten behoeve van de overgang naar NBK) ongeveer € 0,6 miljoen hoger zullen zijn dan begroot. Voor Wetterskip Fryslân betekent dit dat de lasten € 0,4 miljoen hoger zijn.	0,4 (N)	VR II
Leasekosten (structureel) Het nieuwe leasecontract maakt dat de leasekosten van het wagenpark hoger worden. Het (aanbestedings)voordeel van het oude leasecontract is nu vervallen. De directie heeft opdracht gegeven te komen met een voorstel waarbij de leasekosten weer in overeenstemming komen met het beschikbare budget. In de begroting zijn met ingang van begrotingsjaar 2018 de hogere leasekosten ingerekend.	0,1 (N)	VR II
Overig Diverse overige kleine afwijkingen zorgen binnen dit programma voor een afwijking van € 0,2 miljoen (N).	0,2 (N)	VR II
Verschil totaal	0,6 (V)	

2.4.3.2 Investeringsuitgaven

(bedragen x € 1 miljoen)

	BEGROTING 2017 A		JAARREKENING 2017 B		VERSCHIL C	
	Bruto A	Netto B	Bruto C	Netto D	Bruto (A-C)	Netto (A-C)
Bestuur & Organisatie	7,3	7,3	6,6	6,6	-0,7	-0,7

De netto projectuitgaven zijn € 0,7 miljoen lager dan begroot omdat de levering van werkmaterieel is achtergebleven ten opzichte van de begroting.

2.5 MAATSCHAPPELIJK VERANTWOORD ONDERNEMEN

Maatschappelijk verantwoord ondernemen (MVO) is een integrale visie op een duurzame bedrijfsvoering. Bij ieder besluit wegen we de verschillende maatschappelijke en economische effecten hiervan af en houden we rekening met de belanghebbenden. Voor Wetterskip Fryslân is de klimaatverandering een belangrijk onderwerp. In ons dagelijks werk spelen we daar op in met klimaatmitigatie en klimaatadaptatie. Overigens is het werken aan 'milieu' geheel verweven met de andere aspecten van MVO, vanuit het proces, de organisatie, het bestuur en de financiën.

Om de mate waarin Wetterskip Fryslân maatschappelijk verantwoord onderneemt te kunnen beoordelen, onderscheiden we vijf invalshoeken:

1. Proces
2. Behoorlijk bestuur
3. Mensen
4. Milieu
5. Welzijn

Hierna is per invalshoek beschreven in welke mijlpalen Wetterskip Fryslân heeft bereikt in 2017.

2.5.1 Proces

Opgave gericht werken

Opgavegericht werken gaat over verbinding. Een verbinding die ertoe leidt dat we op zo'n manier samenwerken aan de dingen die we voor- en met de samenleving doen, dat we ze ook waarmaken. De maatschappelijke opgaven staan hierbij centraal. We weten de interne keten, in relatie tot deze maatschappelijke opgaven en de ontwikkelingen die op ons afkomen, nog beter te verbinden en hierdoor een hogere realisatiekracht te bewerkstelligen. Ongeacht of dit nu het programma Veilig, Voldoende of Schoon betreft. Om hier nog effectiever invulling aan te geven zijn we in oktober gestart met de opgavetafels. Het doel van de opgavetafels is een sterkere verbinding tussen beleid en uitvoering en ook politiek/bestuur en samenleving

te bewerkstelligen; sterker sturen op het proces van planning naar uitvoering (doorlooptijd verkorten), en de lange termijn planning; vormgeven van opdrachtgever- en opdrachtnemerschap.

Maatschappelijk Verantwoord Inkopen

De Unie van Waterschappen heeft namens alle waterschappen het Manifest Maatschappelijk verantwoord Inkopen (MVI) ondertekend, evenals de Green Deal Duurzaam GWW 2.0 en het Grondstoffenakkoord. Wetterskip Fryslân heeft één geïntegreerd actiejaarplan opgesteld waarin alle doelstellingen en acties vanuit bovenstaande convenanten zijn uitgewerkt. In dit actiejaarplan zijn alle maatregelen opgenomen die Wetterskip Fryslân treft op MVI gebied.

H2O coaches

Het tot stand brengen van verbinding begint met het goede gesprek. Om de tot stand koming van het goede gesprek te faciliteren is in 2017 een groep medewerkers gestart met een training tot H2O gesprekscoach. 'Waar is behoefte aan in onze organisatie?' 'Wat willen we bieden?' 'En wat hebben dan zelf te leren?'

- De H staat voor: Helder zijn, duidelijk zijn, maar ook lef hebben (held).
- De 2 staat voor: samen optrekken, samen werken, in verbinding zijn.
Het geheel wordt meer dan de som der delen.
- De O staat voor ontwikkelen, leren, fouten maken mág.

2.5.2 Behoorlijk bestuur

MVO geïntegreerd in jaarrapportage

Om maatschappelijk verantwoord ondernemen meer te integreren in onze P&C-cyclus is er in 2017 voor gekozen om, met ingang van de jaarrapportage 2016, het MVO-verslag te integreren in de jaarrapportage. Ook het sociaal jaarverslag is hierin opgenomen. Op deze manier wordt een breder publiek bereikt.

Website Wetterskip Fryslân bekroond

In 2017 was Wetterskip Fryslân, samen met enkele andere waterschappen, wederom

het digitaal meest volwassen waterschap van Nederland. Dit betekent dat wij onze digitale dienstverlening voor inwoners en bedrijven goed op orde hebben. Ook behaalde de website het hoogste niveau (3 sterren) van het waarmerk Drempelvrij. Dit Nederlands kwaliteitswaarmark voor toegankelijke websites, geeft aan dat onze website goed te gebruiken is voor mensen met een beperking (bijvoorbeeld blinden en slechtzienden) en dat de onderwerpen op onze website goed worden gevonden door zoekmachines.

Nieuwe klokkenluidersregeling

Hoewel Wetterskip Fryslân een klokkenluidersregeling heeft is deze inmiddels herzien als gevolg van de Wet op de klokkenluidersregeling. De regeling dient nog te worden vastgesteld door het algemeen bestuur. De klokkenluidersregeling geldt voor zowel de politieke als de ambtelijke organisatie. Nieuw is dat na het doen van een interne melding van een vermoeden van een misstand of onregelmatigheid, de melder een externe melding kan doen als de melder het niet eens is met het standpunt van de werkgever of van oordeel is dat het vermoeden ten onrechte terzijde is gelegd.

2.5.3 Mensen

Jong WF

Wetterskip Fryslân heeft sinds oktober 2017 een eigen jongerenvereniging. Alle medewerkers van 35 jaar of jonger hebben nu een eigen netwerk om elkaar te ontmoeten. Jong WF wil regelmatig een leuke bijeenkomst organiseren. Dit kan een projectbezoek zijn of een ontmoeten met andere jongerenverenigingen. Ook fungeert Jong WF als spiegel en vraagbaak voor de organisatie.

Generatiepact

Wetterskip Fryslân heeft medio 2017 als eerste waterschap in Nederland een generatiepact vastgesteld, om de interne doorstroom en de instroom van jongeren mogelijk te maken. Om dit mogelijk te maken kunnen medewerkers vanaf 60 jaar gedeeltelijk minder gaan werken.

Onze organisatie bereidt zich voor op de toekomst. Hier hoort ook interne mobiliteit

en flexibiliteit bij. Dit betekent instroom van jongeren en uitstroom van ouderen. Hierdoor kunnen zij op een gezonde manier hun pensioen halen. Het generatiepact is afgesloten met een looptijd van twee jaar.

Met een gemiddelde leeftijd van het personeelsbestand van 50 jaar betekende dit dat er 140 potentiële deelnemers zijn. Eind 2017 zijn er 60 personen die gebruik maken van de regeling. Hiermee zijn 19 fte's vrij gekomen die worden ingevuld door jongeren tot 35 jaar. Dit gebeurt via trainees, werk-leertrajecten en reguliere instroom. Alle salarisgroepen maken gebruik van het generatiepact.

Educatiebeleid

De kern van ons Watereducatiebeleid ligt bij de doelstelling: continuïteit van de instroom van nieuwe medewerkers, dus mensen die met plezier en passie hun kennis en competentie in gaan zetten. We richten ons op drie onderwijs niveaus met drie doelen: waterbewustzijn, beroepsoriëntatie, aantrekkelijk werkgeverschap:

- 1 Basiseducatie – (lagere scholen) bewustzijn verhogen over de rol van water en het belang van goed waterbeheer
- 2 Voortgezet onderwijs – beroepsoriëntatie bevorderen richting water gerelateerde vervolg/beroepsopleidingen (water, techniek, chemie)
- 3 Beroepsonderwijs (MBO, HBO, WO) – werkgeverschap van Wetterskip Fryslân positief op de kaart zetten zodat de keuze voor stages en werk bij Wetterskip Fryslân wordt gemaakt. Benodigdheden:
 - a) Het curriculum van de scholen moet aansluit bij het werk in de praktijk,
 - b) De docenten hebben goed zicht nodig op het werk in de praktijk en moeten hier rekening mee houden in hun lessen en contact met studenten,
 - c) Er is kennisuitwisseling nodig tussen de scholen en Wetterskip Fryslân, omdat ook kennisontwikkeling aan beide kanten nodig is gezien klimaat en innovatie thema's

2.5.4 Milieu

Milieu-management

Wetterskip Fryslân is tijdens de landelijke Fairtrade week in mei 2017 het eerste

Fairtrade Waterschap van Nederland geworden. Dit keurmerk houdt in dat alle van koffie, thee, voeding en bedrijfskleding op een Fairtrade wijze worden ingekocht. Wetterskip Fryslân koopt deze producten al meerdere jaren Fairtrade in en gaat ook andere waterschappen enthousiasmeren om in aanmerking te komen voor het keurmerk.

Energie, water en grondstoffen

In het voorjaar van 2017 is het Energiebeleid van Wetterskip Fryslân door het bestuur vastgesteld. In 2017 is bovendien een goede start gemaakt met het invullen van dit beleid. Wanneer de duurzame slibverwerking en de 20 hectare zonnepanelen op onze rwzi's gerealiseerd zijn, wekt het waterschap daarmee 68% van haar eigen energieverbruik op. Dit wordt voorzien medio 2021. Wetterskip Fryslân heeft in 2017 de mobiliteitswedstrijd Low Car Diet in Fryslân gewonnen. In het voorjaar van 2017 heeft Wetterskip Fryslân voor de eerste keer meegedaan aan de mobiliteitswedstrijd voor medewerkers. 60 medewerkers hebben hier aan meegedaan. In een maand tijd hebben ze 40% vermindering van de afgelegde woon-werk-kilometers gerealiseerd.

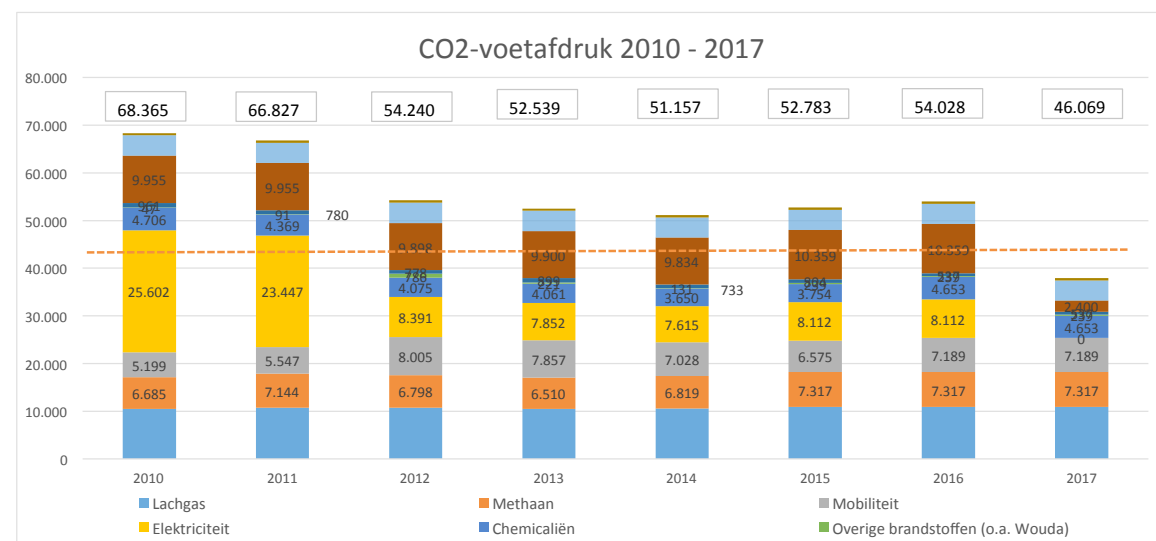
Van Klimaatparaplu naar klimaatagenda

In 2016 is gestart met het vormgeven aan de Klimaatparaplu. In 2017 is deze doorontwikkeld in de vorm van de klimaatagenda, een integrale klimaataanpak met een 40-tal concrete actiepunten voor mitigatie en adaptatie. Dit wordt het leidende klimaatkader vanaf het voorjaar van 2018.

Klimaat-verandering

Wetterskip Fryslân monitort sinds 2010 de CO₂-uitstoot als gevolg van de werkzaamheden. De totale CO₂-uitstoot van Wetterskip Fryslân is in 2017 meer dan 30% afgenomen ten opzichte van 2010. Hiermee is een doelstelling uit het klimaatakkoord van de Unie van Waterschappen gehaald.

2.5.5 Welzijn

Opmerkingen:

- De ingekochte elektriciteit in 2016 is uiteindelijk 100% vergoed met garanties van oorsprong (gvo's) van Europese wind.
- Vanaf 1-1-2017 gaat het contract met SNB in, waardoor de CO₂-uitstoot als gevolg van de slibverwerking afneemt.
- De prognose voor 2017 is gebaseerd op de resultaten van 2016, m.u.v. de slibverwerking.
- Doelstelling uit het Klimaatakkoord (2010): reductie van 30% op de CO₂-uitstoot in 2020 t.o.v. 2005.

Assetmanagement in het beheerproces

Er is een goede start gemaakt met de implementatie van assetmanagement in het beheerproces. Hierdoor krijgen we steeds beter in beeld hoe de infrastructuur bijdraagt aan de maatschappelijke kerntaken.

Continu verbeteren

Om voortdurend verbeteren aan te jagen zijn er diverse initiatieven genomen. Er is een training/workshop georganiseerd waar ondertussen meer dan 50 medewerkers de basis van Lean management hebben meegekregen. Focus op de klant, respect voor de medewerker en het herkennen en elimineren van verspillingen zijn daarbij belangrijke kernwoorden. De theorie wordt toegepast in een drietal pilotprojecten: declaratieprocessen, instroomprocessen en facilitaire processen worden hier onder de loupe genomen en verbeterd. Dit leidt tot minder bewerkelijke en minder foutgevoelige processen, en geeft handvaten om dit ook voor andere processen te realiseren. Ook in de hoofdprocessen wordt voortdurend verbeterd: werkenprocessen, inkoopprocessen, beheer en onderhoud krijgen regelmatig updates en upgrades. Ook de planning & control-producten telkens tegen het licht gehouden. Kan het beter en efficiënter is de vraag die we ons zelf stellen. De begroting bestond tot voor kort uit twee documenten, een begroting en een beheerbegroting. In 2017 zijn deze beide documenten samengevoegd tot één document begroting 2018, waarbij de totale omvang gehalveerd is. Hierdoor hoeft er minder tijd in de samenstelling te worden gestoken en bespaart het algemeen bestuur veel leestijd doordat alleen die informatie wordt gegeven die relevant en verplicht is. Dit traject is in deze jaarrekening 2017 voortgezet.

Innovatie

In 2017 heeft Wetterskip Fryslân bijgedragen in 15 nieuwe innovatieprojecten waar een totaal bedrag van € 0,4 miljoen mee is gemoeid. Feitelijk gaan alle projecten over verduurzamen van onze organisatie of leveren een bijdrage aan een breder maatschappelijk belang.

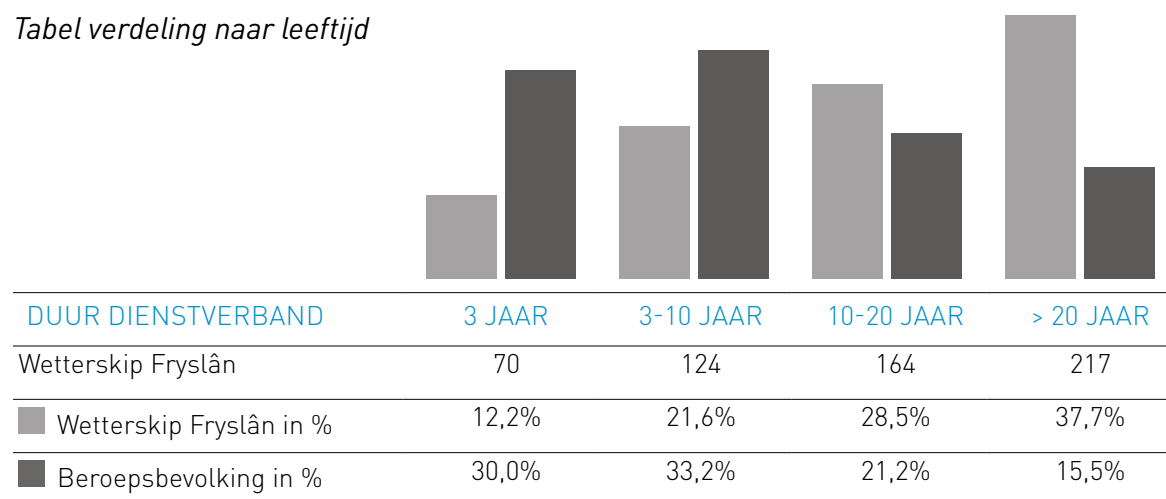
2.5.6 Statistische gegevens personeel

In deze paragraaf wordt gerapporteerd over de statische gegevens over het personeel van Wetterskip Fryslân.

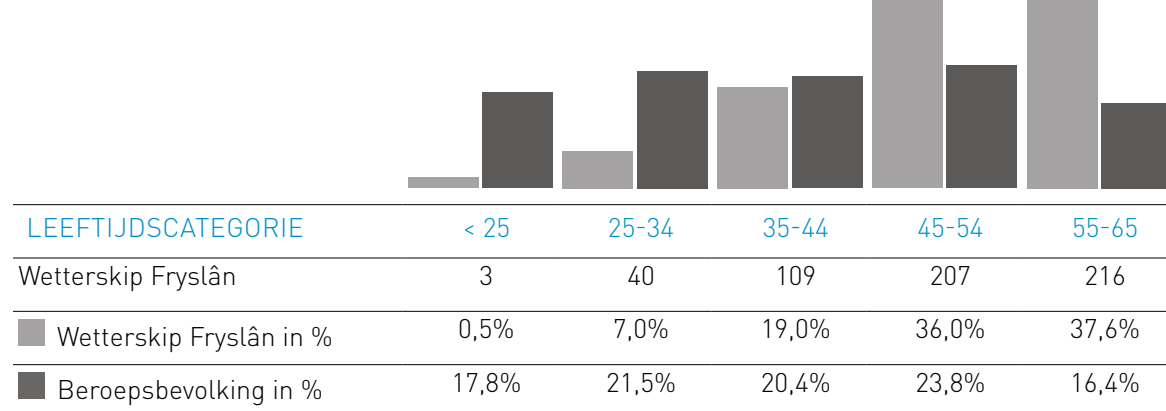
Formatie en bezetting (in fte)

	2017	2016	2015	2014	2013
Formatie	567	544	543	542	549
Bezetting	555	547	540	535	536

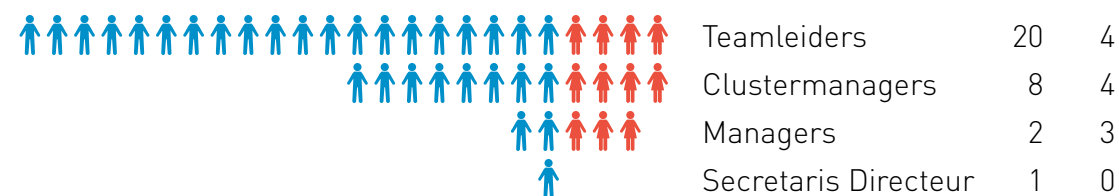
Tabel verdeling naar leeftijd

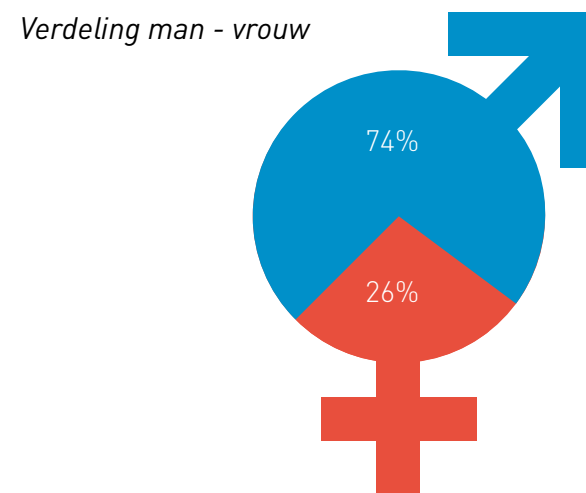
Duur dienstverband

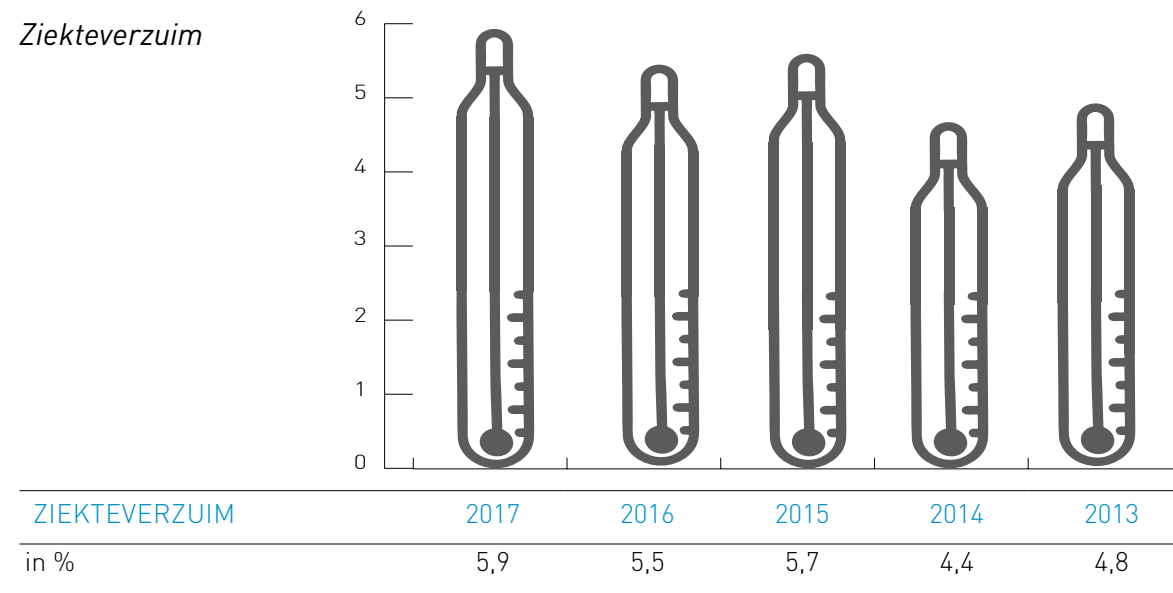
Leidinggevende functies (man - vrouw)

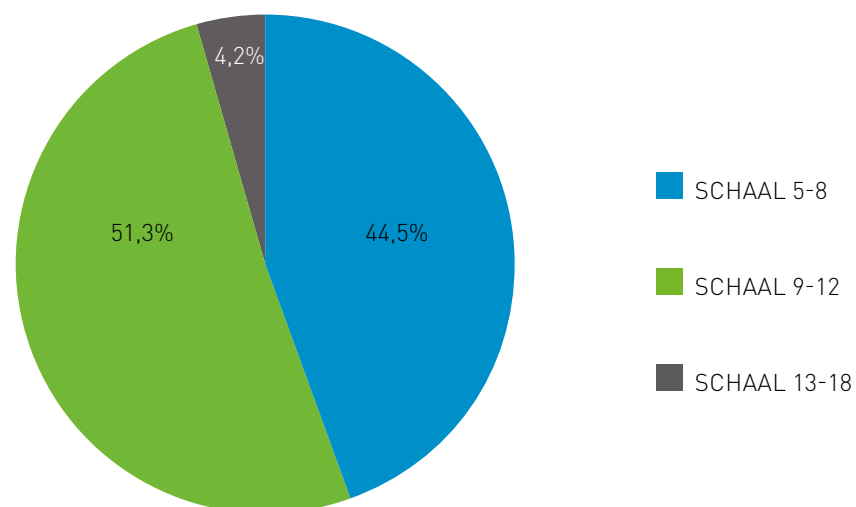
Verdeling man - vrouw

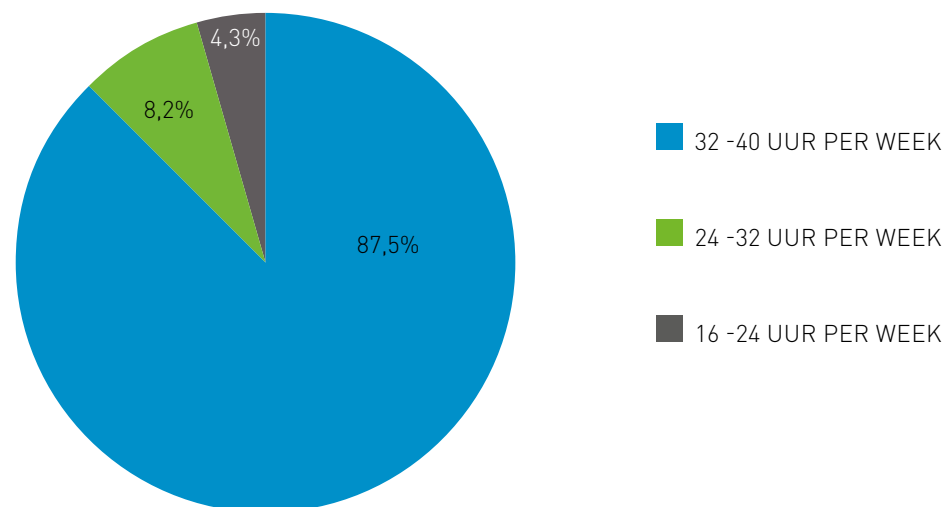
Ziekteverzuim

Inschaling

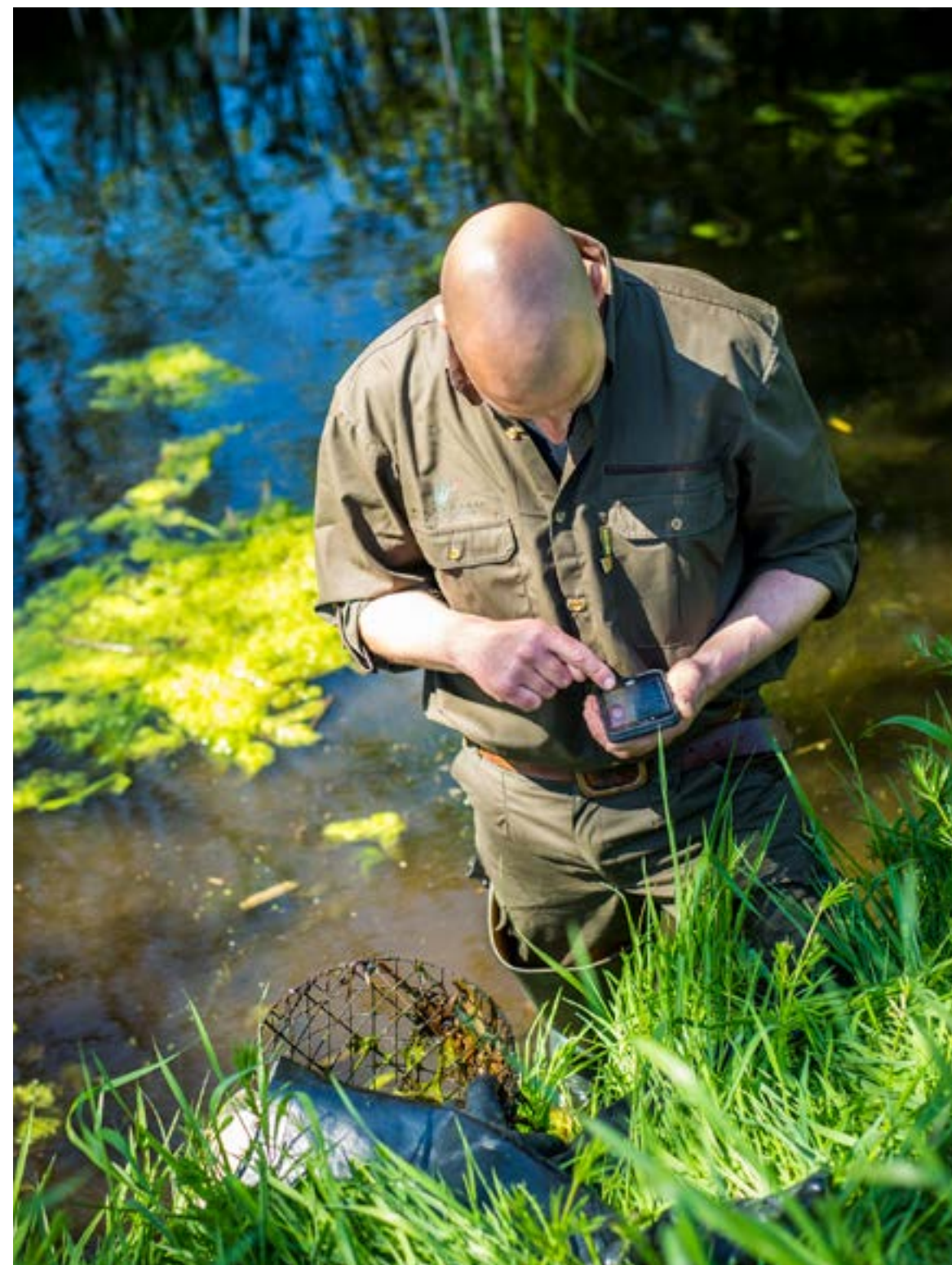

Parttime/fulltime

Flexpool

Onze Flexpool is het interne adviesbureau dat eenmalige generalistische opdrachten uitvoert binnen Wetterskip Fryslân, met name op het gebied van project- en programmamanagement. De Flexpool is formeel operationeel per juni 2016. De Flexpool heeft in 2017 kostendekkend geopereerd. Dit door de gerichte inzet van 9 fte op zo'n 30 opdrachten. De externe inhuur is verminderd, de interne kennis toegenomen.

FINANCIËN

3 FINANCIËN

In dit hoofdstuk zijn de verplichte paragrafen conform het Waterschapsbesluit artikel 4.30 opgenomen. Hierin worden beleidsuitgangspunten en hoofdlijnen van het beleid ten aanzien van verschillende onderwerpen uitgewerkt. Daarnaast is een risicoparagraaf opgenomen.

3.1 Ontwikkelingen in het vorig begrotingsjaar

De belangrijkste ontwikkelingen in het verslagjaar zijn in hoofdstuk 2 beschreven. Daarnaast zijn de ontwikkelingen aan de hand van de programma's en de bijbehorende beleidsmaatregelen in detail beschreven in hoofdstuk 2.

3.2 Incidentele baten en lasten

In begrotingsjaar 2017 hebben zich een aantal incidentele baten en lasten voorgedaan. Dit zijn baten en lasten die als eenmalig ten opzichte van voorgaande en komende begrotingsjaren moeten worden beschouwd.

Incidentele lasten

In het jaar 2017 is een bedrag van € 2.190.000 verantwoord aan incidentele lasten. De grootste incidentele lasten zijn in onderstaande tabel opgenomen.

(bedragen x € 1.000)

NR.	OMSCHRIJVING	
a	Vorbereidingskosten	766
b	Correctie uren bodemdaling	741
c	HWBP - Kleibekleding en piping Lemmer	560
d	Correctie uren projecten	91
e	Diversen	32
		2.190

- In 2017 zijn de uren die de afgelopen jaren zijn besteed aan de voorbereiding van duurzame slibverwerking afgeboekt ten laste van de exploitatie. De oorspronkelijke ideeën met betrekking tot duurzame slibverwerking, in de vorm van een energiefabriek, worden niet op de manier gerealiseerd zoals die de afgelopen jaren is onderzocht en uitgewerkt.
- Wetterskip Fryslân werkt samen met andere overheden in een gebiedsontwikkeling. Er is een inventarisatie gemaakt van de apparaatskosten die wij maken ten behoeve van de bodemdaling die niet geheel vergoed zijn/worden op basis van de vigerende overeenkomst. Het gaat dan met name over de vergoeding voor de inzet van technisch specialisten van Wetterskip Fryslân over de periode 2013 tot en met heden.
- In 2017 is de eigen bijdrage van Wetterskip Fryslân met betrekking tot het project dijkversterking Lemmer verantwoord als een incidentele last. De kosten worden gedekt door een onttrekking uit de daarvoor gevormde bestemmingsreserve.
- In voorgaande jaren zijn kosten gemaakt voor de voorbereiding van diverse investeringsprojecten. Omdat sommige projecten niet worden uitgevoerd zijn de voorbereidingskosten afgeboekt. Voor diverse investeringsprojecten die in het verleden zijn geactiveerd zijn in 2017 nog bedragen in verband met eindafrekeningen verantwoord.
- Afwikkeling van diverse kleine verplichtingen hebben geleid tot een incidentele last van afgerond € 32.000.

Incidentele baten

In het jaar 2017 is een bedrag van € 1.622.000 verantwoord aan incidentele baten. De grootste incidentele baten zijn in onderstaande tabel opgenomen.

(bedragen x € 1.000)

NR.	OMSCHRIJVING	
a	Bodemdaling	1.233
b	Vrijval onderhoudbedrag	125
c	Afkoopsom vaarwegbeheer	124
d	Afboeking projecten	44
e	Kolenbelasting	37
f	Diversen	59
		1.622

- De claim bodemdaling als gevolg van delfstofwinning is afgerond.
- Voor het toekomstige onderhoud van vijf gemalen was een bedrag gereserveerd. In 2017 is besloten dit bedrag vrij te laten vallen ten gunste van de exploitatie. Het toekomstige onderhoud wordt ten laste van de exploitatie gebracht.
- In 2017 is voor de overdracht van de E en F vaarwegen van een gemeente een afkoopsom ontvangen voor het toekomstige onderhoud van deze vaarwegen.
- Voor de activering van investeringen wordt een inschatting gemaakt van nog te besteden uren en nog te betalen kosten voor afronding en nazorg. Op grond van de huidige inzichten is duidelijk dat deze kosten niet meer worden gemaakt.
- Voor een betere slibontwatering werd gebruik gemaakt van kolengruis. In 2017 is de belasting die wordt geheven over dit gruis over jaren 2015 en 2016 terug ontvangen. De teruggaaf is mogelijk omdat het gruis niet als brandstof wordt gebruikt.
- Diverse kleine ontvangen bedragen hebben gezorgd voor een incidentele bate van € 59.000.

3.3 Onttrekkingen aan overige bestemmingsreserves en voorzieningen

Bestemmingsreserves

In 2017 is er € 3,6 miljoen aan de overige bestemmingsreserves onttrokken. Hieronder zijn deze onttrekkingen weergegeven.

(bedragen x € 1.000)

OVERIGE BESTEMMINGRESERVES	BALANS PER 1-1-2017	ONTREKKING 2017	BALANS PER 31-12-2017
Reserve extra dividend	2.300	2.300	0
Opwaarderen serviceniveau gegevensbeheer	66	0	66
Watergebiedsplannen / Gewenst peilbeheer	127	127	0
Beheer en onderhoud Schiermonnikoog	185	93	93
Baggeren Horsa	100	35	65
Renovatie sluizen Lauwersoog	2.280	200	2.080
Generatiebeleid	125	43	82
Innovatie	453	153	300
HWBP	1.445	560	885
Veiligheidstoetsing RWK	230	0	230
Veiligheidstoetsing PK	200	0	200
Overdracht/ onderhoud Noorderpier	796	87	709
Overdracht/ onderhoud vaarwegbeheer	240	0	240
Onderhoud gemalen	40	0	40
Waterbodemsanering Dokkumer Ee	158	0	158
Subtotaal overige bestemmingsreserves	8.745	3.598	5.147

Reserve extra dividend

In 2011 is bij de vaststelling van het Meerjarenperspectief 2012-2017 besloten om een bedrag van € 13,8 miljoen toe te voegen aan deze bestemmingsreserve. Door de strengere regels voor banken ten aanzien van het eigen vermogen heeft de Nederlandse Waterschapsbank besloten de komende jaren geen dividend meer uit te keren aan de aandeelhouders. De jaarlijkse dividenduitkering aan Wetterskip Fryslân

bedroeg circa € 2,3 miljoen. Het bedrag van € 13,8 miljoen is voldoende om in de periode 2012 tot en met 2017 de tegenvallende dividendbaten op te vangen door een jaarlijkse onttrekking van € 2,3 miljoen.

Watergebiedsplannen/gewenst peilbeheer

Voor het hele beheergebied van Wetterskip Fryslân moet het gewenst peilbeheer zijn vastgelegd. Dit omvangrijke werk wordt integraal uitgevoerd. Naast het gewenst peilbeheer worden de beleidsopgaven voor extreme neerslag, droogte, waterkwaliteit en beheer en onderhoud meegenomen. Het waterschap heeft bij de vaststelling van de jaarrapportage 2008 een bedrag van € 0,9 miljoen voor dit doel via een bestemmingsreserve gereserveerd. In de afgelopen jaren is een bedrag van € 0,8 miljoen ten laste gebracht van de reserve. In 2017 is een bedrag van € 0,13 miljoen ten laste van de reserve gebracht.

Beheer en onderhoud Schiermonnikoog

In 2008 heeft Wetterskip Fryslân het beheer en onderhoud van de primaire kering op Schiermonnikoog overgenomen van Rijkswaterstaat. In 2008 ontving het waterschap voor de overname en uitbreiding van taken een afkoopsom van € 0,93 miljoen. Besloten is om dit bedrag in een periode van tien jaar vrij te laten vallen ten gunste van het resultaat. In 2017 valt een bedrag van € 0,09 miljoen vrij.

Baggeren Horsa

Bij de bestemming van het resultaat over 2013 besloot Wetterskip Fryslân een bedrag van € 100.000 te bestemmen voor het geplande baggeren bij de rioolwaterzuivering Workum. Dit betreft een bijdrage in het werk dat door de gemeente Súdwest-Fryslân wordt uitgevoerd. Deze werkzaamheden zijn in 2017 uitgevoerd waarvoor een factuur van € 0,04 miljoen is ontvangen. Bij de behandeling van de jaarrapportage door het algemeen bestuur wordt voorgesteld het restant te laten vrijvallen ten gunste van de egalisatiereserve watersysteembeheer.

Renovatie sluizen Lauwersoog

De sluizen van Lauwersoog zijn eigendom van waterschap Noorderzijlvest. Volgens afspraak wordt het onderhoud aan deze sluizen gedragen door zowel Noorderzijlvest als Wetterskip Fryslân. Onder projectleiding van waterschap Noorderzijlvest wordt gewerkt aan de renovatie van de twaalf sluiskokers van de Cleveringsluizen op Lauwersoog. Bij de vaststelling van jaarrapportage 2010 en 2014 is respectievelijk een bedrag van € 0,3 miljoen cq. € 2,5 miljoen gereserveerd voor de renovatie van de sluizen op Lauwersoog. In 2017 is € 0,2 miljoen ten laste gebracht van de reserve. In de periode tot en met 2020 wordt het restant (€ 2,1 miljoen) gebruikt om de bijdrage van Wetterskip Fryslân aan waterschap Noorderzijlvest te financieren.

Generatiebeleid

Het kabinet heeft het langer doorwerken van oudere werknemers gestimuleerd onder meer door een premiekorting voor werknemers van 62 tot 65 jaar. De premiekorting was gereserveerd voor structurele maatregelen om de inzetbaarheid en vitaliteit van deze oudere werknemers te verhogen.

In 2015 is beleid ontwikkeld om de vitaliteit van deze groep medewerkers te verhogen. Het bedrag van de bestemmingsreserve zal worden ingezet voor het Generatiepact. Met deze regeling wordt de interne doorstroom en instroom van jongeren mogelijk gemaakt door oudere medewerkers (60 jaar en ouder) de mogelijkheid te bieden om korter te werken met behoud van pensioenopbouw en een gedeelte van het salaris. In 2017 is een bedrag van € 0,04 miljoen ten laste van deze reserve gebracht.

Innovatie

In voorgaande jaren startte Wetterskip Fryslân diverse projecten in het kader van het innovatie programma. Deze projecten hebben vaak een looptijd van meerdere jaren. Het benodigde budget voor lopende projecten is bij de jaarrekeningen gereserveerd voor de dekking van de uitgaven in toekomstige jaren. In 2017 is voor een bedrag van € 0,15 miljoen gebruik gemaakt van deze bestemmingsreserve (taak watersysteembeheer).

Hoogwaterbeschermingsprogramma

Bij de jaarrekening 2013 is besloten om een bedrag van € 1,4 miljoen, wat was ontvangen voor de uitvoering van projecten in het kader van het Hoogwaterbeschermingsprogramma, te bestemmen voor de dekking van de voorfinanciering van toekomstige projecten in het kader van het Hoogwaterbeschermingsprogramma. In 2017 is de eigen bijdrage van Wetterskip Fryslân met betrekking tot het project dijkversterking Lemmer ten laste gebracht van deze bestemmingsreserve.

Onderhoud Noorderpier Harlingen

In 2014 is bij de overdracht van de Noorder- en Zuiderpier aan Wetterskip Fryslân een afkoopsom van € 1,0 miljoen ontvangen voor het onderhoud in de komende jaren. Bij de vaststelling van de jaarrapportage 2014 is dit bedrag gereserveerd voor het onderhoud in de komende jaren van de Noorder- en Zuiderpier van de Gemeente Harlingen. In 2017 is een bedrag van € 0,1 miljoen ten laste gebracht van de reserve.

Voorzieningen

Naast de diverse reserves zijn er zes voorzieningen. In totaal is in 2017 een bedrag van € 0,55 miljoen onttrokken aan de voorzieningen.

(bedragen x € 1.000)

	STAND PER 1-1-'17	ONTREK- KINGEN	VRIJVAL/ DOTATIE	STAND PER 31-12-'17
Pensioenvoorziening voormalig bestuur	5.589	-285	-266	5.038
Wachtgeld voormalig bestuur	815	-70	94	839
Voormalig personeel	216	-106	245	355
Jubileumgratificatie	744	-86	92	751
Eenmalige uitkering	146	0	495	640
Persoonsgebonden basisbudget	372	0	146	518
Totaal onttrekking voorzieningen	7.881	-547	806	8.140

* Door afrondingsverschillen sluit de optelling niet aan.

Pensioenvoorziening voormalig bestuur

De pensioenen van de (oud) -bestuursleden zijn in eigen beheer bij het Wetterskip Fryslân. Dat betekent dat de kosten van de pensioenen ten laste komen van het waterschap. Voor deze toekomstige, contant gemaakte, verplichtingen is een voorziening gevormd.

Als basis voor deze voorziening dient de actuariële berekening, waarmee de pensioenrechten zijn berekend. De voorziening is niet alleen getroffen voor de voormalige, gepensioneerd bestuursleden maar ook voor de voormalige bestuursleden die de pensioengerechtigde leeftijd nog niet hebben bereikt. De uitbetaalde pensioenuitkeringen van € 285.231 zijn in 2017 rechtstreeks in mindering gebracht op de voorziening. Door een hoger percentage rekenrente en de natuurlijke afname van het aantal rechthebbenden valt er in 2017 een bedrag vrij vanuit de pensioenvoorziening voormalig bestuur. Door de uitvoerder van de pensioenregeling zijn de volgende uitgangspunten gehanteerd voor de ingegane pensioenen:

- Peildatum 31-12-2017;
- Pensioengerechtigde leeftijd is gelijk aan AOW-leeftijd.
- Rentepercentage: 0,927% voor verplichtingen met een looptijd van 10 jaar;
- Waarde voor het nabestaandenpensioen is, waar nodig, eveneens opgenomen.

En voor de toekomstige pensioenen:

- Peildatum 31-12-2017;
- Rentepercentage: 1,648% voor verplichtingen met een looptijd van 25 jaar.
- Pensioenrichtleeftijd is 67 jaar
- Gehanteerde factoren zijn conform wettelijke tarieven voor individuele waardeoverdrachten 2018;
- Contante waarde voor het nabestaandenpensioen is eveneens opgenomen.

In onderstaand overzicht zijn enkele gegevens van de pensioenvoorziening per 1-1-2018 weergegeven.

(bedragen x € 1.000)

	AANTAL	UIT TE BETALEN PER JAAR	HOOGTE VOORZIENING
Gepensioneerden en actieven	100	280.496	4.023.966
Slapers	8		1.013.879
			5.037.846

Onder gepensioneerden vallen ex-leden van het dagelijks bestuur die wegens pensionering pensioen uitbetaald krijgen. Onder actieven vallen de huidige leden van het dagelijks bestuur. Onder slapers wordt verstaan: ex-leden van het dagelijks bestuur die bij uitdiensttreding anders dan wegens pensionering premievrije aanspraken op pensioen hebben behouden.

Wachtgeld voormalig bestuur

Na de verkiezingen van maart 2015 is een nieuw bestuur aangetreden. Vanuit het oude dagelijks bestuur heeft één lid weer zitting genomen in het huidige dagelijks bestuur. Eén lid had op basis van zijn leeftijd recht op een pensioenuitkering. Twee leden hadden op grond van de wet recht op een wachtgelduitkering. De berekening is gebaseerd op huidige wet- en regelgeving en het geldende overgangsrecht. De wachtgelduitkering is door een externe partij berekend. De totale wachtgeldverplichting is toegevoegd aan een voorziening. Inkomsten uit een nieuwe betrekking worden in mindering gebracht op de uitkering en de voorziening.

Voormalig personeel

In de afgelopen jaren is een aantal medewerkers uitgestroomd in het kader van de verdere ontwikkeling en professionalisering van de organisatie. De ontstane aanspraken zijn in een voorziening tot uitdrukking gebracht. In 2017 is een bedrag van € 105.572 uitgekeerd ten laste van de voorziening. De in 2017 ontstane aanspraken ad € 171.676 zijn toegevoegd aan de voorziening.

Voorziening jubilea gratificatie

Dit is een voorziening voor alle uit hoofde van de geldende arbeidsvoorwaarden opgebouwde rechten van werknemers en bestuursleden op jubilea-uitkeringen. De voorziening is bepaald voor de huidige werknemers en bestuurders, waarbij rekening is gehouden met kans op vertrek. De zo ontstane geschatte kasstromen zijn vervolgens contant gemaakt. In 2017 is een bedrag van € 86.145 rechtstreeks ten laste gebracht van de voorziening. In verband met de actualisatie en toevoeging van rente is de voorziening verhoogd met een bedrag van € 92.201.

Persoonsgebonden basisbudget

In de cao voor de waterschappen is een persoonsgebonden basisbudget (PBB) opgenomen. Het PBB bedraagt € 5.000 per medewerker, dat medewerkers in een periode van vijf jaar in kunnen zetten voor loopbaanontwikkeling. Administratief is ervan uitgegaan dat per medewerker jaarlijks gemiddeld € 1.000 beschikbaar is. Voor zover het PBB in 2017 niet is ingezet dient Wetterskip Fryslân deze middelen in 2017 en verder beschikbaar te hebben/ stellen. Om aan deze toekomstige verplichting te kunnen voldoen is gedoteerd aan een voorziening PBB. Bij het bepalen van de omvang van deze voorziening is ervan uitgegaan dat medewerkers 80% van het beschikbare budget gaan aanwenden.

3.4 WATERSCHAPSBELASTINGEN

De gehanteerde belastingtarieven voor begrotingsjaar 2017 zijn conform de in het algemeen bestuur van 13 december 2016 vastgestelde tarieven.

De netto belastingopbrengsten zijn € 1,0 miljoen hoger dan begroot. .

(bedragen x € 1 miljoen)

	GEWIJZIGDE BEGROTING 2017	REALISATIE	VERSCHIL RESULTAAT MET GEW. BEGROTING
Watersysteembeheer	84,3	85,0	0,7
Zuiveringsbeheer	49,5	49,8	0,3
	133,7	134,8	1,0

* Door afrondingsverschillen sluit de optelling niet aan.

Watersysteembeheer

De totale netto belastingopbrengsten van de watersysteemheffing is € 0,7 miljoen hoger dan de gewijzigde begroting. Dit is het gevolg van:

- *Gebouwd (€ 0,6 miljoen)*

Is gevolg van een hogere stijging van de WOZ-waarde dan waar bij het opstellen van de begroting rekening mee is gehouden, is de opbrengst van de watersysteemheffing hoger dan begroot.

- *Ingezeten (€ 0,1 miljoen)*

Het aantal woonruimten was in 2017 door nieuw en herbouw ruim 1.200 hoger dan begroot. Door dit hogere aantal is de opbrengst in 2017 ruim € 0,1 miljoen hoger dan begroot.

Zuiveringsbeheer

De totale netto belastingopbrengsten van de zuiveringsheffing is € 0,3 miljoen hoger dan de gewijzigde begroting. Dit is het gevolg van:

- *Naheffing (€ 1,2 miljoen)*

Met betrekking tot de heffingsjaren 2012 tot en met 2016 is een naheffing opgelegd.

- *Zuiveringsheffing bedrijven (-€ 0,9 miljoen)*

Door met name procesoptimalisatie maar ook een lagere productievolume en technische oorzaken wordt door bedrijven minder geloosd dan verwacht.

3.5 WEERSTANDSVERMOGEN

We hebben het beleid voor de reserves en voorzieningen vastgelegd in de nota reserves en voorzieningen. Op grond van dit beleid staan er op de balans de volgende reserves:

- Algemene reserves
- Reserves voor tariefseglisatie
- Overige bestemmingsreserves

Algemene reserves

Algemene reserves vangen toekomstige financiële tegenvallers en risico's/ calamiteiten van algemene aard op en kunnen een jaarrekening, die met een tekort sluit, in evenwicht brengen. Het minimumniveau, of de minimum norm, staat ook wel bekend onder de term weerstandsvermogen en bedraagt voor begrotingsjaar 2017 € 5,0 miljoen (respectievelijk € 3,0 miljoen taak watersysteembeheer en € 2,0 miljoen taak zuiveringsbeheer).

Deze omvang is bij het opstellen van de begroting 2017 bepaald op basis van het risicoprofiel dat voor Wetterskip Fryslân vastgesteld is. Daarbij wordt gerekend met een zekerheidsniveau van 99%. Dit betekent dat als we een bedrag van € 5 miljoen aan algemene reserve aanhouden we in 99 van de 100 jaar voldoende reserve hebben om de schades op te kunnen vangen. In 2018 wordt met het algemeen bestuur de benodigde omvang van het weerstandsvermogen verkend, waarna het algemeen bestuur de omvang vast stelt.

Reserves voor tariefseglisatie

Als de algemene reserves boven het weerstandsvermogen/de norm komen wordt het meerdere toegevoegd aan de reserves voor tariefseglisatie.

Hieronder is de ontwikkeling van de algemene reserve en reserve voor tariefseglisatie weergegeven.

(bedragen x € 1 miljoen)

	WATERSYSTEEM- BEHEER	ZUIVERINGS- BEHEER	TOTAAL
Algemene reserve	3,0	2,0	5,0
Reserve voor tariefseglisatie	21,2	5,3	26,5
	24,2	7,3	31,5

Aan het eind van 2017 (voor bestemming van het resultaat) is de stand van de algemene reserve en reserve tariefseglisatie voor de taak watersysteembeheer € 24,2 miljoen. De stand van de algemene reserve en reserve tariefseglisatie voor de taak zuiveringsbeheer is € 7,3 miljoen.

Overige bestemmingsreserves

Het algemeen bestuur kan bij de bestemming van het resultaat besluiten tot het vormen van en/of doteren aan bestaande bestemmingsreserves. Voorwaarde voor het vormen van een bestemmingsreserve is dat er aan de besteding een specifieke bestemming en een plan van aanpak ten grondslag liggen. De omvang van de reserve is gebaseerd op een deugdelijke raming van de kosten en het verloop daarvan over de jaren. Een bestemmingsreserve heeft geen negatief saldo.

Ontwikkeling eigen vermogen

In onderstaande tabel wordt het verloop van het eigen vermogen weergegeven.

(bedragen x € 1 miljoen)

Stand per 1 januari 2017	40,2
Onttrekking bestemmingsreserves	-3,6
Te bestemmen resultaat	4,7
Stand per 31 december 2017	41,3

Het eigen vermogen per 31 december 2017 bedraagt € 41,3 miljoen.

Herziening beleid weerstandsvermogen

Sinds 2008 wordt er gewerkt met het zogenaamde weerstandsvermogen, de minimale reserves benodigd voor het opvangen van financiële risico's. Sindsdien is het weerstandsvermogen wel opnieuw vastgesteld met dezelfde systematiek, dezelfde risicomatrix en dus ook dezelfde uitkomst. De accountant heeft aangegeven dat het tijd is om de risicomatrix te actualiseren, wat in 2017 het startsein is geweest voor een notitie over nut en noodzaak. Het resultaat is neergelegd in de notitie weerstandsvermogen, die in februari 2018 is besproken in de gezamenlijke commissie van het algemeen bestuur.

Deze notitie weerstandsvermogen geeft daarbij de volgende hoofdlijnen weer:

- Voor de financieringsfunctie is het als overheid niet noodzakelijk om een zekere omvang van de reserves te hebben.
- Voor de bufferfunctie geldt dat:
 - a) de lange termijn risico's worden afgedekt in de aanpak van het Meerjarenperspectief;
 - b) de korte termijn risico's gedekt kunnen worden in het weerstandsvermogen.
- De tot nog toe gehanteerde aanpak met een risicomatrix geeft een vorm van schijn nauwkeurigheid. De systematiek past niet bij het financiële dynamiek van een waterschap. Het wordt als logischer gezien om uit te gaan van feiten door te kijken naar wat in de afgelopen jaren de incidenten zijn geweest.
- Het is niet bezwaarlijk wanneer op enig moment de algemene reserve negatief is (mits dit niet te lang duurt). Het is altijd mogelijk om het "gat" een jaar later te repareren met belastinginkomsten.
- Het aanhouden van een weerstandsvermogen beperkt de inzet van de reserves voor tariefsmatiging.
- Analyse van de jaarrekeningen laten zien dat er:
 - a) altijd sprake is van een positief resultaat ten opzichte van de begroting (negatieve afwijkingen zijn altijd gecompenseerd door positieve);
 - b) het grootste incident € 3,4 miljoen bedroeg (2014);
 - c) de grootste totale negatieve afwijking € 9,1 miljoen bedroeg (2010);
 - d) het merendeel van de incidenten kleiner is dan € 0,5 miljoen.

- De omvang van het weerstandsvermogen is een bestuurlijke keuze; ligt de voorkeur bij anticiperen (vooraf rekening houden met...) of reageren (rekenen met wat gebeurd is....).

In de notitie wordt afstand genomen van de tot nu toe gehanteerde uitgangspunt dat de hoogte van het weerstandvermogen bepaald wordt op basis van berekeningen. In de bespreking in de gezamenlijke commissie van het algemeen bestuur is voornamelijk de vraag aan de orde geweest of er behoefte is aan een weerstandsvermogen ("anticiperen of reageren") en zo ja, welke hoogte zou deze dan moeten hebben. De conclusie hieruit luidt dat wel behoefte bestaat aan het anticiperen op mogelijke risico's en hiervoor een buffer te hanteren van minimaal de huidige omvang. In 2018 wordt naar aanleiding van de eerder genoemde bespreking door het algemeen bestuur een definitief besluit genomen over hoe we de komende jaren met het weerstandsvermogen om willen gaan.

3.6 FINANCIERING

Voor het financieren van de uitgaven hebben we interne en externe financieringsmiddelen ter beschikking. De interne financieringsmiddelen bestaan uit de lopende inkomsten, voornamelijk belastingopbrengsten. Onder de externe financiering vallen de korte en de langlopende leningen. Diverse aspecten spelen hierbij een rol. Hierna komen de volgende aan de orde:

- Treasury
- Staat van herkomst en besteding van middelen
- Kasstroomoverzicht
- Opbouw en verloop langlopende schuld
- Opbouw en verloop korte schuld
- Rente
- Renterisico

Treasury

Het treasurystatuut geeft het formeel kader waarbinnen de treasury-activiteiten binnen Wetterskip Fryslân moeten plaatsvinden. De geplande activiteiten worden ieder jaar vooraf vastgelegd in een treasuryjaarplan.

De treasurycommissie is in 2017 vier maal bijeen geweest en heeft uitvoering gegeven aan de doelstellingen zoals opgenomen in het jaarplan.

Begin 2018 is een raamovereenkomst afgesloten met de Europese Investerings Bank (EIB). Het betreft een raamovereenkomst waarbinnen maximaal € 100 miljoen krediet kan worden aangetrokken binnen een periode van drie jaar. De reden dat Wetterskip Fryslân deze raamovereenkomst heeft afgesloten is dat de EIB vaak tegen zeer concurrerende tarieven leningen kan verstrekken. De EIB mag maximaal 50% krediet verstrekken van de bruto investeringen. De rest zal moeten worden gefinancierd uit subsidies en leningen van andere banken (over het algemeen de Nederlandse Waterschaps Bank).

Staat van herkomst en besteding van middelen 2017

De mutatie van de netto vlottende financiering in 2017 met € 2,2 miljoen wordt verklaard in de navolgende staat van herkomst en besteding van middelen.

(bedragen x € 1 miljoen)			
OMSCHRIJVING	HERKOMST	BESTEDING	MUTATIE
Resultaat 2017	1,1		
Vaste activa			
- afschrijvingen	33,4		
- desinvesteringen	0,1		
- investeringen		58,3	
Eigen vermogen lang			
-dotatie aan bestemmingsreserve			
Vreemd vermogen lang			
- toename voorzieningen	0,2		
- toename langlopende leningen	25,7		
Financieringsmutatie	60,5	58,3	2,2
Vlottende financieringsmiddelen			
- toename crediteuren	2,4		
-toename overlopende passiva	6,0		
- toename liquide middelen		10,8	
- toename debiteurensaldo		1,1	
- afname overlopende activa	1,3		
Mutatie Netto Vlottende financieringsmiddelen	9,7	11,9	2,2

Kasstroomoverzicht

Het saldo van liquide middelen is met € 10,9 miljoen toegenomen. Dit wordt verklaard in het navolgende kasstroomoverzicht.

(bedragen x € 1 miljoen)

Kasstroomoverzicht	2017
<u>Resultaat</u>	1,1
Afschrijving vaste activa	33,4
Mutatie reserves en voorzieningen	0,2
Bruto kasstroom uit operaties	34,7
<u>Exploitatie</u>	
Afname van de vorderingen	0,2
Toename kortlopende schulden	8,4
Kasstroom uit operationele activiteiten	8,6
<u>Investeringsactiviteiten</u>	
Investeringsactiviteiten in vaste activa	-74,9
Vooruit ontvangen subsidie	16,6
Desinvesteringen	0,1
Kasstroom uit investeringsactiviteiten	-58,2
<u>Kapitaalstortingen</u>	
Opgenomen leningen	44,6
Aflossingen leningen 2017	-18,9
Kasstroom uit financieringsactiviteiten	25,7
Toename liquiditeiten	10,8

Opbouw en verloop langlopende schuld

Met betrekking tot de opbouw en het verloop van de langlopende schuld in 2017 volgen hierna enkele kerngegevens.

(bedragen x € 1 miljoen)

Vreemd vermogen	2013	2014	2015	2016	2017
Langlopende schuld op 1 januari	303,2	324,4	334,0	381,6	405,2
- Af: Aflossingen	-33,8	-60,4	-176,4	-6,4	-19,9
- Bij: Nieuwe geldleningen	55,0	70,0	224,0	30,0	44,6
Langlopende schuld op 31 december	324,4	334,0	381,6	405,2	429,9
Rentelast langlopende leningen	11,3	12,0	12,3	12,1	12,1

In 2017 is er voor een totaal bedrag van € 19,9 miljoen afgelost. Hiertegenover staat dat € 44,6 miljoen aan nieuwe leningen is afgesloten. Per saldo is de langlopende schuld toegenomen met € 24,7 miljoen.

Het kortlopend deel van de aflossingen wordt op de balans verantwoord onder de post overlopende passiva en is in 2017 met € 1,0 miljoen afgenomen. Door deze afname van het kortlopend deel is het nog resterend langlopende deel toegenomen met € 25,7 miljoen.

Opbouw en verloop kortlopende schuld

We financieren onze activiteiten binnen de kasgeldlimiet met korte middelen.

De kasgeldlimiet geeft het maximumbedrag aan waarvoor we kortlopende financieringsmiddelen (looptijd korter dan een jaar) kunnen aantrekken. De kasgeldlimiet bedraagt 23% van het begrotingstotaal (€ 153 miljoen).

In artikel 4 van de Wet financiering decentrale overheden (Wet Fido) is bepaald dat de kasgeldlimiet maximaal twee achtereenvolgende kwartalen mag worden overschreden.

(bedragen x € 1 miljoen)

KORTLOPENDE VORDERING/SCHULD T.O.V. KASGELDLIMIET	VORDERING/ SCHULD	KASGELD LIMIET
1e kwartaal	34,5	35,2
2e kwartaal	36,8	35,2
3e kwartaal	14,6	35,2
4e kwartaal	8,9	35,2

Rente

In onderstaande tabel worden de rentekosten weergegeven.

(bedragen x € 1 miljoen)

RENTEKOSTEN 2017	BEGROTING 2017	GEWIJZIGDE BEGROTING 2017	JAAR- REKENING 2017	VERSCHIL IN €	VERSCHIL IN %
Rentelasten lang- lopende verplichtingen	12,8	12,8	12,1	-0,7	35,2
Rentelasten rekening courant/kasgeld	0,3	0,3	0,0	-0,3	35,2
Rentebaten	0,0	0,0	-0,1	-0,1	35,2
Totaal rentekosten	13,1	13,1	12,0	-1,1	8%

Rente langlopende financiering

In de begroting was rekening gehouden met af te sluiten geldleningen van ruim € 85,6 miljoen tegen een percentage van 2,8%. In 2017 zijn vijf leningen aangetrokken en gestort. Twee leningen zijn gestort voor herfinanciering van elf leningen met hoge rentepercentages. De belangrijkste kenmerken van de gestorte leningen zijn:

GESTORTE LENINGEN IN 2017

TEGENPARTIJ	RENTE (%)	HOOFDSOM (BEDRAGEN X € 1 MILJOEN)	LOOPTIJD (JAREN)	STORTING (DATUM)
NWB	1,14	10,0	14	5 december
NWB	1,216	10,0	12	5 september
NWB	1,328	10,0	13	5 november
BNG	2,0	12,7	20	3 juli
NWB	3,22	1,9	20	11 juli
Totaal		44,6		

De gemiddelde rente van de langlopende leningenportefeuille bedraagt 2,86% per ultimo 2017 (2016: 3,12%).

De duration (gemiddeld gewogen rente typische looptijd) bedraagt circa 18 jaar (2016: 16,1 jaar).

Voor de toekomstige financiering zijn in 2017 twee leningen met uitgestelde storting afgesloten. Hierdoor kan optimaal geprofiteerd worden van het huidige lage renteniveau. De belangrijkste kenmerken van deze leningen zijn hieronder weergegeven.

AFGESLOTEN LENINGEN IN 2017 MET UITGESTELDE STORTING

TEGENPARTIJ	RENTE (%)	HOOFDSOM (BEDRAGEN X € 1 MILJOEN)	LOOPTIJD (JAREN)	STORTING (DATUM)
NWB	1,273	9,5	20	5-2-2018
NWB	1,724	8,3	20	5-2-2021
Totaal		17,8		

Rente rekening-courant/kasgeld rente

Het rentepercentage voor kasgeldleningen lag in 2017 tussen de -0,35% en -0,385%. Op de afgesloten kasgeldleningen is een kleine opbrengst gerealiseerd. Per saldo komen de rentebaten van kort geld uit op € 0,1 miljoen.

Renteomslag 2017

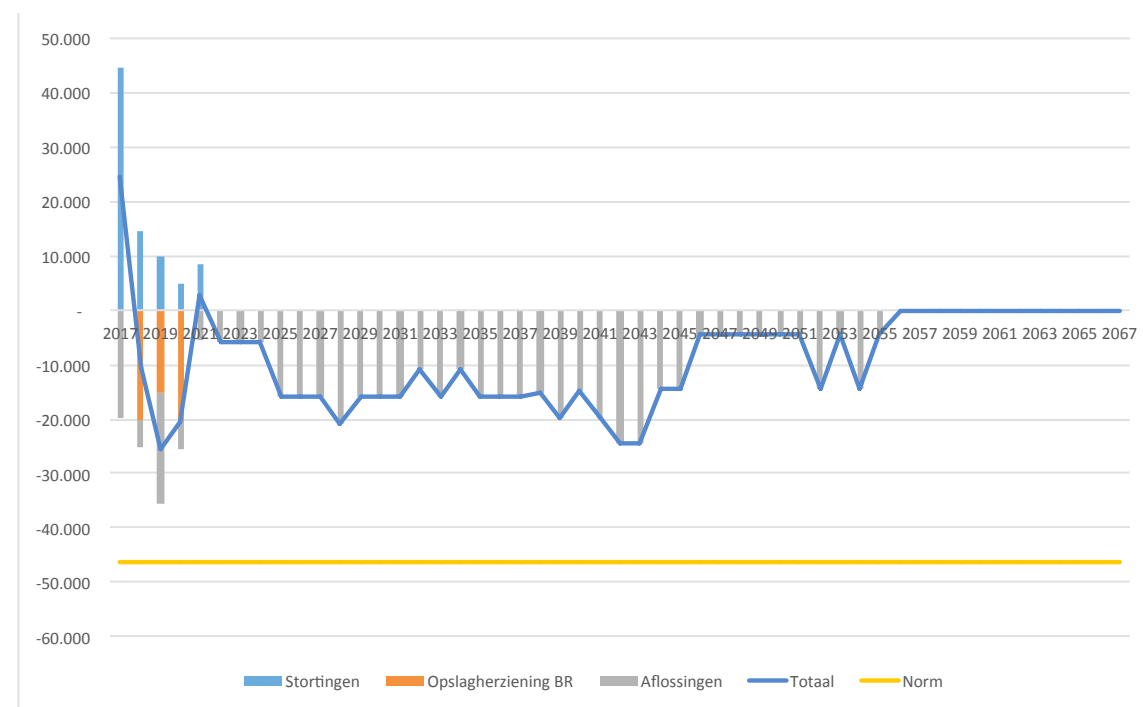
(bedragen x € 1 miljoen)

Renteomslagberekening	totaalbedrag	gemiddeld
<u>Materiele vaste activa</u>		
Materiele vaste activa per 1 januari	376,5	376,5
Geactiveerde werken per 1 januari	74,2	74,2
Overige investeringen/desinvesteringen	-0,1	-0,0
Afschrijvingen	-33,4	-16,7
subtotaal	417,2	434,0
<u>Onderhanden werk</u>		
Uitgaven op onderhanden werk per 1 januari	91,5	91,5
Geactiveerde werken per 1 januari	-74,2	-74,2
subtotaal	17,3	17,3
<u>Financiële vaste activa</u>		
Financiële vaste activa per 1 januari	0,5	0,5
subtotaal	0,5	0,5
Gemiddeld geïnvesteerd bedrag		451,8
Rente	12,1	
Rentebaten	-0,1	
Totaal betaalde rente	12,0	

Het renteomslagpercentage = $1\% \text{ van } \frac{12,0}{€ 451,8 \text{ miljoen}} = 2,66\%$

Renterisico

In de Wet Financiering Decentrale Overheden (Wet Fido) is een renterisiconorm voor decentrale overheden vastgelegd. Dit houdt in dat in enig jaar het totaal aan aflossingen en renteconversies een gesteld maximum niet mag overschrijden. Voor waterschappen is deze norm gesteld op 30% van het begrotingstotaal (€ 153 miljoen). In geen enkel jaar wordt de risiconorm overschreden.

Bovenstaande grafiek laat het renterisico zien dat voortvloeit uit de huidige leningenportefeuille. Gedurende de gehele weergegeven periode van 50 jaar blijft het renterisico binnen de norm.

Het renterisico wordt veroorzaakt door aflossingen en opslagherzieningen van basisrenteleningen. Tegenover de aflossingen staan de stortingen van de aangetrokken leningen. Deze worden weergegeven door middel van de lichtblauwe balk (in 2017).

3.7 VERBONDEN PARTIJEN

Hierna zijn de partijen beschreven waarmee Wetterskip Fryslân op de een of andere manier is verbonden. Conform de voorschriften uit het Besluit Beleidsvoorbereiding en Verantwoording Waterschappen zijn de verbonden partijen niet geconsolideerd in de jaarrekening van Wetterskip Fryslân. Informatie over het eigen en vreemd vermogen van de verbonden partijen is opgenomen in bijlage 2.

Wetterskip Fryslân Deelnemingen BV

Wetterskip Fryslân Deelnemingen BV is een zuivere holdingmaatschappij, waarin Wetterskip Fryslân een 100% belang heeft. De activiteiten van de holding bestaan voornamelijk uit het deelnemen in, zich financieel interesseren bij, toezicht uitoefenen op en het bestuur voeren uitsluitend over andere ondernemingen en vennootschappen met bepaalde doelen. De vennootschappen waar de holding in 2017 in deelnam was de Voorzuivering Zuivelafvalwater Workum VOF voor 50%.

Voorzuivering zuivelfabriek Workum VOF

De vennootschap onder firma is een samenwerkingsverband tussen FrieslandCampina en Wetterskip Fryslân Deelnemingen BV. De partners nemen ieder voor 50% deel. Het samenwerkingsverband is aangegaan in het kader van de zogenaamde afhaakproblematiek. De samenwerking is erop gericht om een structurele over- en onderbelasting van de rwzi te voorkomen.

Stichting ir. D.F. Woudagemaal

Het ir. D.F. Woudagemaal is een fraai stoomgemaal uit 1920, dat nog steeds een cruciale functie heeft in het droog houden van Fryslân. Wetterskip Fryslân is eigenaar/beheerder van het Woudagemaal in Lemmer. De stichting heeft als doel een breed publiek in de gelegenheid te stellen op een cultureel verantwoorde wijze kennis te maken met het ir. D.F. Woudagemaal in Lemmer. Het gemaal is door de Unesco aangewezen als Werelderfgoed.

Stichting Waterschapserfgoed

De Stichting Waterschapserfgoed heeft als doel de instandhouding van onroerend waterschapserfgoed. Het gaat hierbij vooral om de monumenten die beschermd zijn op grond van de monumentenwet van 1988. Het stichtingsbestuur heeft de verplichting op zich genomen zich in te spannen om middelen te verkrijgen voor het restaureren van objecten die in slechte staat verkeren en zich lenen voor restauratie. Wetterskip Fryslân verleent ondersteunende diensten aan de Stichting Waterschapserfgoed.

Hefpunt/Noordelijk Belastingkantoor

Hefpunt is het samenwerkingsverband op belastinggebied tussen Wetterskip Fryslân en de waterschappen Noorderzijlvest en Hunze en Aa's. De samenwerking is juridisch vormgegeven door een gemeenschappelijke regeling en is per 1 september 2007 opgericht.

Wetterskip Fryslân, de waterschappen Noorderzijlvest en Hunze en Aa's en de gemeente Groningen hebben medio 2017 gezamenlijk besloten het Noordelijk Belastingkantoor op te richten. Het Noordelijk Belastingkantoor heft en int met ingang van 1 januari 2018 voor zijn oprichters de gemeentelijke-en waterschapsbelastingen en voert de Wet WOZ uit. Aan de samenwerking is in het kader van de Wet gemeenschappelijke regelingen juridisch vorm gegeven via een zogenaamde Bedrijfvoeringsregeling. Hefpunt wordt in 2018 geliquideerd.

Het Waterschapshuis

Het Waterschapshuis is een Gemeenschappelijke Regeling waarin de waterschappen een deel van hun activiteiten voor de gegevenshuishouding en informatievoorziening hebben samengebracht. Binnen Het Waterschapshuis zijn twee afzonderlijke onderdelen opgezet waarin de collectieve en facultatieve taken zijn ondergebracht. Tussen deze onderdelen is een strikt financiële scheiding aangebracht, zodat waterschappen die niet aan facultatieve taken deelnemen hierover geen financieel risico lopen.

Vereniging van Participanten Waterketen Noord-Nederland

In Leeuwarden is het vooraanstaand onderzoeksinstituut op het gebied van water, Wetsus, gevestigd. Het onderzoekswerk wordt ondersteund door nationale en internationale universiteiten. Dit resulteert uiteindelijk in innovatieve en duurzame technologieën die bijdragen aan oplossingen van (mondiale) watervraagstukken en zuiveringstechnieken. Wetterskip Fryslân en de waterschappen Noorderzijlvest en Hunze en Aa's, de Waterleidingbedrijven uit Groningen en Drenthe en het Waterlaboratorium Noord hebben een vereniging opgericht om te participeren in Wetsus. Met deze participatie wordt ook invulling gegeven aan het speerpunt innovatie uit ons bestuursprogramma.

Fryske Utfieringstsjinst Miljeu en Omjouwing (FUMO)

De Fryske Utfieringstsjinst Miljeu en Omjouwing (FUMO) voert de vergunningverlening, toezicht en handhaving van complexere inrichtingen uit voor alle Friese gemeenten, de provincie en het waterschap. Het waterschap heeft de vergunningadvisering, toezicht en handhaving bij indirecte lozingen ondergebracht bij de FUMO. Sinds de invoering van de Waterwet zijn de waterschappen niet meer het bevoegd gezag voor indirecte lozingen op rwzi's. Samenwerking met gemeenten en provincie is met de deelname aan de FUMO gerealiseerd.

De Nederlandse Waterschapsbank N.V. (NWB)

De Nederlandse Waterschapsbank is een financiële dienstverlener, opgericht in 1954. De NWB bank biedt korte en lange financieringen aan, tegen gunstige voorwaarden. De NWB bank richt zich exclusief op de Nederlandse publieke sector met de financiering van decentrale overheden (waterschappen, woningbouw coöperaties, gemeenten en provincies), instellingen onder garantie van (decentrale) overheden en Publiek-Private-Samenwerking ("PPS"). De NWB bank financiert haar activiteiten op de internationale geld- en kapitaalmarkten op basis van een zeer sterke vermogenspositie en ratings van Moody's (Aaa) en Standard & Poor's (AAA). Alle aandelen zijn sinds de oprichting in handen van overheden. 81% van de aandelen in het kapitaal van de NWB worden gehouden door waterschappen, 17% door de Staat en 2% door provincies. Wetterskip Fryslân bezit 3.309 (van de 50.478) aandelen A (á € 115) en 100 (van de 8.511) aandelen B (á € 460).

Centre of Expertise Watertechnology (CEW)

Wetterskip Fryslân is partner in de Stichting Centre of Expertise Water Technology (CEW). Doel van het publiek-private samenwerkingsverband is het versterken van de kenniseconomie op het gebied van watertechnologie middels het verhogen van de onderwijskwaliteit en instroom in het beroepsonderwijs, het leveren van een directe bijdrage aan het innovatievermogen van het bedrijfsleven en het vergroten van de mobiliteit en flexibiliteit van zittend personeel.

Centrum Innovatief Vakmanschap – Water

Met het Centrum voor Innovatief Vakmanschap - Water (CIV-Water) worden water gerelateerde opleidingen en cursussen aangeboden. Ruim 50% van de medewerkers van het waterschap is MBO geschoold. Door natuurlijk verloop en veranderingen op de arbeidsmarkt is een investering nodig om voor de toekomst goed MBO opgeleid personeel te kunnen krijgen. Deelname aan het CIV-Water ondersteunt het waterschap in de mogelijkheid goed MBO opgeleid personeel te kunnen werven voor nu en in de toekomst en biedt de mogelijkheid voor omscholing van het bestaand personeel. CIV-water valt juridisch en organisatorisch onder het Friesland College.

Fries Bestuursakkoord Waterketen

Op 19 februari 2010 is het Fries Bestuursakkoord Waterketen (FBWK) ondertekend door alle Friese gemeenten, Wetterskip Fryslân, Vitens en de Provincie Fryslân. De ambitie van dit akkoord is een beter waterketenbeheer door het verhogen van de doelmatigheid, duurzaamheid en een betrokken burger. Een stuurgroep zorgt voor de benodigde overstijgende bestuurskracht. De stuurgroep stelt het jaarlijkse uitvoeringsplan vast waarbij afstemming wordt gezocht met andere wateronderwerpen.

3.8 BEDRIJFSVOERING

De ontwikkelingen op het gebied van de bedrijfsvoering staat beschreven in paragraaf 2.4.

3.9 EMU-SALDO

Het EMU-saldo van de waterschappen wordt bepaald door de netto investerings-uitgaven, de bruto-uitgaven minus de te ontvangen investeringssubsidies en andere bijdragen van derden.

In onderstaand overzicht wordt het begrote saldo afgezet tegen de realisatie.

(bedragen x € 1 miljoen)

EMU-saldo	Realisatie 2016 a	Begroting 2017 b	Realisatie 2017 c	Vershil c-b
<u>EMU/exploitatiesaldo</u>				
Bruto resultaat (voor onttrekking bestemmingsreserve)	3,5	-2,0	1,1	3,1
<u>Invloed investeringsuitgaven</u>				
Netto investeringsuitgaven	-78,7	-70,4	-58,3	12,1
Verkoop van materiële en immateriële activa	0,3		0,1	0,1
Afschrijvingen	29,5	33,0	33,4	0,4
<u>Invloed reserves en voorzieningen</u>				
Toevoegingen aan voorzieningen en 'onvoorzien' t.l.v. exploitatie	1,4	0,5	1,1	0,6
Onttrekkingen aan voorzieningen en 'onvoorzien' t.b.v. exploitatie			-0,3	0,3
Betalingen rechtstreeks uit voorzieningen	-0,6	-0,5	-0,5	0
Toevoeging rechtstreeks aan voorzieningen	0			0
<u>Aandeel EMU-saldo gemeenschappelijke regeling</u>				
Hefpunt (47,4%)	0,2			
Waterschapshuis (4,9%)				
Fryske Utfieringstsjinst Miljeu en Omjouwing (FUMO)				
EMU saldo	-44,4	-39,4	-23,4	16,0
Referentiewaarde (toelaatbaar EMU te kort)	-21,6	-21,1	-21,1	

Zoals uit het overzicht blijkt is de EMU referentiewaarde in 2017 overschreden. De overschrijding is lager dan begroot. Dit is vooral een gevolg van lagere netto uitgaven op investeringen dan begroot. De lagere netto uitgaven op investeringen is met name een gevolg van: versnelde subsidieontvangsten (HWBP projecten, POP2, provincie subsidies) en vertraging in projecten door weersomstandigheden (nat najaar).

3.10 WET NORMERING BEZOLDIGING TOPFUNCTIONARISSEN PUBLIEKE EN SEMIPUBLIEKE SECTOR (WNT)

Het doel van de Wet Normering bezoldiging topfunctionarissen publieke en semipublieke sector (de WNT) is het tegengaan van bovenmatige beloningen en ontslagvergoedingen bij instellingen in de (semi) publieke sector. In deze wet is bepaald dat inkomens en ontslagvergoedingen van topfunctionarissen bij instellingen met een publieke taak, genormeerd en openbaar worden gemaakt. Jaarlijks worden de bezoldigingsnormen in een ministeriële regeling vastgesteld. Het wettelijke bezoldigingsmaximum voor topfunctionarissen (met dienstbetrekking) in 2017 is € 181.000. Met ingang van begrotingsjaar 2016 is er ook sprake van een bezoldigingsmaximum voor topfunctionarissen zonder dienstbetrekking. Onder de WNT geldt een publicatie-verplichting in de jaarrekening. Voor waterschappen is de functie van secretaris directeur aangewezen als topfunctionaris in de zin van de WNT. Voorts is bepaald dat van de topfunctionarissen de bezoldiging openbaar moet worden gemaakt ongeacht of de bezoldiging onder de WNT-norm uitkomt.

In onderstaande tabel is de WNT-verantwoording opgenomen.

Gegevens 2017	
bedragen x € 1	O. Bijlsma
Functiegegevens	Secretaris directeur
Aanvang en einde functievervulling in 2017	01/01 – 31/12
Deeltijdfactor in fte	1,0
Gewezen topfunctionaris?	nee
(Fictieve) dienstbetrekking?	ja
Bezoldiging	
Beloning plus belastbare onkostenvergoedingen	€ 149.065
Beloningen betaalbaar op termijn	€ 17.616
Subtotaal	€ 166.681
Individueel toepasselijke bezoldigingsmaximum	€ 181.000
-/- Onverschuldigd betaald bedrag	N.v.t.
Totale bezoldiging	€ 166.681
Reden waarom de overschrijding al dan niet is toegestaan	N.v.t.
Gegevens 2016	
Aanvang en einde functievervulling in 2016	01/07 – 31/12
Deeltijdfactor 2016 in fte	1,0
Beloning plus belastbare onkostenvergoedingen	€ 74.227
Beloningen betaalbaar op termijn	€ 7.723
Totale bezoldiging 2016	€ 81.950

Naast de hierboven vermelde topfunctionarissen zijn er geen overige functionarissen met een dienstbetrekking die in 2017 een bezoldiging boven het individueel toepasselijke drempelbedrag hebben ontvangen.

3.11 RISICOPARAGRAAF

Wetterskip Fryslân heeft bij het uitvoeren van haar activiteiten te maken met risico's en onzekerheden. Om de continuïteit en de kwaliteit van de werkzaamheden en de financiële positie van het waterschap te borgen voeren we een actief risicomanagement. Dat is erop gericht tijdig de belangrijkste risico's te identificeren en maatregelen te treffen om deze te beheersen. Risico's worden afgedekt door procedures, verzekeringen of voorzieningen. Risico's die niet afgedekt worden uit deze zaken worden afgedekt vanuit de algemene reserve. Naast de voor de bepaling van de weerstandscapaciteit geïdentificeerde risico's zijn er nog incidentele risico's. In deze paragraaf gaan we in op de incidentele risico's die zijn opgenomen in de begroting en voortgangsrapportages van 2017. Daarbij beschrijven we of het risico zich heeft voortgedaan en in welke mate.

Wormengraasproject

Het waterschap is enige jaren terug gedagvaard bij de rechtbank in een civiele procedure. Omdat we de overeenkomst over een experimentele wormenreactor op het terrein van de rioolwaterzuivering in Wolvega hebben beëindigd, stelt de toenmalige contractpartij schade te hebben geleden. De rechtbank heeft op 6 april 2016 uitspraak gedaan in deze zaak en alle vorderingen tegen het waterschap zijn afgewezen. De tegenpartij heeft hoger beroep bij het gerechtshof ingesteld tegen het vonnis van de rechtbank. De te volgen procedure is voornamelijk schriftelijk. Het Hof heeft bepaald dat op 25 april 2018 een zogeheten meervoudige comparitie na memorie van antwoord zal worden gehouden. Tijdens de comparitie zal de meervoudige kamer van het Hof aan beide partijen inlichtingen vragen en zal worden nagegaan of het treffen van een minnelijke regeling tussen partijen mogelijk is. Indien de comparitie niet tot het treffen van een minnelijke regeling leidt dan zal de procedure worden vervolgd wat zal leiden tot een einduitspraak van het Hof in hoger beroep. Indien de eiser in hoger beroep in het gelijk wordt gesteld en het waterschap stelt geen cassatieberoep daar tegen in dan wordt de zaak terug verwezen naar de rechtbank voor het volgen van een zogenaamde schadestaatprocedure. In die procedure zal worden bepaald wat de omvang is van de door het waterschap te betalen schade.

Grondvervuiling recreatiepark

We voeren samen met de gemeente Waadhoeke (voorheen gemeente Menameradiel) en de provincie Fryslân een groot handhavingstraject uit naar aanleiding van geconstateerde overtredingen door een verwerker van grond. Het bedrijf heeft vervuilde grond gebruikt in een grondwal, ontgrondingen en dempingen nabij een recreatiepark. Daarnaast geldt voor het waterschap dat het bedrijf de al uitgevoerde dempingen onvoldoende heeft gecompenseerd. Ook heeft het bedrijf niet de benodigde maatregelen genomen om de zoute kwel tegen te gaan vanuit een uitgegraven waterpartij. Onze inzet is om de overtredingen door de veroorzaker (of op kosten van de veroorzaker) te laten herstellen of de veroorzaker maatregelen te laten nemen om nadelige effecten te voorkomen. Er wordt niet meer verwacht dat kosten door het waterschap gemaakt moeten worden.

Aanslaan Rijkswateren

Door de Vereniging Natuurmonumenten is bij de bestuursrechter een beroepschrift ingediend tegen de aan hen opgelegde belastingaanslag Watersysteemheffing voor de categorie natuur voor het jaar 2014. Het betreft de eigendommen in de Waddenzee. Naast Natuurmonumenten heeft ook Staatsbosbeheer bezwaar aangetekend tegen de aanslag Rijkswateren. Medio april 2016 heeft een meervoudige kamer het beroepschrift behandeld. In deze zitting is ook het verweerschrift van ons waterschap ingebracht. Op 20 december 2016 heeft de rechtbank ons in het gelijk gesteld. Natuurmonumenten heeft aangegeven graag zo spoedig mogelijk de kwestie aan de Hoge Raad te willen voorleggen en wel via een zogenaamde sprongcassatieprocedure. Op 24 mei 2017 vond de behandeling van het cassatieverzoek van Natuurmonumenten bij de Hoge Raad plaats. In oktober 2018 wordt een uitspraak van de Hoge Raad verwacht.

Bezwaar indeling in waterklasse 8 door zorginstellingen

Momenteel heeft het NBK een aantal bezwaarschriften in behandeling van diverse zorginstellingen tegen de ingedeelde waterklasse (tabelbedrijven). De zorginstellingen zijn van mening dat de indeling in waterklasse 7 moet plaatsvinden in plaats van in waterklasse 8. De bezwaarschriften zijn aangehouden totdat er uitspraak wordt

gedaan in een gerechtelijke (beroeps)procedure bij een belastingkantoor. Afhankelijk van deze uitspraak is het denkbaar dat een aantal van de zorginstellingen in de toekomst, met terugwerkende kracht, ingedeeld gaat worden in waterklasse 7. Dit zal dan consequenties hebben voor de opbrengst zuiveringsheffing. De omvang hiervan is nog niet aan te geven.

Vennootschapsbelasting (vpb)

November 2017 heeft Wetterskip Fryslân bericht van de belastingdienst ontvangen met de mededeling dat Wetterskip Fryslân over begrotingsjaar 2016 geen vpb-plichtige activiteiten heeft omdat niet aan een winststreven voldaan wordt. Met betrekking tot boekjaar 2017 wil de belastingdienst nog wel weer geïnformeerd worden over de activiteiten waarmee opbrengsten van derden gegenereerd worden. Omdat de activiteiten en toerekeningen in begrotingsjaar 2017 zijn gelijk aan 2016, is de verwachting dat Wetterskip Fryslân in begrotingsjaar 2017 ook geen vpb-plicht heeft.

Ontwikkelingen cao en pensioenpremies

De onderhandelingen over een nieuw cao vanaf 2017 zijn nog niet afgerond. De precieze uitkomsten van de onderhandelingen zijn dan ook niet bekend. Op basis van het eindbod werkgevers is een voorziening opgenomen in de jaarrekening.

Energiebelasting

Wetterskip Fryslân heeft in het watersysteem en het zuiveringsstelsel objecten geclusterd om zo te komen tot een lagere energiebelasting. Een gewijzigde insteek van de belastingdienst betekent dat deze clustering niet meer valide zou zijn. Wetterskip Fryslân heeft daarop een adviesbureau ingeschakeld om het standpunt van Wetterskip Fryslân extern te toetsen. Dit adviesbureau en de Unie van Waterschappen zijn nu in gesprek met de belastingdienst. Tot nu toe is geen definitief standpunt ingenomen.

Project Vijfhuizen

In de kredietaanvraag van het project Vijfhuizen is rekening gehouden met een risicoreservering. Indien zich meerdere risico's tegelijkertijd voordoen bestaat de mogelijkheid dat de risicoreservering niet toereikend is. De kans dat dit zich voordoet wordt als klein ingeschat.

Gedeputeerde staten moeten formeel nog besluiten dat de verdeelsleutel van de kosten, zoals opgenomen in de samenwerkingsovereenkomst, ook van toepassing is op de op 23 mei in het algemeen bestuur gepresenteerde meerkosten van het project Vijfhuizen.

JAARREKENING 2017

4 JAARREKENING 2017

4.1 EXPLOITATIEREKENING NAAR PROGRAMMA'S

Watersysteembeheer (bedragen x € 1 miljoen)

PROGRAMMA	BEGROTING 2017	GEWIJZIGDE BEGROTING 2017	JAARREKENING 2017	VERSCHIL GEWIJZ. BEGROTING -/- REKENING
	A	B	C	B - C
Waterveiligheid	24,4	24,6	24,1	0,5
Voldoende water	46,4	47,3	46,2	1,1
Schoon water	6,1	6,2	5,7	0,5
Bestuur & Organisatie	10,2	10,0	9,3	0,7
Totaal	87,1	88,1	85,3	2,8
Netto belastingen	84,3	84,3	85,0	-0,7
Resultaat	-2,8	-3,8	-0,3	-3,5

Zuiveringsbeheer (bedragen x € 1 miljoen)

PROGRAMMA	BEGROTING 2017	GEWIJZIGDE BEGROTING 2017	JAARREKENING 2017	VERSCHIL GEWIJZ. BEGROTING -/- REKENING
	A	B	C	B - C
Waterveiligheid	0,0	0,0	0,0	0,0
Voldoende water	0,4	0,4	0,3	0,1
Schoon water	36,8	37,1	36,4	0,7
Bestuur & Organisatie	11,5	11,6	11,7	-0,1
Totaal	48,7	49,1	48,4	0,7
Netto belastingen	49,5	49,5	49,8	-0,3
Resultaat	0,8	0,4	1,4	-1,0

Totaal (bedragen x € 1 miljoen)

PROGRAMMA	BEGROTING 2017	GEWIJZIGDE BEGROTING 2017	JAARREKENING 2017	VERSCHIL GEWIJZ. BEGROTING -/- REKENING
	A	B	C	B - C
Waterveiligheid	24,4	24,6	24,1	0,5
Voldoende water	46,8	47,7	46,5	1,2
Schoon water	42,9	43,3	42,1	1,2
Bestuur & Organisatie	21,7	21,6	21,0	0,6
Totaal	135,8	137,2	133,7	3,5
Netto belastingen	133,7	133,7	134,8	-1,1
Resultaat	-2,0	-3,5	1,1	-4,6

*Door afrondingsverschillen sluit de optelling niet aan

4.2 EXPLOITATIEREKENING NAAR KOSTENDRAGERS

Watersysteembeheer (bedragen x € 1 miljoen)

OMSCHRIJVING	BEGROTING 2017	GEWIJZIGDE BEGROTING 2017	JAAR- REKENING 2017	VERSCHIL GEWIJZ. BEGROTING -/- REKENING
Lasten:				
Netto lasten	83,7	84,9	82,3	2,6
Onvoorzien	0,1	0,1	0,0	0,1
Kwijtschelding/oninbaar	1,1	1,1	1,1	0,0
Dividenden en overige algemene opbrengsten	3,4	3,2	2,9	0,3
Subtotaal lasten	88,2	89,3	86,3	3,0
Belastingopbrengsten	85,3	85,4	86,0	-0,6
Resultaat voor bestemming	-2,8	-3,9	-0,3	-3,6
Onttrekking bestemmingsreserve	3,1	3,1	3,6	-0,5
Nog te bestemmen resultaat watersysteembeheer	0,2	-0,8	3,3	-4,1

* Door afrondingsverschillen sluit de optelling niet aan.

Zuiveringsbeheer (bedragen x € 1 miljoen)

OMSCHRIJVING	BEGROTING 2017	GEWIJZIGDE BEGROTING 2017	JAAR- REKENING 2017	VERSCHIL GEWIJZ. BEGROTING -/- REKENING
Lasten:				
Netto lasten	40,1	40,4	39,6	0,8
Onvoorzien	0,1	0,1	0,0	0,1
Kwijtschelding/oninbaar	3,0	3,0	3,0	0,0
Dividenden en overige algemene opbrengsten	8,4	8,6	8,8	-0,2
Subtotaal lasten	51,6	52,1	51,4	0,7
Belastingenopbrengsten	52,5	52,5	52,8	-0,3
Resultaat voor bestemming	0,8	0,4	1,4	-1,0
Onttrekking bestemmingsreserve	0,0	0,0	0,0	0,0
Nog te bestemmen resultaat zuiveringsbeheer	0,8	0,4	1,4	-1,0

Totaal (bedragen x € 1 miljoen)

OMSCHRIJVING	BEGROTING 2017	GEWIJZIGDE BEGROTING 2017	JAAR- REKENING 2017	VERSCHIL GEWIJZ. BEGROTING -/- REKENING
Lasten:				
Bruto resultaat	-2,0	-3,5	1,1	-4,6
Onttrekking bestemmingsreserve	3,1	3,1	3,6	-0,5
Nog te bestemmen resultaat	1,1	-0,4	4,7	-5,1

4.3 EXPLOITATIEREKENING NAAR KOSTEN EN OPBRENGSTSOORTEN

(bedragen x € 1 miljoen)

OMSCHRIJVING VAN DE KOSTENSOORTEN	REKENING 2017	BEGROTING 2017	GEWIJZIGDE BEGROTING 2017	REKENING 2016
Rente	12.099	13.146	13.146	12.152
Afschrijvingen	33.474	32.960	32.960	29.844
Personeelslasten	43.941	45.138	45.138	42.294
Onderhoud door derden	15.878	19.247	19.947	16.171
Goederen en diensten derden	31.332	27.716	27.874	30.971
Bijdragen aan derden	11.798	14.379	14.379	18.213
Dotatie voorzieningen	1.072	300	300	1.442
Onvoorzien	0	150	150	0
		153.036	153.894	151.087
Voordelig resultaat	1.063	0	0	3.545
	150.657	153.036	153.894	154.632

(bedragen x € 1 miljoen)

OMSCHRIJVING VAN DE KOSTENSOORTEN	REKENING 2017	BEGROTING 2017	GEWIJZIGDE BEGROTING 2017	REKENING 2016
Financiële baten	68	0	0	26
Personeelsbaten	732	369	369	461
Goederen en diensten aan derden	4.640	1.471	1.471	3.299
Bijdragen van derden	1.727	5.238	5.238	8.177
Waterschapsbelastingen	138.871	137.812	137.812	137.355
Kwijtschelding en oninbaarverklaring	-4.113	-4.065	-4.065	-3.444
Geactiveerde lasten	8.466	10.206	10.206	8.681
Onttrekking aan voorzieningen	266	0	0	76
				154.632
Nadelig resultaat	0	2.005	2.863	0
	150.657	153.036	153.894	154.632

4.4 BALANS WETTERSKIP FRYSLÂN

(bedragen x € 1.000)

ACTIVA	2017	2016	VERWIJZING TOELICHTING
Vaste activa	493.371	468.529	1
Immateriële vaste activa	24.885	22.104	1.1
Materiële vaste activa	467.974	445.913	1.2
Financiële vaste activa	512	512	1.3
Vlottende activa	30.690	30.918	2
Vorraden	623	653	2.1
Kortlopende vorderingen	28.223	27.094	2.2
Overlopende activa	1.829	3.164	2.3
Liquide middelen	16	7	2.4
TOTALEN	524.062	499.447	
PASSIVA			
Vaste passiva			
Eigen vermogen	41.269	40.206	3
Algemene reserves	5.000	5.000	3.1
Egalisatiereserves	26.461	17.359	3.2
Bestemmingsreserves	5.147	8.775	3.3
Nog te bestemmen resultaat	4.661	9.072	3.4
Voorzieningen	8.140	7.881	4
Vaste schulden met een looptijd van één jaar of langer	425.012	399.326	5
Kortlopende schulden	49.642	52.035	6
Netto vlottende schulden korter dan één jaar	30.854	39.289	6.1
Overlopende passiva	18.788	12.745	6.2
TOTALEN	524.062	499.447	

4.4.1 Toelichting op de balans

Ontwikkelingen na balansdatum

Na het afsluiten van het boekjaar 2017 deden zich geen ontwikkelingen voor die de hoogte en de samenstelling van de balans per balansdatum aanzienlijk beïnvloeden.

Grondslagen van waardering en bepaling van het resultaat

De jaarrekening is opgesteld onder de de regels vanuit het Waterschapsbesluit en de Regeling beleidsvoorbereiding en verantwoording waterschappen (BBVW).

Consolidatie

In de jaarrekening 2017 heeft op grond van wettelijke verslaggevingsregels geen consolidatie plaatsgevonden van de balansen van Wetterskip Fryslân en Wetterskip Fryslân Deelnemingen BV.

Vaste activa

Immateriële vaste activa

Immateriële vaste activa zijn gewaardeerd tegen vervangings- of verkrijgingsprijs. Onder immateriële vaste activa zijn de bijdragen aan activa in eigendom van derden betreffende het Hoogwaterbeschermingsprogramma opgenomen. Deze bijdragen worden in overeenstemming met de investeringen in de primaire keringen in dertig jaar afgeschreven. De solidariteitsheffing Hoogwaterbeschermingsprogramma wordt met ingang van 2014 in vijf jaar afgeschreven.

Materiële vaste activa

Materiële vaste activa zijn gewaardeerd tegen historische kostprijs onder aftrek van cumulatieve afschrijvingen gebaseerd op de economische levensduur en rekening houdend met eventuele restwaarde. Afschrijvingen vinden lineair plaats vanaf 1 januari of 1 juli na het moment van ingebruikname. Overboeking van opgeleverde werken vanuit onderhanden werk naar investeringen vindt plaats op 1 januari of 1 juli van het jaar. Op terreinen wordt niet afgeschreven. De historische kostprijs is de aanschaf- of vervaardigingsprijs met aftrek van ontvangen subsidies, bijdragen van derden en

bijdragen uit reserves en/of voorzieningen. Bij de waardering wordt in voorkomende gevallen rekening gehouden met een bijzondere 'vermindering' van de waarde als deze duurzaam blijkt te zijn.

MATERIËLE VASTE ACTIVA	AFSCHRIJVINGSTERMIJNEN
Gronden	geen
Vervoermiddelen en Werktuigen	5 - 10 jaar
Overige bedrijfsmiddelen	4 - 20 jaar
Kantoren en werkplaatsen	15 - 50 jaar
Primaire waterkeringen	10 - 30 jaar
Oevers en kaden	25 jaar
Watergangen en kunstwerken	10 - 25 jaar
Gemalen waterkwantiteit	10 - 40 jaar
Zuiveringsinstallaties	10 - 30 jaar
Wegen	10 - 20 jaar

Financiële vaste activa

De financiële vaste activa worden gewaardeerd tegen de verkrijgingsprijs of lagere marktwaarde. Duurzame waardeverminderingen op balansdatum moeten onafhankelijk van het resultaat van het boekjaar in aanmerking worden genomen. De afboeking wordt ongedaan gemaakt zodra de oorzaken van de waardevermindering niet meer bestaan. Voor bestaande risico's van toekomstige waardeverminderingen vormt het waterschap voorzieningen. Dergelijke voorzieningen moeten als een aftrekpost op het betreffende actief worden verwerkt. Een individuele beoordeling van de financiële vaste activa bepaalt deze voorziening.

Vlottende activa

Voorraden

Voorraden bestaan uit grond- en hulpstoffen en zijn gewaardeerd tegen verkrijgingprijs of de lagere marktwaarde met aftrek van een voorziening wegens incurantheid. De individuele beoordeling van de voorraden per balansdatum bepaalt

deze voorziening. Activering vindt plaats als er toekenning van een materiële waarde mogelijk is. Dit houdt in dat zogenaamde 'grijpvoorraden' niet geactiveerd worden.

Overige activa en passiva

Activa en passiva zijn, voor zover niet anders vermeld, gewaardeerd tegen nominale waarde. Op vorderingen wordt, indien noodzakelijk, een voorziening wegens oninbaarheid in mindering gebracht. Passiva zijn gewaardeerd tegen nominale waarde met uitzondering van voorzieningen die tegen contante waarde zijn gewaardeerd en de pensioenvoorziening die tegen actuariële waarde is gewaardeerd.

Resultaatbepaling

Baten en lasten zijn toegerekend aan de periode waarop ze betrekking hebben. Verliezen worden als last genomen zodra zij voorzienbaar zijn. Baten worden verantwoord voor zover ze zijn gerealiseerd.

Eigen vermogen

Algemene reserves en bestemmingsreserves

Het eigen vermogen is opgesplitst in algemene reserves waaronder reserves voor tariefegalisatie, en bestemmingsreserves. De algemene reserve is het deel van het vermogen dat dient als buffer om algemene risico's op te vangen. De egalisatiereserves zijn ingesteld om fluctuaties in de tarieven te beperken. De bestemmingsreserves zijn dat deel van het eigen vermogen dat is gereserveerd voor (de dekking van) specifieke uitgaven. Het eigen vermogen vormt het saldo van bezittingen en schulden.

Voorzieningen

Voorzieningen worden gevormd door:

- Verplichtingen en verliezen waarvan de omvang op de balansdatum onzeker is, maar redelijkerwijs zijn in te schatten;
- Op de balansdatum bestaande risico's voor van bepaalde, te verwachten verplichtingen of verliezen, waarvan de omvang redelijkerwijs is in te schatten;

- c. Kosten die in een volgend begrotingsjaar zullen worden gemaakt tenzij het maken van die kosten plaatsvindt in het begrotingsjaar of in een voorafgaand begrotingsjaar en de voorziening strekt tot gelijkmatige verdeling van lasten over een aantal begrotingsjaren.

Kortlopende schulden en overlopende passiva

Hieronder vallen de verplichtingen die op balansdatum bestaan en vaststaan. Verplichtingen die uit een overeenkomst voortvloeien worden pas opgenomen indien de tegenprestatie is geleverd. Inkoopverplichtingen die zijn aangegaan in het boekjaar, maar waarvan de prestatie het volgende boekjaar wordt geleverd worden niet onder de kortlopende schulden opgenomen. Deze zijn toegelicht als 'niet uit de balans blijken verplichtingen'.

4.4.2 Toelichting op de onderscheiden posten van de balans

1) Vaste activa

1.1) Immateriële vaste activa

(bedragen x € 1.000)

IMMATERIËLE VASTE ACTIVA	BOEKWAARDE 31-12-2016 A	INVESTERING/ DESINVESTERING B	BIJDRAGEN VAN DERDEN C	AFWAARDERINGEN D	AFSCHRIJVINGEN E	BOEKWAARDE 31-12-2017 (A-B-C-E)
Geactiveerde bijdrage aan het Rijk	15.621	6.482			3.818	18.286
Onderhanden werk (2017)	6.482	117				6.599
	22.104	6.599			3.818	24.885

In overeenstemming met de notitie waarderingsgrondslagen is de bijdrage Hoogwaterbeschermingsprogramma met ingang van 2012 opgenomen onder de post immateriële vaste activa. De bijdrage van 2017 is opgenomen onder de post onderhanden werk immateriële vaste activa. Deze wordt per 1 januari 2018 geactiveerd overeenkomstig de waarderings-grondslagen.

1.2) Materiële vaste activa

De post materiële vaste activa bestaat uit de activa van Wetterskip Fryslân.

Het verloop van de materiële vaste activa is als volgt:

(bedragen x € 1.000)

IMMATERIËLE VASTE ACTIVA	BOEKWAARDE 31-12-2016 A	INVESTERING/ DESINVESTERING B	BIJDRAGEN VAN DERDEN C	AFWAARDERINGEN D	AFSCHRIJVINGEN E	BOEKWAARDE 31-12-2017 (A-B-C-E)
Gronden	2.483					2.483
Vervoermiddelen en Werktuigen	1.886	1.205		115	460	2.516
Overige bedrijfsmiddelen	4.313	982			1.713	3.582
Kantoren en werkplaatsen	10.940	10.403			1.019	20.324
Primaire waterkeringen	20.617	604			1.240	19.981
Oevers en kaden	112.114	12.573			6.748	117.938
Watergangen en kunstwerken	46.268	4.439			3.693	47.014
Gemalen waterkwantiteit	57.825	15.414			5.029	68.211
Zuiveringsinstallaties	104.384	22.059			9.625	116.818
Wegen	44				15	29
Onderhanden werk	85.040	-5.664	10.299			69.077
	445.913	62.015	10.299	115	29.542	467.974

1.3] Financiële vaste activa

De post financiële vaste activa is als volgt samengesteld:

(bedragen x € 1.000)

FINANCIËLE VASTE ACTIVA	STAND 31-12-2016	+	-/-	STAND 31-12-2017
<i>Kapitaalverstrekking aan bedrijven</i>				
Deelneming Wetterskip Fryslân Deelnemingen BV	100	-	-	100
Aandelen Waterschapsbank	412	-	-	412
Totaal	512	-	-	512

Aandelen Waterschapsbank

Wetterskip Fryslân bezit 3.409 aandelen van de Nederlandse Waterschapsbank.

De aandelen zijn gewaardeerd tegen verkrijgingsprijs.

2] Vlottende activa

2.1] Voorraden

De voorraden zijn stook- en gasolie, smeermiddelen, elektrotechnische materialen en hulpmaterialen.

(bedragen x € 1.000)

VOORRADEN GROND- EN HULPSTOFFEN VOOR EIGEN GEBRUIK	31-12-2017	31-12-2016
Voorraad brandstof gemalen	222	274
Voorraad materialen technische dienst	400	378
Overige	1	1
Totaal	623	653

2.2] Kortlopende vorderingen

Met betrekking tot debiteuren kan de volgende onderverdeling worden gemaakt:

(bedragen x € 1.000)

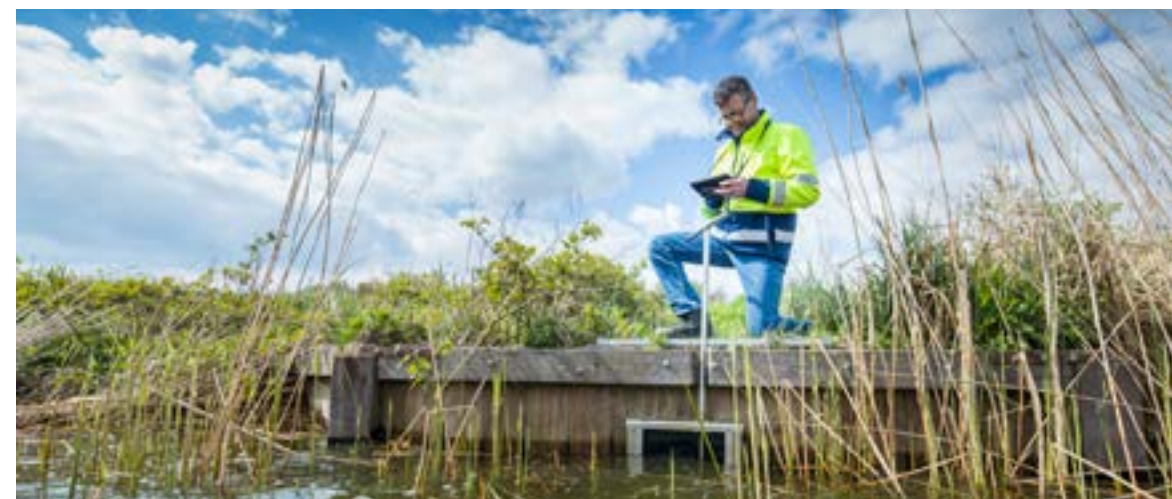
UITZETTINGEN KORTER DAN 1 JAAR	31-12-2017	31-12-2016
<i>Uitzettingen bij bedrijven</i>		
Belastingdebiteuren	20.940	22.824
Nog vast te stellen aanslagen	3.825	2.056
Overige uitzettingen	3.458	2.213
Totaal	28.223	27.094

Hierna worden de uitzettingen korter dan één jaar verder toegelicht.

Belastingdebiteuren

(bedragen x € 1.000)

UITZETTINGEN KORTER DAN 1 JAAR	31-12-2017
Belastingdebiteuren	18.934
Voorziening voor dubieuze debiteuren	-1.000
Nog af te dragen ontvangsten door Hefpunt	3.006
Totaal	20.940

Nog vast te stellen aanslagen

De post nog vast te stellen aanslagen bestaat uit nog vast te stellen aanslagen zuiveringsheffing van € 2,5 miljoen en nog vast te stellen integrale nota belastingen van € 1,25 miljoen.

Nog vast te stellen aanslagen zuiveringsheffing

(bedragen x € 1.000)

	BALANS ULTIMO 2017			BALANS ULTIMO 2016	
	TARIEF	VE'S	BEDRAG X € 1.000	VE'S	BEDRAG X € 1.000
Lopend boekjaar	€ 57,20	25.262	1.445	21.100	1.204
Vorig boekjaar	€ 57,09	15.624	892	5.500	308
Voorgaande jaren			161		
Totaal			2.498		1.512

Nog vast te stellen integrale nota belastingen

Voor 2016 is een klein gedeelte van de integrale aanslag nog niet opgelegd. Deze aanslagen zijn in de eerste maanden van 2017 opgelegd. Op basis van de opgegeven aantallen voor de grondwaterheffing is de totale opbrengst hoger uitgekomen dan begroot. Er zijn meer projecten dan waar in de begroting rekening was gehouden.

(bedragen x € 1.000)

	BALANS ULTIMO 2017		BALANS ULTIMO 2016	
Gebouwd		770		95
Ongebouwd		151		56
Ingezetenen				12
Verontreinigingsheffing		406		381
Totaal		1.327		544

2.3] Overlopende activa

(bedragen x € 1.000)

OVERLOPENDE ACTIVA	31-12-2017	31-12-2016
Nog te ontvangen subsidies provincie	982	1.157
Nog te ontvangen subsidie overige openbare lichamen	323	
Terug te ontvangen BTW		135
Nog te ontvangen bijdrage internationale projecten	100	120
Overige nog te ontvangen en vooruitbetaalde bedragen	425	1.681
Totaal	1.830	3.164

(bedragen x € 1.000)

NOG TE ONTVANGEN SUBSIDIES PROVINCIE	1-1-2017	VERMIN- DERING	VERMEER- DERING	31-12-2017
Franekervaart	620	620		-
WGP Vlieland	130	130		-
KRW Vispassages Beekdal	112	112		-
Provinsje Fryslân - bijdrage Birstumerrak grond	295	-	-	295
Provincie Fryslân Onderdoorgang Koningsdiep	-		676	676
Provincie Fryslân Polderhoofdkanaal	-		11	11
	1.157	862	687	982

(bedragen x € 1.000)

NOG TE ONTVANGEN SUBSIDIES OVERIGE OPENBARE LICHAMEN	1-1-2017	VERMIN- DERING	VERMEER- DERING	31-12-2017
Waddenfonds inzake project Kâlde Feart	-	-	323	323
	-	-	323	323

2.4) Liquide middelen

(bedragen x € 1.000)

LIQUIDE MIDDELEN	31-12-2017	31-12-2016
Kas	1	3
Rabobank	14	4
Rekening schatkistbankieren	-	-
Totaal	15	7

Rapportage schatkistbankieren

In de Wet Financiering decentrale overheden is vastgelegd dat waterschappen de middelen die zij tijdelijk niet voor hun publieke taken nodig hebben in de Rijksschatkist moeten aanhouden. Het Rijk beoogt hiermee de overheidsschuld (EMU-schuld) te verlagen. Alleen overtollige middelen die een drempelbedrag te boven gaan moeten tijdelijk worden overgeboekt naar het Rijk. Hieronder wordt het gebruik van het drempelbedrag verantwoord.

(bedragen x € 1.000)

	KWARTAAL 1	KWARTAAL 2	KWARTAAL 3	KWARTAAL 4
Drempelbedrag	1.148	1.148	1.148	1.148
Op dagbasis buiten 's Rijks schatkist aangehouden middelen	-	1.088	112	-
Ruimte onder het drempelbedrag	1.148	60	1.069	1.036

Het drempelbedrag voor verslagjaar 2017 is € 1.148.000. In 2017 is vastgestelde drempelbedrag niet overschreden. Er zijn in 2017 geen overtollige middelen bij de Rijks schatkist aangehouden.

3) Eigen vermogen

(bedragen x € 1.000)

	BALANS PER 31-12-2016	RESULTAAT BESTEMMING 2016	BALANS PER 1-1-2017	MUTATIE 2017		BALANS PER 31-12-2017
				VERMINDERING	VERMEERDERING	
3.1) Algemene reserves						
Algemene reserve watersysteembeheer	3.000		3.000			3.000
Algemene reserve zuiveringsbeheer	2.000		2.000			2.000
Subtotaal algemene reserves	5.000		5.000			5.000
3.4) Nog te bestemmen resultaat						
Watersysteembeheer	6.664	-6.664	-		3.304	3.304
Zuiveringsbeheer	2.407	-2.407	-		1.357	1.357
Nog te bestemmen resultaat	9.071	-9.071	0		4.661	4.661
3.2) Bestemmingsreserve voor tariefsegalisatie						
Egalisatiereserve watersysteembeheer	14.523	6.664	21.188			21.188
Egalisatiereserve zuiveringsbeheer	2.836	2.437	5.273			5.273
Subtotaal tariefsegalisatie reserves	17.359	9.101	26.461			26.461
3.3) Overige bestemmingsreserves						
Reserve extra dividend	2.300		2.300	2.300		0
Opwaarderen serviceniveau gegevensbeheer	66		66			66
Watergebiedsplannen / Gewenst peilbeheer	127		127	127		0
Beheer en onderhoud Schiermonnikoog	185		185	93		93
Baggeren Horsa	100		100	35		65
Renovatie sluizen Lauwersoog	2.280		2.280	200		2.280
Ouderenbeleid	125		125	43		82
Innovatie	453		453	153		300
HWBP	1.445		1.445	560		885
Veiligheidstoetsing RWK	230		230			230
Veiligheidstoetsing PK	200		200			200

Overdracht/ onderhoud Noorderpier	796	796	87	709
Overdracht/ onderhoud vaarwegbeheer	240	240		240
Onderhoud gemalen	40	40		40
Sloopkosten persleiding Duinkersoord	30	-30		0
Waterbodemsanering Dokkumer Ee	158	158		158
Beheerplan waterkeringen	4	4		4
Subtotaal overige bestemmingsreserves	8.775	-30	8.745	3.598
Totaal	40.206	0	40.206	3.598
				4.661
				41.269

3.1) Algemene reserves

Algemene reserve watersysteembeheer

Het algemeen bestuur van Wetterskip Fryslân heeft het beleid ten aanzien van reserves en voorzieningen in 2015 geactualiseerd en vastgesteld in de vergadering van 15 december 2015. Dit nieuwe beleid is op 1 januari 2016 in werking getreden. De minimale omvang van de reserve watersysteembeheer is vastgesteld op € 3,0 miljoen.

Algemene reserve zuiveringsbeheer

Op 15 december 2015 is het beleid voor algemene reserve zuiveringsbeheer aangepast. De minimale norm is vastgesteld op € 2,0 miljoen.

Reserve voor tariefsegalisatie

Deze reserve is bestemd om tariefschommelingen op te kunnen vangen. Het waterschap neemt bij de vaststelling van het meerjarenperspectief, de begroting of de jaarrekening een besluit om de reserve in te zetten.

Het algemeen bestuur heeft op 19 april 2016 besloten met de gemeenten een overeenkomst aan te gaan over het onderhoud van wateren in bebouwde gebieden. Deze regeling is per 1 januari 2016 ingegaan. Omdat dit tot een verhoging van de

lasten in 2016 leidde, heeft het algemeen bestuur besloten de extra lasten te dekken uit de reserve voor tariefsegalisatie watersysteembeheer.

3.3) Bestemmingsreserves

In paragraaf 2.3 worden de onttrekkingen uit de overige bestemmingsreserves toegelicht.

4) Voorzieningen

(bedragen x € 1.000)

	STAND PER 1-1-2017	INTERNE VERMEERDERINGEN		EXTERNE		STAND PER 31-12-2017
		RENTE	OVERIGE	VERMINDERING	VERMEERDERING	
Voorzieningen voor arbeidsgelateerde verplichtingen						
Pensioenvoorziening voormalig bestuur	5.589	49	-315	285		5.038
Wachtgeld voormalig bestuur	814			70	94	838
Voormalig personeel	216			106	245	355
Jubileumgratificatie	744	6	86	86		750
Eenmalige uitkering	146		494			640
Persoongebonden opleidingsbudget	372		146			518
Totaal voorzieningen	7.881	55	411	547	339	8.139

5) Vaste schulden met een looptijd van één jaar of langer

(bedragen x € 1.000)

	2017
Leningen van openbare lichamen	15.205
Leningen van binnenlandse banken	370.292
Af te lossen in 2018	-5.079
Nieuw afgesloten leningen in 2017	44.594
Totaal	425.012
Rentelast langlopende leningen	12.098

6) Kortlopende schulden

6.1) Netto vlottende schulden korter dan één jaar

(bedragen x € 1.000)

	2017	2016
Schulden aan kredietinstellingen	19.083	29.924
Crediteuren	8.619	6.369
Belastingen en sociale verzekeringspremies	3.152	2.996
Totaal	30.854	39.289

Schulden aan kredietinstellingen

Het waterschap heeft een rekening-courant overeenkomst met de Nederlandse Waterschapsbank. Aan het einde van 2017 had deze rekening een negatief saldo van € 19,1 miljoen en past binnen het kasgeldlimiet van € 35,2 miljoen (zie ook paragraaf 3.6). Op grond van de voorschriften is het negatief saldo gepresenteerd onder de kortlopende schulden. Begin 2018 is een kasgeldlening aangetrokken waardoor de rekening-courant positie is toegenomen.

6.2) Overlopende passiva

De overlopende passiva zijn kosten (verplichtingen) die betrekking hebben op 2017, waarvan de betaling in 2018 plaatsvindt. Ook zijn er enkele bedragen opgenomen die betrekking hebben op 2018, maar in 2017 vooruit zijn ontvangen. Hieronder is de post overlopende passiva verder uitgesplitst.

(bedragen x € 1.000)

	2017
Vooruitontvangen subsidies investeringen	5.784
Geldleningen	2.905
Rente	2.380
Vakantiedagen	1.892
Vooruitontvangen bedragen	1.368
Investeringen waterbeheersing/gemalen	831
Kwijtschelding	529

Baggervergoedingen	512
Afrekening Hefpunt	476
Bijdrage aan overigen	429
Energiekosten	335
Vorbereiding NBK	260
Bijdragen aan overheden	259
Investeringen Zuiveringen	213
Diversen	159
Investeringen bedrijfsvoering	155
Investeringen keringen	94
Slibverwerking	76
Onderhoudskosten	58
Investeringen ICT	31
Inhuur	24
Vakantiegeld	18
Totaal	18.788

(bedragen x € 1.000)

VOORUITONTVANGEN BEDRAGEN	1-1-2017	VERMIN- DERING	VERMEER- DERING	31-12-2017
Inrichting omgeving Woudagemaal			529	529
Waterharmonica Terschelling			247	247
HWBP Deltagoot-proeven Lauwersm.dijk			409	409
HWBP - Koehool-Lauwersmeerdijk			2.790	2.790
HWBP POV2- Brede groene Dijk			1.809	1.809
5 Saneringslocaties	2.323	996		1.327
Vooruitontv.bijdrage 2017	41			41
	2.364	996	5.784	7.152

Niet uit de balans blijvende verplichtingen

bedragen x € 1.000)

VERPLICHTING	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Leaseauto's	1.044	824	725	553	362	113
Totaal NUBBV	1.044	824	725	553	362	113

Garantstellingen

Voorzuivering Zuivelafvalwater Workum VOF

Wetterskip Fryslân staat, via Wetterskip Fryslân Deelnemingen BV, voor een periode van tien jaar garant voor een eventueel verlies van Voorzuivering Zuivelafvalwater Workum VOF tot een bedrag van maximaal € 113.445 per jaar. Deze garantstelling is ook verstrekt aan de bank waar de financiering is ondergebracht. Deze garantstelling is van toepassing tot 31 december 2022.

Hefpunt

Wetterskip staat, samen met de waterschappen Noorderzijlvest en Hunze en Aa's, garant voor een langlopende lening van Hefpunt. De lening heeft een looptijd van vijf jaar en is nominaal € 1 miljoen groot. Het restant bedrag van de lening bedraagt op 31-12-2017 nog € 400.000. De borgstelling van Wetterskip Fryslân is 47,7% van dit bedrag en bedraagt € 190.800.

Unie van Waterschappen

De Unie van Waterschappen is eigenaar van het Uniekantoor in Den Haag. Voor de financiering van dit pand is in het verleden een lening met hypothecaire zekerheid afgesloten. Vanwege de lage rentestand is een duidelijk financieel voordeel te behalen. Hiertoe is de hypotheek omgezet naar een geldlening voorzien van een borgtochtverklaring van de waterschappen. De borgstelling geldt voor een bedrag van circa € 6.013.000. De totale borgstelling wordt verdeeld in de verhouding die ook geldt voor de verdeling van de Uniecontributie. Op basis van de verdeling van de Uniecontributie in 2017 bedraagt het maximale bedrag voor Wetterskip Fryslân € 296.400 (4,93%).

UITVOERINGS INFORMATIE

5 UITVOERINGSINFORMATIE

5.1 Realisatie van baten en lasten naar kosten- en opbrengstsoorten

KOSTENSOORTENGROEPEN	KOSTENSOORTEN	JAARREKENING 2017	BEGROTING 2017	GEWIJZIGDE BEGROTING 2017	JAARREKENING 2016
1 Rente en afschrijvingen	1.1 Externe rentelasten	12.099.310	13.145.982	13.145.982	12.152.231
	1.2 Interne rentelasten	0	0	0	0
	1.3 Afschrijvingen van activa	33.358.801	32.959.515	32.959.515	29.528.658
	1.4 Afschrijvingen van boekverliezen	115.119	0	0	314.945
2 Personeelslasten	2.1 Salarissen huidig personeel en bestuurders	31.416.724	34.846.510	34.846.510	30.965.568
	2.2 Sociale lasten	6.227.494	6.238.311	6.238.311	5.574.343
	2.3 Rechtstreekse uitkeringen huidig personeel en bestuurders	1.747.713	1.936.573	1.936.573	1.733.419
	2.4 Overige personeelslasten	1.182.386	1.406.517	1.406.517	1.261.901
	2.5 Personeel van derden	3.366.720	710.000	710.000	2.758.818
	2.6 Uitkeringen voormalig personeel en bestuurders	0	0	0	0
3 Goederen en diensten van derden	3.1 Duurzame gebruiksgoederen	403.757	441.286	441.286	345.793
	3.2 Overige gebruiksgoederen en verbruiksgoederen	2.753.315	3.338.303	3.338.303	3.096.136
	3.3 Energie	6.646.120	6.908.948	6.908.948	6.044.360
	3.4 Huren en rechten	1.979.355	1.635.095	1.635.095	2.385.896
	3.5 Leasebetalingen operational lease	0	0	0	0
	3.6 Pachten en erfpachten	0	0	0	0
	3.7 Verzekeringen	242.833	270.134	270.134	241.352
	3.8 Belastingen	134.425	189.608	189.608	109.538
	3.9 Onderhoud door derden	15.878.134	19.247.371	19.947.371	16.170.926
	3.10 Overige diensten door derden	19.172.300	14.932.832	15.090.832	18.747.905
4 Bijdragen aan derden	4.1 Bijdragen aan bedrijven	0	0	0	0
	4.2 Bijdragen aan het Rijk	1.771.953	1.024.194	1.024.194	1.461.976
	4.3 Bijdragen aan openbare lichamen	8.675.671	12.751.461	12.751.461	15.764.200
	4.4 Bijdragen aan overigen	1.350.086	603.186	603.186	986.967
5 Toevoegingen voorzieningen-onvoorzien	5.1 Toevoegingen aan voorzieningen	1.071.699	300.000	300.000	1.441.904
	5.2 Onvoorzien	0	150.000	150.000	0
		149.593.915	153.035.827	153.893.827	151.086.836

› IN ÉÉN OOGOPSLAG › PROGRAMMAVERANTWOORDING 2017 › FINANCIËN › JAARREKENING 2017
› UITVOERINGSINFORMATIE › VERKLARING BETREFFENDE DE JAARREKENING › ONDERTEKENING

OPBRENGSTSOORTENGROEPEN	OPBRENGSTSOORTEN	JAARREKENING 2017	BEGROTING 2017	GEWIJZIGDE BEGROTING 2017	JAARREKENING 2016
1 Financiële baten	1.1 Externe rentebaten	67.797	0	0	26.238
	1.2 Interne rentebaten	0	0	0	0
	1.3 Dividenden en bonusuitkeringen	0	0	0	0
2 Personeelsbaten	2.1 Baten in verband met salarissen en sociale lasten	88.489	10.128	10.128	34.764
	2.2 Uitleening van personeel	643.328	358.750	358.750	426.536
3 Goederen en diensten aan derden	3.1 Verkoop van grond	314.858	0	0	0
	3.2 Verkoop van duurzame goederen	100.262	100	100	265.372
	3.3 Verkoop van overige goederen	76.523	40.000	40.000	45.209
	3.4 Opbrengst uit grond en water	356.946	321.500	321.500	382.737
	3.5 Huuropbrengst uit overige eigendommen	41.002	42.200	42.200	42.834
	3.6 Diensten voor derden	3.750.826	1.067.159	1.067.159	2.563.348
4 Bijdragen aan derden	4.1 Bijdragen van Europese Unie	0	0	0	0
	4.2 Bijdragen van het Rijk	1.054.816	136.000	136.000	69.157
	4.3 Bijdragen van provincies	111.845	0	0	185.558
	4.4 Bijdragen van overige openbare lichamen	88.567	4.900.000	4.900.000	7.462.923
	4.5 Bijdragen van overigen	471.511	202.200	202.200	459.473
5 Waterschapsbelastingen	5.1 Opbrengst watersysteemheffing gebouwd	41.128.035	40.577.640	40.577.640	40.159.816
	5.2 Opbrengst watersysteemheffing ingezetenen	23.530.584	23.426.266	23.426.266	22.913.886
	5.3 Opbrengst watersysteemheffing ongebouwd	18.439.287	18.406.352	18.406.352	18.046.622
	5.4 Opbrengst watersysteemheffing natuur	1.261.052	1.254.979	1.254.979	1.226.742
	5.5 Opbrengst verontreinigingsheffing	1.653.526	1.664.567	1.664.567	2.267.341
	5.6 Opbrengst zuiveringsheffing bedrijven	16.651.601	16.319.160	16.319.160	16.472.163
	5.7 Opbrengst zuiveringsheffing huishoudens	36.206.935	36.163.334	36.163.334	36.268.781
	5.8 Kwijtschelding/oninbaar	-4.113.023	-4.065.000	-4.065.000	-3.444.466
6 Interne verrekeningen	6.1 Onttrekkingen aan voorzieningen	265.501	0	0	76.077
	6.2 Geactiveerde lasten	8.466.406	10.205.642	9.605.642	8.680.547
		150.656.676	151.030.977	150.430.977	154.631.658
Jaarresultaat		1.062.760	-2.004.849	-3.462.849	3.544.822

5.2 Realisatie van netto-kosten naar beleidsproducten

BELEIDSPRODUKTEN JAARREKENING 2017		JAARREKENING 2017	BEGROTING 2017	GEWIJZIGDE BEGROTING 2017	JAARREKENING 2016
10101	Eigen plannen	7.541.766	7.471.534	7.471.534	7.006.618
10102	Plannen van derden	1.885.325	2.190.545	2.190.545	2.447.675
10203	Beheersinstrumenten waterkeringen	1.571.232	1.546.375	1.546.375	1.038.213
10204	Aanleg en onderhoud waterkeringen	18.511.563	17.950.549	18.118.549	16.140.242
10205	Dijkbewaking en calamiteitenbestrijding	47.028	46.592	46.592	31.532
10306	Beheersinstrumenten watersystemen	1.796.972	2.027.652	2.027.652	1.762.051
10307	Aanleg, verbetering en onderhoud watersystemen	16.569.939	17.742.658	17.972.658	17.574.957
10308	Baggeren van waterlopen en saneren waterbodems	2.142.656	2.145.183	2.603.183	1.097.436
10309	Beheer hoeveelheid water	18.649.674	18.673.394	19.041.394	18.179.354
10310	Calamiteitenbestrijding watersystemen	188.581	72.771	72.771	445.617
10311	Monitoring watersystemen	3.915.004	3.821.820	3.821.820	4.030.991
10412	Getransporteerd afvalwater	5.106.297	4.866.246	4.962.246	5.048.970
10413	Gezuiverd afvalwater	21.034.744	21.072.125	20.947.125	19.833.515
10414	Verwerkt slib	8.545.158	8.994.696	8.727.696	9.239.900
10415	Afvalwaterbehandeling door derden	200.000	185.000	215.000	202.577
10619	Beheersinstrumenten vaarwegen en havens	-116.255	350	350	0
10620	Aanleg en onderhoud vaarwegen en havens	0	21.490	21.490	0
10929	Belastingheffing	3.790.335	4.061.902	4.061.902	3.505.193
10930	Invordering	2.035.154	2.170.058	2.170.058	1.810.063
11031	Bestuur	3.242.926	3.289.030	3.289.030	3.207.224
11032	Externe communicatie	761.317	700.258	700.258	683.021
11101	Onvoorzien	0	150.000	150.000	0
11103	Belastingopbrengst	-138.871.020	-137.812.299	-137.812.299	-137.380.352
11104	Verleende kwijtschelding en oninbaar	4.113.023	4.065.000	4.065.000	3.444.466
11105	Overige baten en lasten	11.767.052	11.790.503	12.290.503	12.897.203
11222	Beheer Keurkwartet en VTH-beleid	129.645	195.259	195.259	134.491
11223	Vergunningen en meldingen	2.101.039	2.290.086	2.290.086	1.991.959
11224	Adviezen vergunningen	77.883	70.765	70.765	51.884
11225	Toezicht	1.428.020	1.425.732	1.425.732	1.323.798
11226	Handhaving	720.133	713.311	713.311	659.825
11227	Stimulering derden aanpak en subsidies lozingen	52.052	66.263	66.263	46.756
19999	Resultaat	1.062.760	-2.004.849	-3.462.849	3.544.822
	TOTAAL	0	0	0	0

5.3 Lijst van verbonden partijen

Onderstaand overzicht bevat de partijen waarmee Wetterskip Fryslân op de een of andere manier mee verbonden is.
Volgens het waterschapsbesluit worden de verbonden partijen niet geconsolideerd in de jaarrekening van Wetterskip Fryslân.

(stand per 31-12-2016 uit de jaarrekeningen 2016, tenzij anders vermeld)

(bedragen in euro's)

NAAM	VESTIGINGSPLAATS	RECHTSVORM	EIGEN VERMOGEN	VREEMD VERMOGEN	
				LANGLOPENDE SCHULDEN	KORTLOPENDE SCHULDEN
Wetterskip Fryslân Deelnemingen BV	Leeuwarden	Besloten vennootschap	431.912		4.188
Voorzuivering Zuivelafvalwater Workum V.O.F.	Leeuwarden	Vennootschap onder firma	159.493	30.000	735.524
Stichting Ir. D.F. Woudagemaal	Leeuwarden	Stichting	194.847		264.713
Stichting Waterschapserfgoed	Leeuwarden	Stichting	1.844		105.228
Hefpunt	Groningen	Gemeenschappelijke regeling	0	600.000	16.445.886
Waterschapshuis	Amersfoort	Gemeenschappelijke regeling	-10.045	346.868	9.259.301
Ver. van waterschappen en waterbedrijven	Leeuwarden	Vereniging	3.082		37.406
Friese Uitvoeringsdienst Milieu en Omgeving	Grou	Gemeenschappelijke regeling	430.704		1.039.111
De Nederlandse Waterschapsbank N.V. (NWB)	's Gravenhage	Naamloze vennootschap	1.399*	89.713*	
Centre of Expertise Watertechnology (CEW)	Leeuwarden	Stichting	2.094.385		355.809
Centrum Innovatief Vakmanschap – Water (CIV-water)					
Fries Bestuursakkoord Waterketen (FBWK)					

* bedragen x € 1 miljoen

5.4 Staat van vaste activa

	STAND 01/01/2017	MUTATIES IN JAAR 2017							STAND 31/12/2017								
	AANSCHAFPRIJS	CUMULATIEVE AFSCHRIJVINGEN EN BIJDAGEN RESERVES	SUBSIDIES	BOEKWAARDE	OVERNAME	NIEUWBOUW DERDEN	GEACTIVEERDE LASTEN	OVERBOEIKING ONDERHANDEN WERK	AANSCHAFWAARDE DESINVESTERINGEN	CUMULATIEVE AFSCHRIJVINGEN DESINVESTERINGEN	ONTVANGEN SUBSIDIES	AFSCHRIJVINGEN	AANSCHAFPRIJS	CUMULATIEVE AFSCHRIJVINGEN	SUBSIDIES	BOEKWAARDE	
	(1)	(2)	(3)	(4)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)		(11)	(12)	(13)	(14)	(15)	(16)	
A Werken in exploitatie (IIVA)																	
* primaire waterkeringen [bijdrage HBWP]	19.860.705	4.239.495		15.621.210				6.482.495				3.817.507	26.343.201	8.057.003		18.286.198	
A Werken in exploitatie (MVA)																	
* gronden	2.482.778			2.482.778									2.482.778			2.482.778	
* vervoermiddelen en werktuigen	5.019.730	3.134.210		1.885.519				1.204.882	683.814	568.695		459.513	5.540.797	3.025.028		2.515.769	
* overige bedrijfsmiddelen	7.262.900	2.949.611		4.313.289				981.555	1.409.435	1.409.435		1.713.018	6.835.021	3.253.195		3.581.826	
* kantoren, dienstwoningen en werkplaatsen	16.824.515	5.884.528		10.939.987				10.403.448				1.019.073	27.227.963	6.903.601		20.324.362	
* primaire waterkeringen	31.041.331	10.424.617		20.616.715				604.352	349.992	349.992		1.239.609	31.295.691	11.314.234		19.981.457	
* boezemwaterkeringen	157.586.325	45.472.318		112.114.006				12.572.611	670.623	670.623		6.748.234	169.488.312	51.549.929		117.938.383	
* watergangen en waterkwaliteitskunstwerken	88.335.025	42.067.252		46.267.774				4.439.306	3.734.213	3.734.213		3.693.288	89.040.119	42.026.327		47.013.792	
* gemalen waterkwaliteit	80.762.053	22.937.190		57.824.864				15.414.417	900.907	900.907		5.028.699	95.275.564	27.064.982		68.210.582	
* zuiveringstechnische werken :																	
- zuiveringsinstallaties	150.239.343	71.012.740		79.226.603				16.071.685	8.581.504	8.581.504		7.191.488	157.729.525	69.622.724		88.106.801	
- transportsystemen	47.639.041	24.707.558		22.931.484				5.987.467	4.212.723	4.212.723		2.067.417	49.413.785	22.562.251		26.851.534	
- slibverwerkingsinstallaties	10.029.223	7.803.117		2.226.106					832.840	832.840		366.250	9.196.384	7.336.527		1.859.856	
* wegen	294.105	250.038		44.067								14.705	294.105	264.743		29.362	
Totaal werken in exploitatie																	
	617.377.076	240.882.674		376.494.402				74.162.217	21.376.050	21.260.931		33.358.801	670.163.244	252.980.545		417.182.699	
										115.119	33.473.920						
B Onderhanden werken (IIVA)																	
* primaire waterkeringen [bijdrage HBWP]	6.482.495			6.482.495		6.599.021		-6.482.495					6.599.021			6.599.021	
B Onderhanden werken (MVA)																	
* gronden																	
* vervoermiddelen en werktuigen	923.442			923.442		1.327.409		-1.204.882					1.045.969			1.045.969	
* overige bedrijfsmiddelen	1.551.700			1.551.700		2.097.854	133.410	-981.555					2.801.408			2.801.408	
* kantoren, dienstwoningen en werkplaatsen	11.711.857		20.775	11.691.082		2.685.650	79.481	-10.403.448			-20.775		4.073.539			4.073.539	
* primaire waterkeringen	65.866.636		67.774.645	-1.908.009		19.848.502	1.378.766	-604.352			10.344.057		86.489.553		78.118.702	8.370.850	
* boezemwaterkeringen	19.085.803		4.071.742	15.014.061		3.762.624	896.320	-12.572.611			-1.938.151		11.172.136		2.133.591	9.038.545	
* watergangen en waterkwaliteitskunstwerken	22.291.258		6.917.991	15.373.267		4.107.574	1.875.560	-4.009.306			-1.272.149		24.265.085		5.645.842	18.619.244	
* gemalen waterkwaliteit	22.595.888		5.581.651	17.014.237		13.070.128	2.044.316	-15.844.417			3.186.595		21.865.915		8.768.246	13.097.669	
* zuiveringstechnische werken :																	
- zuiveringsinstallaties	20.323.520			20.323.520		6.507.964	1.365.908	-18.077.264					10.120.128			10.120.128	
- transportsystemen	4.529.082		1.000	4.528.082		920.091	438.960	-3.981.888			-1.000		1.906.245			1.906.245	
- slibverwerkingsinstallaties	528.399			528.399		-778.504	253.686						3.581			3.581	
* wegen																	
Totaal onderhanden werken																	
	175.890.080		84.367.805	91.522.275		60.148.312	8.466.406	-74.162.217			10.298.577		170.342.581		94.666.382	75.676.200	
Totaal materiële activa																	
	793.267.156	240.882.674	84.367.805	468.016.677		60.148.312	8.466.406		21.376.050	21.260.931	10.298.577	33.358.801	840.505.825	252.980.545	94.666.382	492.858.899	
	AANSCHAFPRIJS	CUMULATIEVE AFSCHRIJVINGEN	VERMINDERINGEN	BOEKWAARDE	HERWAARDERING	OVERIGE VERMEERDERINGEN		WAARDE VERMINDERING	OVERIGE VERMINDERINGEN				AANSCHAFPRIJS	CUMULATIEVE VERMINDERINGEN		BOEKWAARDE	
	(1)	(2)	(3)	(4)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)		(11)	(12)	(13)	(14)	(15)	(16)	
Financiële vaste activa																	
Deelneming Wetterskip Fryslân Deelnemingen				99.600									99.600			99.600	
Kapitaalversterkking aan bedrijven				412.845									412.845			412.845	
Deelneming Wetterskip Leasing BV				-									-			-	
Leningen aan ambtenaren				-									-			-	
512.445																	
													512.445	512.445			

5.5 Staat van vaste schulden

BANK	OORSPRON- KELIJK BEDRAGE GELDLENIING	SOORT LENING	RENTE- PERCENTAGE	STAND 01-01-2017	BEDRAG VAN AFLOSSING	LAATSTE AFLOSSING	RESTANT BEDRAG GELD- LENIING OP 31 DEC	RENTE TE BETALEN	RENTE T.L.V. JAAR	VERSCHULDIGDE RENTE 2018
BNG	13.613.406	lin.	4,700	1.361.341	1.361.341	2017	0	42.655	32.525	0
BNG	13.613.406	lin.	4,840	2.042.011	2.042.011	2017	0	103.226	48.044	0
NWB	1.250.000	lin.	5,450	375.000	375.000	2017	0	25.104	9.832	0
NWB	1.900.000	lin.	4,470	665.000	665.000	2017	0	34.682	14.865	0
NWB	680.670	lin.	6,570	108.907	108.907	2017	0	3.796	3.796	0
NWB	453.780	lin.	6,570	72.605	72.605	2017	0	2.637	2.531	0
NWB	907.560	lin.	5,890	45.378	45.378	2017	0	2.673	223	0
NWB	907.560	lin.	5,950	181.512	181.512	2017	0	13.725	4.815	0
NWB	1.361.341	lin.	6,000	490.082	490.082	2017	0	21.563	15.601	0
NWB	907.560	lin.	5,370	226.890	226.890	2017	0	15.704	6.137	0
ASN	15.000.000	fixe	4,040	15.000.000	0	2019	15.000.000	606.000	606.000	28.617
NWB	15.000.000	fixe	4,160	15.000.000	0	2041	15.000.000	624.000	624.000	620.533
NWB	20.000.000	fixe	4,350	20.000.000	0	2042	20.000.000	870.000	870.000	514.750
NWB	20.000.000	fixe	4,300	20.000.000	0	2043	20.000.000	855.288	855.288	214.411
BNG	10.000.000	fixe	2,200	10.000.000	10.000.000	2017	0	140.438	110.494	0
provincie	15.000.000	fixe	3,170	15.000.000	0	2028	15.000.000	475.500	475.500	161.540
NWB	15.000.000	fixe	3,498	15.000.000	0	2039	15.000.000	524.700	524.700	51.751
NWB	10.000.000	fixe	3,264	10.000.000	0	2036	10.000.000	326.400	326.400	251.283
NWB	10.000.000	fixe	3,332	10.000.000	0	2037	10.000.000	333.200	333.200	128.716
NWB	10.000.000	fixe	3,364	10.000.000	0	2038	10.000.000	336.400	336.400	19.355
NWB	10.000.000	fixe	3,406	10.000.000	0	2040	10.000.000	340.600	340.600	253.817
NWB	10.000.000	fixe	3,422	10.000.000	0	2045	10.000.000	342.200	342.200	168.756

› IN ÉÉN OOGOPSLAG › PROGRAMMAVERANTWOORDING 2017 › FINANCIËN › JAARREKENING 2017
› UITVOERINGSINFORMATIE › VERKLARING BETREFFENDE DE JAARREKENING › ONDERTEKENING

NWB	10.000.000	fixe	2,798	10.000.000	0	2054	10.000.000	279.800	279.800	44.461
NWB	10.000.000	fixe	1,617	10.000.000	0	2052	10.000.000	161.700	161.700	133.347
NWB	173.991.630	lin.	2,925	169.641.839	4.349.791	2055	165.292.049	4.930.216	4.866.600	2.417.396
NWB	10.000.000	fixe	1,318	10.000.000	0	2025	10.000.000	131.800	131.800	32.860
NWB	10.000.000	fixe	1,461	10.000.000	0	2026	10.000.000	146.100	146.100	12.008
NWB	10.000.000	fixe	1,528	10.000.000	0	2027	10.000.000	152.800	152.800	127.682
NWB	10.000.000	fixe	1,205	10.000.000	0	2035	10.000.000	120.500	120.500	8.584
NWB	10.000.000	fixe	1,340	10.000.000	0	2044	10.000.000	134.000	134.000	9.545
NWB	10.000.000	fixe	1,140	0	0	2031	10.000.000	0	8.121	8.121
NWB	10.000.000	fixe	1,216	0	0	2029	10.000.000	0	38.979	38.979
NWB	10.000.000	fixe	1,328	0	0	2030	10.000.000	0	20.375	20.375
BNG	12.722.681	lin.	2,000	0	0	2037	12.722.681	0	126.181	126.181
NWB	1.871.741	lin.	3,220	0	0	2037	1.871.741	0	28.566	28.566
484.181.336			405.210.565		19.918.517	429.886.471		12.097.406	12.098.672	5.421.634

VERKLARING BETREFFENDE DE JAARREKENING

Controleverklaring van de onafhankelijke accountant

Aan: het algemeen bestuur van Wetterskip Fryslân

A. Verklaring over de in de jaarstukken opgenomen jaarrekening 2017

Ons oordeel

Wij hebben de jaarrekening 2017 Wetterskip Fryslân te Leeuwarden gecontroleerd.

WIJ CONTROLEERDEN	ONS OORDEEL
De jaarrekening bestaande uit:	Naar ons oordeel geeft de in de jaarstukken op pagina nr. 74 tot en met pagina nr. 89 opgenomen jaarrekening een getrouw beeld van de grootte en de samenstelling van zowel de baten en lasten over 2017 als van de activa en passiva van Wetterskip Fryslân op 31 december 2017 in overeenstemming met artikel 98a van de Waterschapswet en hoofdstuk 4 van het Waterschapsbesluit.
1. de exploitatierekeningen naar programma's, naar kostendragers en naar kosten en opbrengstsoorten over 2017 (pagina nr. 74 tot en met 77);	
2. de balans per 31 december 2017 en de toelichting (pagina nr. 78 tot en met pagina nr. 89); en	
3. een overzicht van de gehanteerde grondslagen voor financiële verslaggeving (pagina nr. 79 tot en met pagina nr. 81).	Naar ons oordeel zijn de in deze jaarrekening verantwoorde baten en lasten alsmede de balansmutaties over 2017 in alle van materieel belang zijnde aspecten rechtmatig tot stand zijn gekomen in overeenstemming met de begroting en met de in de relevante wet- en regelgeving opgenomen bepalingen, zoals opgenomen in het normenkader bij het Controleprotocol accountantscontrole Wetterskip Fryslân.

De basis voor ons oordeel

Wij hebben onze controle uitgevoerd volgens het Nederlands recht, waaronder ook de Nederlandse controlestandaarden vallen, hoofdstuk 5 van het Waterschapsbesluit en het 'controleprotocol accountantscontrole 2016 e.v. Wetterskip Fryslân' dat is vastgesteld door het algemeen bestuur op 12 juli 2016 en de Regeling Controleprotocol Wet normering topinkomens (WNT) 2017. Onze verantwoordelijkheden op grond hiervan zijn beschreven in de sectie 'Onze verantwoordelijkheden voor de controle van de jaarrekening'.

Wij zijn onafhankelijk van Wetterskip Fryslân zoals vereist in de Wet toezicht accountantsorganisaties (Wta), de Verordening inzake de onafhankelijkheid van accountants bij assurance-opdrachten (ViO) en andere voor de opdracht relevante onafhankelijkheidsregels in Nederland. Verder hebben wij voldaan aan de Verordening gedrags- en beroepsregels accountants (VGBA).

Wij vinden dat de door ons verkregen controle-informatie voldoende en geschikt is als basis voor ons oordeel.

Materialiteit

Op basis van onze professionele oordeelsvorming hebben wij de materialiteit voor de jaarrekening als geheel bepaald op EUR 1.539.000. De bij onze controle toegepaste goedkeuringstolerantie bedraagt voor fouten 1% en voor onzekerheden 3% van de totale lasten inclusief toevoegingen aan reserves. Op basis van artikel 5.2, lid 7 Waterschapsbesluit is deze goedkeuringstolerantie door het algemeen bestuur vastgesteld bij AB-besluit van 16 juli 2016.

Daarbij zijn voor de controle van de in de jaarrekening opgenomen WNT-informatie de materialiteitsvoorschriften gehanteerd zoals vastgelegd in de Regeling controleprotocol WNT 2017. Wij houden ook rekening met afwijkingen en/of mogelijke afwijkingen die naar onze mening voor de gebruikers van de jaarrekening om kwalitatieve redenen materieel zijn.

Wij zijn met het algemeen bestuur overeengekomen dat wij aan het algemeen bestuur tijdens onze controle geconstateerde afwijkingen boven de EUR 307.800 rapporteren alsmede kleinere afwijkingen die naar onze mening om kwalitatieve of WNT-redenen relevant zijn.

B. Verklaring over de in de jaarstukken opgenomen andere informatie

Naast de jaarrekening en onze controleverklaring daarbij omvatten de jaarstukken andere informatie, die bestaat uit:

- ▶ het jaarverslag, waaronder de programmaverantwoording en de paragrafen;
- ▶ de bijlagen zoals opgesomd op pagina nr. 3 van de jaarstukken.

Op grond van onderstaande werkzaamheden zijn wij van mening dat de andere informatie:

- ▶ met de jaarrekening verenigbaar is en geen materiële afwijkingen bevat;
- ▶ alle informatie bevat die op grond van artikel 98a van de Waterschapswet en hoofdstuk 4 van het Waterschapsbesluit is vereist.

Wij hebben de andere informatie gelezen en hebben op basis van onze kennis en ons begrip, verkregen vanuit de jaarrekeningcontrole of anderszins, overwogen of de andere informatie materiële afwijkingen bevat.

Met onze werkzaamheden hebben wij voldaan aan de vereisten in artikel 109 lid 3 sub d van de Waterschapswet en de Nederlandse Standaard 720. Deze werkzaamheden hebben niet dezelfde diepgang als onze controlewerkzaamheden bij de jaarrekening.

Het dagelijks bestuur is verantwoordelijk voor het opstellen van het jaarverslag in overeenstemming met artikel 98a van de Waterschapswet en hoofdstuk 4 van het Waterschapsbesluit.

C. Beschrijving van verantwoordelijkheden met betrekking tot de jaarrekening

Verantwoordelijkheden van het dagelijks bestuur voor de jaarrekening

Het dagelijks bestuur is verantwoordelijk voor het opmaken en getrouw weergeven van de jaarrekening in overeenstemming met hoofdstuk 4 van het in Nederland geldende Waterschapsbesluit. Het dagelijks bestuur is ook verantwoordelijk voor het rechtmatig tot stand komen van de in de jaarrekening verantwoorde baten en lasten alsmede de balansmutaties, in overeenstemming met de begroting en met de in de relevante wet- en regelgeving opgenomen bepalingen, waaronder verordeningen van het waterschap zelf.

In dit kader is het dagelijks bestuur tevens verantwoordelijk voor een zodanige interne beheersing die het noodzakelijk acht om het opmaken van de jaarrekening en de naleving van die relevante wet- en regelgeving mogelijk te maken zonder afwijkingen van materieel belang als gevolg van fouten of fraude.

Het algemeen bestuur is als kaderstellend en controlerend orgaan op grond van de Waterschapswet verantwoordelijk voor het uitoefenen van toezicht op het proces van financiële verslaggeving van het waterschap.

Onze verantwoordelijkheden voor de controle van de jaarrekening

Onze verantwoordelijkheid is het zodanig plannen en uitvoeren van een controleopdracht dat wij daarmee voldoende en geschikte controle-informatie verkrijgen voor het door ons af te geven oordeel.

Onze controle is uitgevoerd met een hoge mate maar geen absolute mate van zekerheid waardoor het mogelijk is dat wij tijdens onze controle niet alle materiële fouten en fraude ontdekken.

Afwijkingen kunnen ontstaan als gevolg van fouten of fraude en zijn materieel indien redelijkerwijs kan worden verwacht dat deze, afzonderlijk of gezamenlijk, van invloed kunnen zijn op de economische beslissingen die gebruikers op basis van deze jaarrekening nemen.

De materialiteit beïnvloedt de aard, timing en omvang van onze controlewerkzaamheden en de evaluatie van het effect van onderkende afwijkingen op ons oordeel.

Wij hebben deze accountantscontrole professioneel kritisch uitgevoerd en hebben waar relevant professionele oordeelsvorming toegepast in overeenstemming met de Nederlandse controlestandaarden, hoofdstuk 5 van het Waterschapsbesluit, het 'controleprotocol accountantscontrole 2016 e.v. Wetterskip Fryslân' dat is vastgesteld door het algemeen bestuur op 12 juli 2016, de Regeling Controleprotocol WNT 2017, ethische voorschriften en de onafhankelijkheidseisen. Onze controle bestond onder andere uit:

- ▶ het identificeren en inschatten van de risico's dat de jaarrekening afwijkingen van materieel belang bevat als gevolg van fouten of fraude dan wel het niet rechtmatig tot stand komen van baten en lasten alsmede de balansmutaties, het in reactie op deze risico's bepalen en uitvoeren van controlewerkzaamheden en het verkrijgen van controle-informatie die voldoende en geschikt is als basis voor ons oordeel. Bij fraude is het risico dat een afwijking van materieel belang niet ontdekt wordt groter dan bij fouten. Bij fraude kan sprake zijn van samenspanning, valsheid in geschrifte, het opzettelijk nalaten transacties vast te leggen, het opzettelijk verkeerd voorstellen van zaken of het doorbreken van de interne beheersing;
- ▶ het verkrijgen van inzicht in de interne beheersing die relevant is voor de controle met als doel controlewerkzaamheden te selecteren die passend zijn in de omstandigheden. Deze werkzaamheden hebben niet als doel om een oordeel uit te spreken over de effectiviteit van de interne beheersing van het waterschap;
- ▶ het evalueren van de geschiktheid van de gebruikte grondslagen voor financiële verslaggeving, de gebruikte financiële rechtmatigheidscriteria en het evalueren van de redelijkheid van schattingen door het dagelijks bestuur van het waterschap en de toelichtingen die daarover in de jaarrekening staan;
- ▶ het evalueren van de presentatie, structuur en inhoud van de jaarrekening en de daarin opgenomen toelichtingen; en
- ▶ het evalueren of de jaarrekening een getrouw beeld geeft van de onderliggende transacties en gebeurtenissen en of de in de jaarrekening verantwoorde baten en lasten alsmede de balansmutaties in alle van materieel belang zijnde aspecten rechtmatig tot stand zijn gekomen.

Wij communiceren met het algemeen bestuur onder andere over de geplande reikwijdte en timing van de controle en over de significante bevindingen die uit onze controle naar voren zijn gekomen, waaronder eventuele significante tekortkomingen in de interne beheersing.

Groningen, 24 april 2018

BDO Audit & Assurance B.V.
namens deze,

w.g. drs. R.H. Bouman RA

ONDERTEKENING

Aldus opgemaakt door het dagelijks bestuur van Wetterskip Fryslân d.d. 24 april 2018

ir. P.A.E. van Erkelens, dijkgraaf

O. Bijlsma, secretaris-directeur

Aldus vastgesteld door het algemeen bestuur van Wetterskip Fryslân d.d. 29 mei 2018

ir. P.A.E. van Erkelens, dijkgraaf

O. Bijlsma, secretaris-directeur

BIJLAGE 1: SPECIFICATIE VERLOOPOVERZICHT KREDIETPORTEFEUILLE

[bedragen x € 1.000]

PROJECT PROJECT EN OMSCHRIJVING	OHW 2017		BIJ- EN AFRAMINGEN		AFGEROND IN 2017		RESTANT		AFRONDING PROJECT	
	BRUTO	NETTO	BRUTO	NETTO	BRUTO	NETTO	BRUTO	NETTO	JAAR	
HWBP - Dijkversterking Ameland	77.300	0	0	0	0	0	77.300	0	2018	
HWBP - Steenbekleding Waddenzeedijk	12.900	0	0	0	0	0	12.900	0	2018	
HWBP - Kleibekleding en piping Lemmer	12.448	580	0	0	12.448	580	0	0	2017	
Programmamanagement nHBWP	1.800	0	0	0	0	0	1.800	0	2025	
HWBP - POV Waddenzeedijken Fase1	1.726	0	0	0	0	0	1.726	0	2019	
HWBP - POV Waddenzeedijken Fase2	6.952	0	0	0	0	0	6.952	0	2019	
HWBP - Koehool-Lauwersmeerdijk(verkenningsfase)	4.500	450	0	0	0	0	4.500	450	2020	
HWBP Deltagoot-proeven Lauwersmeerdijk	2.688	0	0	0	0	0	2.688	0	2018	
HWBP - Lauwersmeerdijk (28H)	0	0	0	0	0	0	0	0	2020	
Landelijke bijdrage HWBP 2017	0	0	6.600	6.600	6.600	6.600	0	0	2017	
Vervanging gotensysteem Holwerd - Skor	700	700	0	0	700	700	0	0	2017	
Aanbrengen dekl.gotensysteem't Skoar Wierum	0	0	310	310	0	0	310	310	2018	
Aanbr.dekl.Terschelling/ Zwarte Haan West-Holwerderpolder	0	0	542	542	542	542	0	0	2017	
Onderhoud primaire keringen 2018	0	0	0	0	0	0	0	0	2017	
Programmamanagement Primaire Kering	0	0	0	0	0	0	0	0	2017	
It Deel Akkrum, fase 1	0	0	1.450	1.450	0	0	1.450	1.450	2020	
Kadeproject Sneek - zuidzijde	5.465	4.300	-700	-700	0	0	4.765	3.600	2018	
De Tike	1.680	1.680	-135	-135	1.545	1.545	0	0	2017	
Oppenhuizen	6.500	6.500	0	0	0	0	6.500	6.500	2020	
Aldemiede langs het Nije Djip	400	400	0	0	0	0	400	400	2020	
Swette de Burd 3e module	1.253	1.253	0	0	1.253	1.253	0	0	2017	
Kadeherstel Zoute Poel Terherne	500	500	0	0	0	0	500	500	2018	
Inrichting Wolvega - Zuid	1.245	1.015	0	0	0	0	1.245	1.015	2018	

› IN ÉÉN OOGOPSLAG › PROGRAMMAVERANTWOORDING 2017 › FINANCIËN › JAARREKENING 2017
› UITVOERINGSINFORMATIE › VERKLARING BETREFFENDE DE JAARREKENING › ONDERTEKENING

PROJECT PROJECT EN OMSCHRIJVING	OHW 2017		BIJ- EN AFRAMINGEN		AFGEROND IN 2017		RESTANT		AFRONDING PROJECT JAAR
	BRUTO	NETTO	BRUTO	NETTO	BRUTO	NETTO	BRUTO	NETTO	
It deel Akkrum fase 2B	4.384	3.624	-300	-300	3.032	2.272	1.052	1.052	2018
O&K Lytse en Grutte Griene	400	400	-210	-210	190	190	0	0	2017
Oudega aan het water	800	800	0	0	0	0	800	800	2020
Sok Delfstrahuizen	250	250	0	0	250	250	0	0	2017
Westerkwartier	0	0	1.120	1.120	0	0	1.120	1.120	2018
Vorbereiding verbeteringsprogramma regionale keringen	1.500	1.500	0	0	0	0	1.500	1.500	n.v.t.
Gebiedsontwikkeling Franekeradeel-Harlingen	7.810	7.810	2.103	2.103	3.647	3.647	6.266	6.266	2023
Project Súd Ie, 1e tranche	1.710	1.410	0	0	0	0	1.710	1.410	2019
Bûtenfjild 2e module gebiedsontwikkeling	489	489	0	0	489	489	0	0	2017
Gebiedsontwikkeling N381	166	67	0	0	166	67	0	0	2017
Ferwerderadiel uitvoeringsmaatregelen	2.344	2.344	-100	-100	1.842	1.842	402	402	2018
WGP Koningsdiep-West	725	725	0	0	725	725	0	0	2017
Waterplan Smalingerland 1e fase	8	8	0	0	8	8	0	0	2017
WGP Ameland Algemeen	1.140	590	0	0	0	0	1.140	590	2018
Groenblauwe diensten	18	18	0	0	18	18	0	0	2017
WGP Appelscha deelgebied Harken-West	1.450	725	0	0	0	0	1.450	725	2018
WGP Ameland Duiker in dijk - Waddenfonds	1.900	1.100	890	890	2.790	1.990	0	0	2017
WGP Appelscha, deelgebied Grootdiep	425	425	0	0	425	425	0	0	2017
Inrichting maatr.proef onderwaterdrainage	0	0	65	65	65	65	0	0	2017
Knelpunt Alberts Mol's Menninge	0	0	125	125	0	0	125	125	2020
Bijdrage co-financiering POP3 2017 (1/2)	0	0	1.025	1.025	0	0	1.025	1.025	2022
Vorbereiding inrichting Watersystemen	500	500	0	0	0	0	500	500	n.v.t.
Hylaardermieden waterbeheersing	1.000	1.000	0	0	1.000	1.000	0	0	2017
Waterbeh.werken Westerhornermolenpolder	325	325	0	0	0	0	325	325	2018
KRW Kâlde Feart	1.112	222	150	150	1.262	372	0	0	2017
KRW Inrichting Middenloop Tjonger	1.744	800	0	0	1.744	800	0	0	2017

› IN ÉÉN OOGOPSLAG › PROGRAMMAVERANTWOORDING 2017 › FINANCIËN › JAARREKENING 2017
› UITVOERINGSINFORMATIE › VERKLARING BETREFFENDE DE JAARREKENING › ONDERTEKENING

PROJECT PROJECT EN OMSCHRIJVING	OHW 2017		BIJ- EN AFRAMINGEN		AFGEROND IN 2017		RESTANT		AFRONDING PROJECT JAAR
	BRUTO	NETTO	BRUTO	NETTO	BRUTO	NETTO	BRUTO	NETTO	
Aanleg onderdoorgang A7	1.565	885	0	0	1.565	885	0	0	2017
KRW Inrichting Hemrikkerscharren/ Koningsdiep	447	300	0	0	447	300	0	0	2017
Omlegging hoofdwatgang Kootstertille	250	250	0	0	0	0	250	250	2019
Waterharmonica Terschelling	1.400	240	0	0	0	0	1.400	240	2018
Stedelijk water Verb. waterh. Sânsleat	500	500	0	0	500	500	0	0	2017
Hermeandering Beekdal Linde	1.600	1.600	0	0	0	0	1.600	1.600	2020
Knooppunt Joure	152	152	0	0	152	152	0	0	2017
KRW Rietoevers	0	0	225	225	0	0	225	225	2019
KRW-Tsjûkemar en Kûfurd	0	0	575	575	0	0	575	575	2020
GBO gemaal Nieuw Stroomland	0	0	575	205	0	0	575	205	2018
Boven-Tjonger en Grootdiep	0	0	855	855	0	0	855	855	2019
Vispassages Grootdiep	0	0	315	315	0	0	315	315	2019
Visverbinding Kleindiep	0	0	115	115	0	0	115	115	2020
Lege Wâlden vervangen onderleiders	0	0	1.400	1.400	0	0	1.400	1.400	2018
Bijdrage co-financiering POP3 2016	0	0	985	985	0	0	985	985	2022
Bijdrage cofinanciering POP3 2017	0	0	130	130	0	0	130	130	2022
Leeuwarden West en Schilkampen	0	0	495	495	0	0	495	495	2019
Renovatie inlaatwerk Teroelsterkolk	400	400	0	0	400	400	0	0	2017
Nieuwbouw gemaal Vijfhuizen	14.034	1.870	1.095	798	0	0	15.129	2.668	2019
Gemaal Nieuwe Ruigezandsterpolder	2.175	2.175	0	0	2.175	2.175	0	0	2017
Gemaal Dongerdielen	178	178	0	0	178	178	0	0	2017
Gemalen Nieuwbouw 2012/2013	1.644	1.644	0	0	94	94	1.550	1.550	2018
Gemalen Centrale As	2.350	2.350	0	0	1.984	1.984	366	366	2018
Gemalen nieuwbouw 2014	4.850	4.850	0	0	4.850	4.850	0	0	2017
Nieuwbouw gemalen en stuwen 2014	1.825	1.825	-175	-175	1.650	1.650	0	0	2017
Nieuwbouw gemalen 2015	795	795	-239	-239	557	557	0	0	2017

› IN ÉÉN OOGOPSLAG › PROGRAMMAVERANTWOORDING 2017 › FINANCIËN › JAARREKENING 2017
› UITVOERINGSINFORMATIE › VERKLARING BETREFFENDE DE JAARREKENING › ONDERTEKENING

PROJECT PROJECT EN OMSCHRIJVING	OHW 2017		BIJ- EN AFRAMINGEN		AFGEROND IN 2017		REstant		AFRONDING PROJECT JAAR
	BRUTO	NETTO	BRUTO	NETTO	BRUTO	NETTO	BRUTO	NETTO	
Revisie Gemalen 2015	3.247	3.247	-629	-629	2.618	2.618	0	0	2017
Asbestsanering Woudagemaal	915	915	-150	-150	765	765	0	0	2017
Aanpassing opmaling Gorredijk	91	91	0	0	91	91	0	0	2017
Nieuwbouw gemalen 2016	5.300	5.300	0	0	0	0	5.300	5.300	2019
Minigemalen 2016	550	550	393	393	0	0	943	943	2018
Revisie Gemalen 2016	0	0	2.195	2.195	0	0	2.195	2.195	2018
Gemaal Fallingabuorren	0	0	750	750	0	0	750	750	2020
Gemaal Noordergemaal	0	0	2.150	2.150	0	0	2.150	2.150	2019
Drachten zuid gemaal en stuw	0	0	1.377	1.377	0	0	1.377	1.377	2018
Gemalen nieuwbouw Makkingaasterpolder	0	0	3.543	3.543	0	0	3.543	3.543	2020
Gemaal Fokkemaord	0	0	53	53	0	0	53	53	2018
Vorbereiding Gemalenprojecten	600	600	0	0	0	0	600	600	n.v.t.
Persleiding Makkum-Bolsward	3.100	3.100	0	0	0	0	3.100	3.100	2018
Persleiding Houtigehage	85	85	0	0	85	85	0	0	2017
Persleiding Rioolgemaal Hurdegaryp-Burgum	1.370	1.370	0	0	1.370	1.370	0	0	2017
Persleiding omgleggen en verpl. RG Deinum	276	176	0	0	276	176	0	0	2017
Waterslagvoorziening rioolgemalen	3.100	3.100	0	0	0	0	3.100	3.100	2018
Persleiding De Blesse-Wolvega	320	320	-130	-130	0	0	190	190	2018
Bijdr. riolering "Kletsterlaan" Smallerland	0	0	215	215	0	0	215	215	2019
Vorbereiding Zuiveringtechnische werken	500	500	0	0	0	0	500	500	n.v.t.
RWZI Wolvega aanpassing	1.082	1.082	0	0	0	0	1.082	1.082	2018
RWZI Wijnjewoude afkoppelen/ opheffen	4.235	4.235	0	0	3.640	3.640	595	595	2018
RWZI Harlingen renovatie	0	0	10.000	10.000	0	0	10.000	10.000	2019
Groot Onderhoud RWZI + KAM maatr. 2015	515	515	0	0	0	0	515	515	2018
RWZI Kootstertille influentwerk	2.600	2.600	-50	-50	2.550	2.550	0	0	2017
Plaatsen Analysers	1.200	1.200	0	0	1.200	1.200	0	0	2017

› IN ÉÉN OOGOPSLAG › PROGRAMMAVERANTWOORDING 2017 › FINANCIËN › JAARREKENING 2017
› UITVOERINGSINFORMATIE › VERKLARING BETREFFENDE DE JAARREKENING › ONDERTEKENING

PROJECT PROJECT EN OMSCHRIJVING	OHW 2017		BIJ- EN AFRAMINGEN		AFGEROND IN 2017		RESTANT		AFRONDING PROJECT JAAR
	BRUTO	NETTO	BRUTO	NETTO	BRUTO	NETTO	BRUTO	NETTO	
Groot Onderhoud 2016	1.500	1.500	0	0	1.500	1.500	0	0	2017
Chloride tanken verv.+ 2 lavatoren	0	0	2.300	2.300	0	0	2.300	2.300	2018
Groot onderhoud 2017	0	0	1.500	1.500	556	556	944	944	2020
Aanpassing afvoer RWZI Kootstertille/ RG Gerkesklooster	0	0	375	375	0	0	375	375	2020
Centrale slibverwerking(voorbereiding)	1.000	1.000	0	0	0	0	1.000	1.000	2021
Bedrijfswagen Laboratorium 2016	50	50	0	0	50	50	0	0	2017
Vervanging Voertuigen Beheer 2016	89	89	0	0	89	89	0	0	2017
Vervanging Voertuigen CTO 2016	1.018	1.018	0	0	758	758	260	260	2018
Werkmaterieel CTO 2017	0	0	1.330	1.330	814	814	516	516	2018
Vervanging voertuigen MURA 2017	0	0	28	28	28	28	0	0	2017
Vervanging landmeetapparatuur 2017	0	0	28	28	28	28	0	0	2017
Software 2015	50	50	0	0	50	50	0	0	2017
Vervangingsinvestering Laboratorium	82	82	0	0	82	82	0	0	2017
Software 2016	89	89	0	0	89	89	0	0	2017
Vervangingsinvestering Laboratorium 2016	175	175	0	0	109	109	66	66	2018
Documentbeheer 1e tranche	1.010	1.010	0	0	595	595	415	415	2018
BWPK 3e tranche	950	950	0	0	0	0	950	950	2019
Crisismanagement Aanschaf Software 3Di	250	250	0	0	0	0	250	250	2018
Vervangen software 2017	0	0	600	600	200	200	400	400	2018
Software boezembeheer	0	0	300	300	0	0	300	300	2018
Hardware 2017	0	0	400	400	400	400	0	0	2017
Vervangingsinvest. Laboratorium 2017	0	0	260	260	0	0	260	260	2018
Onderhoudsproces + proces voorraadbeheer	0	0	85	85	0	0	85	85	2018
Nieuwbouw werkplaats, inclusief regiekamer, Leeuwarden	3.996	3.996	0	0	3.996	3.996	0	0	2017
Verbouwen Wetterskip Fryslân Terrein	222	222	0	0	222	222	0	0	2017
	241.986	101.990	46.208	45.541	77.450	61.163	210.745	86.368	

BIJLAGE 2: INVESTERINGEN

In onderstaande tabellen zijn de afgeronde projecten per programma weergegeven. De afwijkingen tussen het netto beschikbaar krediet en de werkelijke realisatie worden daar verklaard. De afgeronde projecten met een over- of onderschrijding van meer dan € 100.000 op het krediet worden aansluitend aan de tabel per programma toegelicht. In de verordening beleids- en verantwoordingfunctie Wetterskip Fryslân is vastgesteld dat een investeringskrediet voor een project met 5% tot een maximum van € 0,1 miljoen mag worden overschreden.

Waterveiligheid

PROJECT	BRUTO	KREDIET NETTO	WERKELIJKE NETTO UITGAVEN	NETTO VERSCHIL IN €	IN %	TOELICHTING AFWIJKING
Waterveiligheid	14.111.525	13.351.525	13.471.087	119.562		
Subtotaal primaire keringen	7.842.000	7.842.000	7.861.930	19.930		
Landelijke bijdrage HWBP 2017	6.600.000	6.600.000	6.599.021	-979	0,0%	
Vervanging gotensysteem Holwerd-Skor	700.000	700.000	710.826	10.826	1,5%	
Aanbrengen deklaagTerschelling/ Zwarte Haan West-Holwerderpolder	542.000	542.000	552.083	10.083	1,9%	
Subtotaal verzamelkrediet oevers en kaden	6.269.525	5.509.525	5.609.157	99.632		
De Tike	1.545.000	1.545.000	1.542.311	-2.689	-0,2%	
Swette de Burd 3e module	1.252.511	1.252.511	1.352.510	99.999	8,0%	A
It deel Akkrum fase 2B	3.032.014	2.272.014	2.272.014	-	0,0%	
O&K Lytse en Grutte Griene	190.000	190.000	192.373	2.373	1,2%	
Sok Delfstrahuizen	250.000	250.000	249.950	-50	0,0%	

A. Swette De Burd

Dit betreft de laatste deelactivering van het totale project Swette De Burd. Het totale project had een krediet van € 4.075.000 en aan het totale project is € 4.174.000 besteed. Daarmee komt de overschrijding op 2,45%.

Voldoende water

PROJECT	BRUTO	KREDIET NETTO	WERKELIJKE NETTO UITGAVEN	NETTO VERSCHIL IN €	IN %	TOELICHTING AFWIJKING
Voldoende water	32.204.925	28.645.525	27.861.142	-784.383		
Subtotaal waterbeheersingswerken	17.243.599	13.684.199	13.269.546	-414.653		
GBO Franekeradeel-Harlingen	3.646.620	3.646.620	3.646.620	-	0,0%	
Bûtenfjild 2e module gebiedsontwikkeling	489.477	489.477	486.520	-2.957	-0,6%	
Gebiedsontwikkeling N381	165.523	66.523	94.823	28.300	42,5%	
Ferwerderadiel uitvoeringsmaatregelen	1.841.590	1.841.590	1.841.590	-	0,0%	
WGP Koningsdiep-West	725.000	725.000	755.575	30.575	4,2%	
Waterplan Smallingerland 1e fase	7.575	7.575	6.185	-1.390	-18,3%	
Groenblauwe diensten	18.014	18.014	16.174	-1.840	-10,2%	
WGP Ameland Duiker in dijk - Waddenfonds	2.790.000	1.990.000	1.988.707	-1.293	-0,1%	
WGP Appelscha, deelgebied Grootdiep	425.000	425.000	371.257	-53.743	-12,6%	
Inrichting maatr.proef onderwaterdrainage	65.000	65.000	63.308	-1.692	-2,6%	
Hylaardermieden waterbeheersing	1.000.000	1.000.000	1.045.324	45.324	4,5%	
KRW Kâlde Feart	1.262.000	372.400	298.264	-74.136	-19,9%	
KRW Inrichting Middenloop Tjonger	1.743.800	800.000	798.335	-1.665	-0,2%	
Aanleg onderdoorgang A7	1.565.000	885.000	743.999	-141.001	-15,9%	B
KRW Inrichting Hemrikkerscharren/ Koningsdiep	447.000	300.000	192.367	-107.633	-35,9%	C
Stedelijk water Verb.waterh. Sânsleat	500.000	500.000	458.461	-41.539	-8,3%	
Knooppunt Joure	152.000	152.000	157.886	5.886	3,9%	
Renovatie inlaatwerk Teroelsterkolk	400.000	400.000	304.151	-95.849	-24,0%	
Subtotaal gemalen	14.961.326	14.961.326	14.591.596	-369.730		
Gemaal Nieuwe Ruigezandsterpolder	2.175.000	2.175.000	2.114.166	-60.834	-2,8%	
Gemaal Dongeradielen	177.845	177.845	156.590	-21.256	-12,0%	
Gemalen Nieuwbouw 2012/2013	94.233	94.233	37.576	-56.657	-60,1%	
Gemalen Centrale As	1.983.543	1.983.543	1.983.543	-	0,0%	
Gemalen nieuwbouw 2014	4.850.103	4.850.103	4.526.295	-323.808	-6,7%	D
Nieuwbouw gemalen en stuwen 2014	1.650.000	1.650.000	1.704.532	54.532	3,3%	
Nieuwbouw gemalen 2015	556.513	556.513	556.460	-53	0,0%	
Revisie Gemalen 2015	2.617.949	2.617.949	2.617.949	-	0,0%	
Asbestsanering Woudagemaal	765.361	765.361	800.704	35.343	4,6%	
Aanpassing opmaling Gorredijk	90.779	90.779	93.782	3.003	3,3%	

B. Aanleg onderdoorgang a7

Het project is afgesloten door een combinatie van gunstige aanbesteding en een risicoreservering waar geen gebruik gemaakt van hoefde te worden.

C. KRW Inrichting Hemrikkerscharren/Koningsdiep.

De scope van dit project is in overleg met de provincie(opdrachtgever) aangepast, waardoor de realisatie is aangepast en deze goedkoper is uitgepakt.

D. Gemalen nieuwbouw 2014.

Het project kon gunstig worden afgesloten. Er is geen gebruik gemaakt te worden van de risicoreservering.

Schoon water

PROJECT	BRUTO	KREDIET NETTO	WERKELIJKE NETTO UITGAVEN	NETTO VERSCHIL IN €	IN %	TOELICHTING AFWIJKING
Schoon water	11.176.288	11.076.288	11.146.665	70.377		
Persleiding Houtgehage	84.508	84.508	64.764	-19.744	-23,4%	
Persleiding Rioolgemaal Hurdegaryp-Burgum	1.370.000	1.370.000	1.431.044	61.044	4,5%	
Persleiding omleggen en verpl. RG Deinum	276.000	176.000	168.552	-7.448	-4,2%	
RWZI Wijnjewoude afkoppelen/ opheffen	3.639.820	3.639.820	3.639.820	-	0,0%	
RWZI Kootstertille influentwerk	2.550.000	2.550.000	2.612.146	62.146	2,4%	
Plaatsen Analysers	1.200.000	1.200.000	1.172.692	-27.308	-2,3%	
Groot Onderhoud 2016	1.500.000	1.500.000	1.499.542	-458	0,0%	
Groot Onderhoud 2017	555.960	555.960	558.104	2.144	0,4%	

Bestuur & Organisatie

PROJECT	BRUTO	KREDIET NETTO	WERKELIJKE NETTO UITGAVEN	NETTO VERSCHIL IN €	IN %	TOELICHTING AFWIJKING
Bestuur & Organisatie	7.509.333	7.509.333	7.613.325	103.992		
Bedrijfswagen Laboratorium 2016	50.000	50.000	47.678	-2.322	-4,6%	
Vervanging Voertuigen Beheer 2016	89.000	89.000	82.583	-6.418	-7,2%	
Vervanging Voertuigen CTO 2016	757.602	757.602	757.602	-	0,0%	
Werkmaterieel CTO 2017	813.824	813.824	813.823	-	0,0%	
Vervanging voertuigen MURA 2017	27.500	27.500	27.600	100	0,4%	
Vervanging landmeetapparatuur 2017	28.000	28.000	24.932	-3.068	-11,0%	
Software 2015	50.000	50.000	48.905	-1.095	-2,2%	
Vervangingsinvestering Laboratorium	82.413	82.413	78.963	-3.450	-4,2%	
Software 2016	88.627	88.627	86.784	-1.843	-2,1%	
Vervangingsinvestering Laboratorium 2016	109.041	109.041	109.041	-	0,0%	
Documentbeheer 1e tranche	595.327	595.327	623.838	28.511	4,8%	
Vervangen software 2017	200.000	200.000	198.552	-1.448	-0,7%	
Hardware 2017	400.000	400.000	407.520	7.520	1,9%	
Nieuwbouw werkplaats, inclusief regiekamer, Leeuwarden	3.996.000	3.996.000	4.073.539	77.539	1,9%	
Verbouwen Wetterskip Fryslân Terrein	222.000	222.000	231.966	9.966	4,5%	

COLOFON

ADRESGEGEVENS

Fryslânplein 3
8914 BZ Leeuwarden
Postbus 36, 8900 AA
Leeuwarden
Telefoon 058 - 292 22 22
www.wetterskipfryslan.nl

VORMGEVING & OPMAAK

GH+O communicatie
en creatie Leeuwarden

FOTOGRAFIE

Wetterskip Fryslân
Daniël Hartog
Jannick Siderius

